

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2020

Bc. Martin Štefek

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

**Vztah mezi levicovým populismem a proměnou režimu: Komparativní studie
Venezuela, Bolívie a Ekvádor.**

Diplomová práce

Autor: Bc. Martin Štefek
Studijní program: B6701 Politologie
Studijní obor: 6701T022 Politologie – latinskoamerická studia
Vedoucí práce: Mgr. Barbora Vališková

Zadání diplomové práce

Autor: Martin Štefek

Studium: F17NK0017

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - latinskoamerická studia

Název diplomové práce: **Vztah mezi levicovým populismem a proměnou režimu: Komparativní studie Venezuela, Ekvádor a Bolívie.**

Název diplomové práce AJ: The relationship between the leftist populism and the transformation of the regime. A Comparative Study Venezuela, Ecuador and Bolivia.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato diplomová práce se bude zabývat konceptem současného levicového populismu, u něhož prozatím panuje terminologická nejednotnost, a jeho vazbou na charakter vybraných režimů v Jižní Americe. Konkrétně se v rámci komparativní studie postupně zaměří pozornost na vlády ve Venezuele, Bolívii a Ekvádoru, od přelomu 21. století (nástup Huga Cháveze ve Venezuele) až po současnost (vláda Eva Moralese v Bolívii). Cílem této práce bude pomocí metody diachronní a synchronní komparace zjistit vztah mezi vládou levicových populistů a případnými proměnami charakteru místních režimů a rovněž prostřednictvím metody process tracing (Collier, 2011) prozkoumat, jakým způsobem působí levicový populismus na tyto režimy. V teoretické rovině se práce bude opírat o pojetí populismu jako strategie od Kurta Weylanda (2003), který současně odlišuje koncept populismu na levicový a pravicový. Dále pak bude využit například koncept soutěživého autoritářství Jamese Loxtona (2013), politických outsiderů či čtyřbodový systém varovných autoritářských signálů od Stevena Levitskyho a Daniela Ziblatta (2018).

Canovan, Margaret. 1981. Populism. New York: Harcourt Brace. Collier, David. Understanding Process Tracing. Political Science and Politics 2011, č. 4, s. 823-830. Hellinger, Daniel. 2011. Comparative Politics of Latin America. Democracy at Last? New York: Routledge. Klíma, Jan. 2015. Dějiny Latinské Ameriky: vývoj oblastí, regionů a států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Levitsky, Steven, Loxton, James. Populism and competitive authoritarianism in the Andes. Routledge 2013, s. 107-136. Levitsky, Steven, Ziblatt, Daniel. 2018. How Democracies Die. New York: Crown Publishers. Němec, Jan a kol. 2010. Politické systémy Latinské Ameriky. Praha: Oeconomica. Schamis, Hector. Populism, Socialism, and Democratic Institutions. Journal of Democracy 2006, s. 20-34. Weyland, Kurt. Neopopulism and Neoliberalism in Latin America: How Much Affinity. Third World Quarterly 2003, s. 1095-1115. Weyland, Kurt a kol. 2010. Leftist governments in Latin America: successes and shortcomings. New York: Cambridge University Press.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Vališková

Datum zadání závěrečné práce: 24.5.2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením Mgr. Barbory Vališkové samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 25.5.2020

Bc. Martin Štefek

Anotace

ŠTEFEK, MARTIN. 2019. *Vztah mezi levicovým populismem a proměnou režimu: Komparativní studie Venezuela, Ekvádor a Bolívie*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. Diplomová práce.

Tato diplomová práce se bude zabývat konceptem současného levicového populismu, u něhož prozatím panuje terminologická nejednotnost, a jeho vazbou na charakter vybraných režimů v Jižní Americe. Konkrétně se v rámci komparativní studie postupně zaměří pozornost na vlády ve Venezuele, Bolívii a Ekvádoru, od přelomu 21. století (nástup Huga Cháveze ve Venezuele) až po současnost (vláda Eva Moralese v Bolívii).

Cílem této práce bude pomocí metody diachronní a synchronní komparace zjistit vztah mezi vládou levicových populistů a případnými proměnami charakteru místních režimů a rovněž prostřednictvím metody process tracing (Collier, 2011) prozkoumat, jakým způsobem působí levicový populismus na tyto režimy.

V teoretické rovině se práce bude opírat o pojetí populismu jako strategie od Kurta Weylanda (2003), který současně odlišuje koncept populismu na levicový a pravicový. Dále pak bude využit například koncept soutěživého autoritářství Jamese Loxtona (2013), populistických outsiderů či čtyřbodový systém varovných autoritářských signálů od Stevena Levitskyho a Daniela Ziblatta (2018).

Klíčová slova: levice, populismus, proměna režimu, demokracie, Jižní Amerika

Preface

ŠTEFEK, MARTIN. 2019. *The relationship between the leftist populism and the transformation of the regime: A Comparative Study Venezuela, Ecuador and Bolivia*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, Diploma Thesis.

This diploma thesis deals with the contemporary concept of leftist populism, which has terminological inconsistency, and its influencing of the selected regimes in South America. In particular, in the context of the comparative study, this diploma thesis will gradually focus on governments in Venezuela, Bolivia and Ecuador, since the turn of the 21th century (the rise of Hugo Chávez in Venezuela) to the present (the government of Evo Morales in Bolivia).

The aim of this work will be to identify the relationship between the government of left-wing populists and possible changes in the nature of local regimes. Also to find out, through the process tracing method (Collier 2011), how the government of left-wing populism affected local regimes.

In theory, the diploma thesis will rely on the concept of populism as a strategy from Kurt Weyland (2003), who also differentiate the concept of populism between the left and the right. The concept of competitive authoritarianism by James Loxton (2013), the concept of populist outsiders, and four-point system of warning authoritarian signals by Levitsky and Ziblatt (2018) will also be used.

Keywords: the Left, Populism, Transformation of the Regime, Democracy, South America

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval své vedoucí práce Mgr. Barboře Vališkové, za cenné rady a připomínky a všem dalším, kteří mě během práce podporovali.

V Praze dne 6.6.2020

OBSAH

Seznam použitých zkratk	11
Úvod	8
1 Teoretické vymezení práce	16
1.1 Populismus	17
1.1.1 Populismus v prostředí Latinské Ameriky	22
1.1.2 Levicový populismus	25
1.1.3 Populismus jako politická strategie.....	30
1.1.4 Populismus a demokracie	33
1.2 Teorie demokratického regresu.....	37
1.2.1 Indikátory autoritářského chování	38
1.2.2 Demokratický backsliding.....	41
1.2.3 Indikátory regresu - východiska.....	43
1.3 Soutěživé autoritářství	45
2 Historický exkurz	48
2.1 Venezuelské „punto fijo“	48
2.2 Krize prezidencialismu v Ekvádoru	50
2.3 Bolívijské občanské „války“ o zdroje	52
3 Populistická kampaň politických outsiderů?	56
3.1 Chávez jako paradigma levicového populismu.....	56
3.2 Correova vize jednotného patriotismu.....	61
3.3 Moralesovo (po)hnutí k socialismu	65
4 Aplikace indikátorů demokratického regresu	69
4.1 „bolívarovská revoluce“ Huga Cháveze (1999-2012).....	69
4.2 Rafael Correa a „občanská revoluce“ (2006-2017).....	77
4.3 „indiánská revoluce“ Evo Moralese (2006-2019).....	85
5 Process Tracing	94
5.1 Venezuela.....	94
5.2 Ekvádor.....	101
5.3 Bolívie.....	108
Závěr	117
Seznam tabulek a grafů	121

Seznam zdrojů	122
----------------------------	------------

Seznam použitých zkratk

AD	Acción Democrática (Demokratická akce)
ADN	Acción Democrática Nacionalista (Demokratická nacionalistická akce)
ALBA	Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América (Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky)
Alianza PAIS	Patria Altiva I Soberana (Aliance za hrdou a suverénní vlast)
ALP	Asamblea Legislativa Plurinacional (název bolívijského parlamentu)
CNE	Consejo Nacional Electoral (Národní volební komise ve Venezuele)
CONDEPA	Conciencia de Patria (Svědomí vlasti)
COPEI	Comité de Organización Política Electoral Independiente (Výbor pro nezávislou volební politickou organizaci)
CPJ	Committee to Protect Journalist (Výbor pro ochranu novinářů)
DP	Democracia Popular (Lidová Demokracie)
ID	Izquierda Democrática (Demokratická levice)
ISI	Import substitution industrialization (nahrazení importu industrializací)
IU	Izquierda Unida (Spojená levice v Bolívii)
MAS	Movimiento al Socialismo (Hnutí k soicalismu)
MBR	Movimiento Bolivariano Revolucionario 200 (Revoluční bolívarovské hnutí 200)
MIP	Movimiento Indígena Pachakuti (Indiánské hnutí Pachakuti)
MIR	Movimiento de Izquierda Revolucionaria (Hnutí revoluční levice)
MMF	Mezinárodní měnový fond
MNR	Movimiento Nacionalista Revolucionario (Národní revoluční hnutí)
MVR	Movimiento V. República (Hnutí V. republiky)
OAS	Organization of American States (Organizace amerických států)
PetroCaribe	El Acuerdo de Cooperación Energética Petrocaribe (Dohoda o energetické spolupráci Petrocaribe)
PdVSA	Petróleos de Venezuela (venezuelská státní ropná společnost)
PRE	Partido Roldosista Ecuatoriano (Roldosistická ekvádorská strana)
PSP	Partido Sociedad Patriótica (Strana vlastenecké společnosti)
PSC	Partido Social Cristiano (Křesťanská sociální strana)
PSUV	Partido Socialista Unido de Venezuela (Jednotná socialistická strana Venezuely)
UCS	Unión Cívica Solidaridad (Občanský svaz solidarita)
URD	Unión Republicana Democrática (Demokratický republikánský svaz)
YPFB	Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos (Bolívijská státní ropná společnost)

Úvod

Populismus – termín s velkým množstvím významů, který je pravidelně po celém světě skloňován jak mezi médii, odbornou či laickou veřejností, tak i mezi samotnými politickými aktéry. Paradoxem zůstává, že i přes skutečnost, že se v minulosti mnoho autorů pokoušelo, a stále pokouší tento pojem vymezit, neexistuje jediná všeobecně přijímaná teorie populismu, včetně stanovení jasné hranice, po jejímž překročení se jakýkoliv politický subjekt stává populistickým (Müller 2017: 16). Velkou překážkou při snaze o definování tohoto termínu se tak stává jeho samotná nejednoznačnost a vágnost.

Ve specifickém prostředí Latinské Ameriky se všeobecně vymezují celkem 3 vlny populismu. Do první vlny řadíme tzv. *klasický populismus*, jenž se etabloval v rozmezí 30. – 60. let 20. století; jako reakce na světovou hospodářskou krizi, přičemž v důsledku této krize mnoho zemí nahrazovalo import ze sousedních zemí zvýšením industrializace a domácí produkce, tzv. model ISI (Import substitution industrialization) (Hellinger 2015: 127). Mezi nejvýznamnější zástupce první vlny řadíme například vlády Juana Dominga Peróna v Argentině, Getúlia Vargase v Brazílii či Víctora Raúla Haya de la Torreho v Peru. Druhá vlna představuje období *neopopulismu*, a to až v 80. a 90. letech 20. století, kdy se její hlavní političtí představitelé například vymezili proti dosavadním tradičním politickým stranám a neúspěchu dosavadních vlád, především kvůli vyčerpáním modelu ISI. Mezi neopopulistické režimy řadíme například vládu Alberta Fujimoriho v Peru, Carlose Menema v Argentině nebo Andrése Péreze ve Venezuele. Třetí vlna odpovídá *současnému populismu*, který se na konci 90. let 20. století vymezuje vůči neoliberalismu z počátku 90. let a reaguje na neúspěchy neopopulistických vlád, přičemž jeho představitelé se obrací k chudšímu obyvatelstvu a vyzývají k větší míře nacionalismu a socialismu, což jde s největší pravděpodobností ruku v ruce s posunem celého jihoamerického kontinentu na počátku 21. století „doleva“ (srov. Němec a kol. 2010: 18; Weyland 2010: 1).

Vzhledem ke skutečnosti, že v dosavadním stavu bádání prozatím existuje terminologická nejednotnost, co se týče vymezení konceptu současného populismu, bude se diplomová práce věnovat právě této třetí vlně. Rovněž v souvislosti s posunem Jižní Ameriky „doleva“ bude pozornost koncentrována na levicové populistické vlády

ve vybraných andských státech a jejich vzájemné komparaci. Hlavním cílem práce proto bude pomocí metody diachronní a synchronní komparace zjistit vztah mezi vládou levicových populistů a případnými proměnami charakteru místních režimů a rovněž prostřednictvím metody process tracing prozkoumat, jakým způsobem působí levicový populismus na tyto režimy. Konkrétně se jedná o vládu Huga Cháveze ve Venezuele, Rafaela Correy v Ekvádoru a Evo Moralese v Bolívii. Všechny tyto vlády výše uvedených levicových populistů¹ (srov. Seligson 2007: 81; Castañeda 2006: 29) představují důležitý komparativní materiál z hlediska zkoumání jejich vlivu na podobu místních režimů, jelikož se jedná o srovnatelné případy, jež jsou si podobné ve velkém počtu konkrétních charakteristik, které budou hlavním předmětem autorova zájmu.

V první řadě lze zmínit geografický faktor. Bolívie, Ekvádor a Venezuela se řadí mezi tzv. andské země, což je označení pro státy jihoamerického kontinentu, přes jejichž území prochází Andy - jedno z největších pohoří na světě táhnoucí se od severu přes západní pobřeží Jižní Ameriky až k jihu. Z antropologického hlediska se jedná o hispanofonní státy, v jejichž středu působí významné nativní kultury a především v Ekvádoru a Bolívii je dodnes patrný velký vliv domorodých obyvatel na politické a společenské dění (Klíma 2015: 21-30). Právě v těchto dvou zemích (ve Venezuele částečně) představuje otázka etnicity a návrat k původnímu obyvatelstvu výraznou konfliktní linii s dosavadním politickým establishmentem a zásadně tak ovlivňuje společenskou situaci (Němec a kol. 2010: 25).

Dalším společným rysem všech sledovaných zemí jsou osobnosti výše zmiňovaných prezidentů. Jsou považováni za charizmatické lídry, kteří svou pozornost obrací směrem k nejnižším společenským vrstvám a zároveň se vymezují vůči zavedeným politickým stranám, což bylo nejvíce patrné především v průběhu jejich prezidentských kampaní, které se nesly v duchu kritiky a obviňování předchozích vlád z korupce či oligarchizace moci. Rovněž se všichni prezidenti hlásí k tzv. modelu „socialismu 21. století“ (Dieterich 2005: 3).

Toto se dále projevilo v dalším zásadním společném prvku, a sice charakteru vlády. Němec a kol. (2010: 18) se zabývali otázkou, zda se v souvislosti s levicovým

¹ Administrativa amerického prezidenta George W. Bushe dokonce označovala prezidenty Huga Cháveze, Evo Moralese a Rafaela Correy jako „radikální populisty“. Vadilo jim především vymezování se vůči USA a účast v aliancích, které vykazovaly ideologicky levicový program, např. ALBA (Livingstone 2011: 170-171).

posunem latinskoamerického kontinentu jednalo zároveň i o proměnu liberálně demokratických politických režimů, přičemž bylo v rámci komparace zjištěno, že právě nejvíce ve Venezuele, Ekvádoru a Bolívii existuje zřejmý ideologický posun z liberálně demokratického prostoru k soutěživému autoritářství. Před nástupem H. Cháveze, R. Correy a E. Moralese lze totiž o jejich domovských zemích hovořit jako o zemích s demokratickým politickým systémem, kde dochází k více či méně pravidelnému střídání vládních stran, ovšem již jako následek jejich vlády nazývají Steven Levitsky s Jamesem Loxtonem (2013) místní režimy soutěživým autoritářstvím. Společným jmenovatelem byla mimo jiné například přeměna ústavního rámce nedlouho po nástupu do úřadu a posílení pravomocí prezidenta prostřednictvím zrušení zákazů znovuzvolení a dalších institucionálních proměn. V této souvislosti autoři Levitsky se Ziblatterem (2018) představují všechny zmiňované prezidenty jako tzv. populistické outsidersy, což je pojem, který bude dále vysvětlen v teoretické části práce. První hlavní výzkumnou otázkou, kterou tak bude autor zkoumat je, zda existuje *vztah mezi vládou levicových populistů a proměnou charakteru sledovaných režimů*.

V tomto směru práce vychází z konceptu soutěživého autoritářství od Stevena Levitskyho a Jamese Loxtona (2013) a sadou čtyř klíčových indikátorů autoritářského chování, který společně vypracovali Steven Levitsky a Daniel Ziblatter (2018). Se snahou, jak rozpoznat antidemokratické politiky ještě před zahájením výkonu jejich mandátu přišel již Juan J. Linz ve své práci *The Breakdown of Democratic Regimes* (1978) s tzv. „lakmusovým testem“, který ovšem kompletně nedopracoval. Právě na Linzovu snahu o poukázání na chování politiků v jejich politických kampaních, které představuje riziko pro demokracii, navázali autoři Levitsky se Ziblatterem a vytvořili čtyři základní varovné znaky pro identifikaci autoritářského způsobu prosazování politiky. Jedná se o 1) odmítání slovy nebo činy demokratických pravidel hry, 2) popírání legitimacy oponentů, 3) tolerování nebo povzbuzování k násilí a v poslední řadě 4) ochota omezovat občanská práva svých oponentů, včetně médií. K tomuto autoři dodávají, že důvodné znepokojení lze vyjadřovat již v situaci, kdy sledovaný politický subjekt vykazuje alespoň jedno z těchto čtyř stanovených kritérií a dále pro úplnost doplňují, že nejvíce „pozitivních“ výsledků v rámci tohoto testu vykazují tzv. „populističtí outsideri“. Mezi roky 1990-2012 se tak z celkem patnácti zvolených prezidentů v Bolívii, Peru, Ekvádoru a Venezuele vyskytlo pět populistických outsiderů,

kteří začali oslabovat demokratické instituce (Levitsky, Ziblatt: 2018: 21-22). Termín „populistický outsider“ spojuje se svým konceptem soutěživého autoritářství i Levitsky s Loxtone, kteří tvrdí, že hlavním katalyzátorem vzniku soutěživého autoritářství je právě zvolení populistického outsidera, v průběhu jehož vlády začne docházet k postupnému oslabování demokracie. Za účelem zjištění vztahu mezi populismem a změnou režimu autor naváže na indikátory autoritářského chování prostřednictvím aplikováním teoretických konceptů demokratického backslidingu od Nancy Bermeo (2016) a autorů Ellen Lust a Davida Waldnera (2015), kteří již sledují politické projevy za dobu trvání vlády politického subjektu. Na základě těchto teorií budou stanoveny indikátory demokratického regresu, které budou v analytické části práce podrobně zkoumány.

Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o různé doby výkonu prezidentského mandátu předmětných levicových populistů, není překvapením, že vyhrazený časový úsek, který bude předmětem zkoumání jejich jednotlivých vlád, se bude lišit jak počátečním, tak konečným bodem. S ohledem na cíle a metodologický charakter práce se tak autor rozhodl nedefinovat standardně pouze jeden časový úsek společný pro všechny předměty komparace, jelikož by jistě způsobil spoustu nepravých korelací, ale vymezil jednotlivé časové úseky na základě převzetí výkonu prezidentského úřadu až po faktickém skončení druhého funkčního období všech lídrů stanovené ústavou platnou v době ukončení.

Konkrétně v případě Venezuely bude rozhodující nástup Huga Cháveze k moci v roce 1999 po vítězství ve volbách v prosinci předchozího roku, kdy se ziskem 56,2% hlasů porazil svého rivala Henriqua Salase Römera (Němec a kol. 2010: 240-241) a zahájil tak proces „bolívarovské revoluce“ (Hellinger 2015: 273). Hugo Chávez byl v prezidentských volbách celkem zvolený ve čtyřech případech, a to sice v letech 1998, 2000, 2006 a 2012, což ovšem odpovídá pouze počtu třech funkčních období (1999-2001, 2001-2007, 2007-2013), jelikož do čtvrtého již nestihl nastoupit (Němec a kol. 2010: 246). S ohledem na historické události a okolnosti prvního krátkého funkčního období, které budou v následujících kapitolách předmětem diachronní analýzy, se autor rozhodl stanovit časový úsek výzkumu až do Chávezova znovuzvolení v roce 2012, kdy tedy dle platné ústavy z roku 1999 končilo teprve druhé období vlády.

Prezidentské volby v Ekvádoru z listopadu 2006 znamenaly vítězství prezidenta Rafaela Correy a jeho nástup na prezidentský úřad následující rok. Correa podobně jako Chávez v prvních letech po svém prvním zvolení byl u zrodu nové ústavy a po vzoru „bolívarovské revoluce“ ve Venezuele prosazoval svou ekvádorskou „občanskou revoluci“ (Klíma 2015: 465). Není proto s podivem, že s ohledem na novou ústavu z roku 2008 byl Correa při její skutečné interpretaci v následných volbách zvolen na své první volební období (2009-2013), nutno ovšem podotknout že pouze de iure, fakticky se jednalo již o období druhé. Vzhledem ke skutečnosti, že se ekvádorskému prezidentovi podařilo dokončit svůj čtyřletý mandát a následně být znovuzvolen na další čtyři roky (2013-2017) (Klíma 2015: 465), bude brát autor v potaz tuto skutečnost a podobně jako v případě Venezuely se zaměří i na jeho faktické třetí období, protože dle platné ústavy se jednalo pouze o druhé.

Poslední předmět komparace z hlediska prozkoumání vztahu mezi levicovým populismem a proměnou charakteru režimu představuje vláda Eva Morales v Bolívii. Tento historicky první demokraticky zvolený prezident nastoupil do úřadu v roce 2006 po volbách z prosince roku 2005, přičemž se mu navíc podařilo získat nadpoloviční počet hlasů (53,7%) (Němec a kol. 2010: 70). Ještě před jeho znovuzvolením na druhé funkční období (2009-2014) se Moralesovi, podobně jako Rafaelu Correovi a Hugo Chávezovi, podařilo prosadit v referendu novou ústavu, která sice již oficiálně nehovoří o žádném revolučním procesu, nicméně svým charakterem, silným obratem a důrazem na indiánské požadavky a především s ohledem na etnický původ Morales v lze s trochou nadsázky hovořit o jakési „indiánské revoluci“. V rámci analýzy bude autorova pozornost v tomto případě směřovat až do současné doby s ohledem na další Moralesovu prezidentskou kandidaturu do voleb pro říjen 2019, kterou ústavní soud uznal i přes těsné odmítnutí jeho kandidatury občany v referendu konaném již v roce 2016. Nicméně s ohledem na zajištění co nejefektivnějšího způsobu komparace nebudou opomenuty ani politické procesy a souvislosti ve vývoji, který předcházal nástupu všech sledovaných prezidentů.

Pro zjištění vazby mezi levicovým populismem a proměnou charakteru režimu bude autor vycházet z řady konceptů a klasifikací nedemokratických a hybridních režimů, např. od Edwarda Shilse, Juana J. Linze, Alfreda Stepana či Guillerma O'Donella. Za účelem prozkoumání, jakými způsoby poté působí levicový populismus

na vybrané režimy ve Venezuele, Ekvádoru a Bolívii ve stanoveném časovém období, bude využito metody proces tracing. Tato metoda se využívá v rámci kvalitativního výzkumu v případě, kdy je zapotřebí najít příčinné mechanismy, které pomohou objasnit stanovený jev.

Process tracing se zaměřuje na proměnné, které zprostředkovávají souvislost mezi závisle a nezávisle proměnou – jedná se tedy o zprostředkující proměnné (Drulák 2008: 18). Například autoři Benett a Checkel (2014: 9) hovoří o process tracingu jako o zásadní metodě při určování působení kauzálního mechanismu a podobně se vyjadřuje i David Collier (2011: 824), který tvrdí, že tato metoda poskytuje pomoc při hledání důkazu, který tvoří základ pro kauzální odvození. V rámci vymezených metod a s ohledem na výše uvedenou první výzkumnou otázku, dle níž se autor bude snažit prozkoumat vztah mezi levicovým populismem a podobou režimu, představuje levicový populismus *nezávisle proměnou*, se kterou bude autor manipulovat především v souvislosti s dopady způsobu výkonu vlády hlavních představitelů (Hugo Chávez, Rafael Correa, Evo Morales) na změnu místních režimů, které v tomto případě představují *závisle proměnou*.

Při sledování použitých nástrojů a metod populistických subjektů při svých volebních kampaních bude autor primárně pracovat s teorií Kurta Weylanda (2001: 14), který definuje populismus jako „*politickou strategii, prostřednictvím které personalistický vůdce usiluje nebo přímo vykonává vládní moc založenou na přímé, nezprostředkované, neinstitutionalizované podpoře velkého počtu převážně neorganizovaných přívrženců*“. Populismus jako politická strategie prokázal schopnost ideologických posunů a uskutečňování rozmanité hospodářské politiky. Z tohoto důvodu Weyland (2013: 20) rozděluje populismus v Latinské Americe od 90. let 20. století na pravicový (například vláda argentinského prezidenta Carlose Saúla Menema v letech 1989-1999 nebo Alberta Fujimoriho mezi roky 1990-2000 v Peru) a levicový (Hugo Chávez, Rafael Correa, Evo Morales). A právě na pojetí levicového populismu jako strategie dle Kurta Weylanda v podání posledních třech lídrů se tato práce zaměřuje.

Levicovým populismem v prostředí Latinské Ameriky se zabývalo více autorů, například Mitchell A. Seligson (2007) na základě údajů z AmericasBarometer z let 2006-2007 varoval před dramatickým nástupem levicového smýšlení obyvatel, kterého

začínají využívat silní populističtí lídři za účelem získání moci, což by do budoucna mohlo představovat velkou výzvu pro udržení místních demokracií. Steven Levitsky s Jamesem Loxtonem (2013) dokonce tvrdí, že zvolený lídr, který využil levicové populistické strategie mimo jiné k tomu, aby mobilizoval lidskou mocenskou základnu proti stávajícímu establishmentu, představuje významný katalyzátor pro vznik soutěživého autoritářství. Octavio Ianni (1973) hovořil v kontextu Latinské Ameriky dokonce o specifickém druhu tzv. populistické demokracii, která stojí v protikladu ke klasické populistické diktatuře z poloviny 20. století. Gino Germani (1978) zase charakterizoval specifický latinskoamerický populismus třemi základními rysy: a) charismatický vůdce, který se vymezuje vůči dosavadní politické elitě b) mocenskou základnu tvoří lid a za c) vztahy mezi těmito mocenskými základnami a vůdcem jsou hierarchické. V práci se samozřejmě objeví hlavní myšlenky mnohem více autorů, kteří se snažili definovat populismus a vymezit jeho základní charakteristiky, viz Margaret Canovan (1981). Dostatečný prostor této problematice bude dále věnován v teoretické části této práce.

Na základě teoretických východisek výše zmiňovaných konceptů se autor bude snažit nejprve určit, zda sledované subjekty ve své volební kampani vykazují populistické znaky. V případě klasifikování sledovaných subjektů jako populistických, bude následně skrze populistické strategie, indikátory autoritářského chování a aplikaci východisek z teorie demokratického backslidingu zkoumána souvislost mezi levicovým populismem a proměnou režimu. Snahou autora bude pokusit se zachytit vztah mezi populismem a poklesem úrovně demokracie. Za tímto účelem bude rovněž v teoretické části řešena teorie demokracie a především projevy jejího regresu, aby bylo možné prokázat sledovaný kauzální mechanismus. Nutno podotknout, že hlavní pozornost bude zaměřena na empirické prokázání skutečnosti, jakým způsobem či proč došlo k regresu demokracie a tím i změně režimu. Není cílem pouze popsat stav „před“ a „po“.

Za tímto účelem bude práce rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a analytickou. V teoretické části se autor věnuje uvedení do problematiky obecných charakteristik populismu, až postupně dojde k vymezení tohoto pojmu pomocí nejkonsenzuálnějších teoretických znaků, se kterými bude dále pracováno. S ohledem na metody a cíle této práce autor dále představí základní charakteristiky demokracie a teorie tzv. demokratického backslidingu, včetně bližšího představení pojmů jako

soutěživé autoritářství či indikátorů autoritářského chování. Analytická část představuje samotný výzkum, který tvoří hlavní podstatu diplomové práce, tedy pomocí metody diachronní a synchronní komparace zjistit vztah mezi vládou levicových populistů a případnými proměnami charakteru místních režimů a rovněž prostřednictvím metody process tracing prozkoumat, jakým způsobem působí levicový populismus na tyto režimy.

Problematice populismu v kontextu Latinské Ameriky a jeho negativními dopady na úroveň demokracie se již zabývá spousta odborných prací, nicméně tato diplomová práce přispívá navíc tím, že se snaží sestavit nejfrekventovanější a nejkonsenzuálnější znaky současného populismu, u kterého dosud panuje terminologická nejednotnost, včetně specifického zaměření na ideologicky levicovou orientaci. Komparace se proto nezaměřuje na celou Latinskou Ameriku po vlně neopopulismu (90. léta 20. století), tak jako většina komparativních děl (srov. Hellinger 2011; Klíma 2015; Němec 2010) ale pouze na specifické prostředí vybraných Andských států, a to od počátku 21. století. Navíc se práce snaží zodpovědět, zda lze najít původ autoritářství, příp. soutěživého autoritářství v logice populismu jako takového.

1 Teoretické vymezení práce

S ohledem na své cíle a metody bude tato práce vycházet hned z několika teorií a konceptů. Za účelem zjištění vztahu mezi levicovým populismem a proměnou režimu autor vymezuje, co je to populismus, jaké základní prvky obsahuje a zařazuje jej do kontextu a prostředí Latinské Ameriky na přelomu 20. a 21. století. Pro lepší pochopení historických souvislostí byl v rámci podkapitoly „populismus v Latinské Americe“ zařazen krátký diskurz ohledně jejího dějinného vývoje. Následuje představení konceptu populismu jako politické strategie od Kurta Weylanda (*Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics*) z roku 2001 a celou podkapitulu uzavírá analýza souvislosti mezi populismem a demokracií.

Dále následuje kapitola „Teorie demokratického regresu“, kde byla nejprve vymezena nejkonsenzuálnější minimální kritéria demokracie v moderních systémech. Kapitola poté pokračuje vysvětlením indikátorů autoritářského chování za účelem odhalení autoritářských tendencí politiků před jejich zvolením, jak jej dokončili na základě lakmusového testu od Juana J. Linze (*The Breakdown of Democratic Regimes* (1978) Steven Levitsky s Danielem Ziblatterem (*How democracies die*) v roce 2018. Následuje naprosto klíčová podkapitola, kde budou detailně představeny teorie demokratického backslidingu a na základě jejich východisek budou stanoveny indikátory demokratického regresu. Poslední podkapitola v rámci teoretického vymezení práce se věnuje vymezení jednoho z typu tzv. hybridních režimů, konceptu soutěživého autoritářství od Stevena Levitskyho a Lucana Wayne (2002).

Za pomoci vymezení výše uvedených pojmů a konceptů, včetně jejich jednotlivých kritérií a konkrétních indikátorů si autor klade za cíl dosáhnout komparace vybraných režimů ve Venezuele, Bolívii a Ekvádoru a odpovědět na výzkumnou otázku, zda existuje vztah mezi vládou levicových populistů a proměnou charakteru režimu.

1.1 Populismus

Jak již bylo zmíněno v úvodu, v pojetí populismu panuje terminologická nejasnost a také stále větší nadužívání pojmu oproti původní definici, tzv. concept stretching. Jak uvádí Margaret Canovan (1981: 7), jediná věc, kterou si můžeme být jistí je, že nelze očekávat omezení všech případů populismu pouze na jedinou definici nebo najít jeho jedinou podstatu. Nejednoznačnost tohoto termínu proto autor za účelem naplnění stanovených cílů této práce, v rámci dalších podkapitol, využije k vlastnímu vymezení předmětného pojmu tak, aby byl následně co nejefektivněji využit pro potřeby komparace ve specifických podmínkách Latinské Ameriky².

Cílem autora v této podkapitole bude snaha na základě vybraných teorií od jednotlivých autorů najít určité společné jmenovatele populismu, jejichž prostřednictvím bude možné v několika bodech sestavit jeho základní znaky a charakteristiku.

Historicky se můžeme setkat se základní klasifikací populismu spočívající na rozdělení mezi „agrárním“ a „politickým“, včetně podskupin na které se dále dělí, jak navrhl Margaret Canovan (1981: 13):

Agrární populismus

- 1) radikalizované farmářské strany (Americká Lidová strana)
- 2) rolnická hnutí (východoevropské strany zelených)
- 3) intelektuální agrární socialismus (ruské revoluční hnutí Narodničestvo)

Politický populismus

- 4) populistická diktatura (vláda Juana D. Peróna v Argentině)
- 5) populistická demokracie (odvolávání se na referenda a větší participaci)
- 6) reakční populismus (George Wallace a jeho následovníci)
- 7) politický populismus (široká neideologická koalice odvolávající se na „lid“)

Výše uvedené kategorie slouží pro základní pochopení teorie populismu a způsobu odkud a kam se jeho jednotliví zástupci odvolávají.

V případě jeho „agrární verze“ se jedná o snahu zvýšení politické participace již vytvořené sociální skupiny či třídy a odvolání se na zájmy subjektů uvnitř této skupiny.

² Populismus se v prostředí Latinské Ameriky objevoval jak ve formě levicového, tak pravicového, přičemž jeho historie sahá až do 30. let minulého století (Seligson 2007: 82).

Jedná se o různá radikální hnutí symbolizující zájmy malých farmářů a rolníků. „Politická verze“ se soustřeďuje především na co největší společenskou masu a prostřednictvím politické strategie svých lídrů se skrze podporu těchto mas snaží dostat k moci. Představuje tak veškeré činnosti, postoje a metody založené na principu odvolávání se k „lidu“ (Miller a kol. 2000: 365). A právě z této základní koncepce bude tato práce vycházet.

Spousta dalších autorů si ve svých pracích všímalo problematičtějšího vymezení pojmů jako populismus, populista, populistické chování a snažilo se mezi těmito jednotlivými termíny stanovit hranici a tím do určité míry upravit celospolečenské představy. Například Michael A. Seligson hovoří o nesprávné představě, že populistou se stává každý charizmatičtější, personalističtější lídr, který se snaží oslovit širokou voličskou základnu skrze všechny společenské třídy. Pro správné definování populismu ovšem pouze tato skutečnost nestačí, jelikož tito lídři rovněž musí aktivně přesvědčovat společnost, že instituce klasické liberální demokracie³ jsou neúčinné a neslučují se s vůlí lidu. Následně se snaží prostřednictvím své osoby ztělesnit tuto občanskou vůli a zároveň odmítat či pronásledovat subjekty, které tyto kroky popírají. Následkem tohoto jednání v praxi bývá oslabení základních demokratických hodnot, především v rámci svobodného projevu a práva na řádný proces (Seligson 2007: 82). Nutno zdůraznit, že ne každý lídr bývá charizmatičtější, a ne každý charizmatičtější lídr je populista. Také rozhodně nebývá pravidlem, aby jeho politický diskurz oslovoval všechny společenské třídy. V dostatečně heterogenní společnosti se vyskytuje množství tříd, které si i tak svými političtějšími zájmy a názory mohou konkurovat⁴.

Miller a kol., rovněž nevztahují označení pro populistu pouze na osobu charizmatičtějšího lídra, ale všímají si, jakým způsobem se dovolává „lidu“, přičemž zdůrazňují obrat k národu a jeho integritě. Politik si poté nárokují mluvit ve jménu celého národa a vymezovat se tak vůči stávající elitě, outsiderům nebo cizincům, čímž obchází konkrétní problémy a snaží se v rukou udržet svou moc (Miller a kol. 2000: 368-369). Levitsky se Ziblattem (2018: 22) se ve své práci rovněž zaměřují na časté znaky, které populisté vykazují. Hovoří například o političtější strategii, jež sestává z

³ V této souvislosti se především hovoří o zákonodárných sborech a justici.

⁴ U populistů je důležitý tzv. manichejský styl politiky, tedy zjednodušování komplexní a složité reality do dvou hlavních táborů: dobrý (my) a zlo (oni). Ačkoliv se jedná dovnitř těchto skupin o heterogenní entity, populisté do určité míry tuto heterogenitu popírají a tímto způsobem polarizují společnost.

vymezování se proti celému establishmentu a všem elitám, které označují za zkorumpované a konspirující. Dále hovoří o snaze populistů snižovat legitimitu tradičních politických stran a obviňovat je například z nedodržování demokratických principů nebo nedostatečného vlastenectví. V souvislosti s místním politickým systémem rovněž poukazují na jeho zkorumpovanost, absenci demokracie a manipulaci ze strany stávajících elit. Populisté poté sami sebe stavějí do role ochránců veškerých demokratických principů a politického systému a snaží se tak tímto co největší procento obyvatelstva zmanipulovat vůči elitám s cílem zajistit si přístup k moci prostřednictvím veřejné podpory „obyčejného lidu“.

Podle Zúqueteho populismus ze své podstaty vždy vytváří personalizované „demagogy“, kteří svou moc posilují na základě manipulace s většinou prostých lidí, nacházejících se v chudších vrstvách společnosti. Jejich úspěch následně spočívá ve vyžití aktuálních špatných ekonomických a sociálních faktorů (hospodářské krize, etnické otázky) v zemi. Populisté svou demagogickou rétorikou viní z těchto problémů dosavadní elity, proti nimž se snaží mobilizovat nespokojené občany. Občanům poté slibují větší podíl prostřednictvím zavedení prvků přímé demokracie (referenda) a zlepšení životní situace vytvářením širokých sociálních programů jako dotování potravin a posilování zdravotní péče nebo vzdělání (2008: 92-93).

Podobně jako Zúquete se Phillipe Schmitter na základě svých komparativních výzkumů v politologii domnívá, že populismus generuje silné osobnosti, které disponují schopností oslovit nejen špatně informované občany očekávající více emocionální než programové uspokojení, ale i bezpečnostní a vojenské složky státu. Právě loajalita těchto složek zesiluje postavení prezidenta do takové míry, že pro opozici je téměř nemožné jej odstranit legitimní či nelegitimní cestou. Populisté potom ve společnosti vytvářejí očekávání, která ale nelze v dlouhodobém horizontu naplnit. V konečném součtu tak způsobuje tato politická strategie negativní důsledky pro všechny složky společnosti (2006: 3-4).

Již s ohledem na výše uvedené se lze domnívat, že téměř nejzásadnější složku v teorii populismu představuje „lid“, případně odvolávání se na něj, elity, proti nimž je lidová masa vymezována a populistický lídr, který slibuje brzké vyřešení stávající nepohodlné situace. Toto přesvědčení vyjadřuje i Paul Taggart (2000: 91), který tvrdí, že nejobvyklejším určujícím rysem populistů bývá oslovování lidu, zejména pokud

jejich hodnoty kontrastují se stávajícími elitami, což v tomto kontextu nazývá anti-elitismem.

V této souvislosti ovšem nutno rozlišit, jak „lid“ vnímají populisté od jakéhokoliv jiného politika, který se obrací k lidu. Populisté svou cílovou kategorií prezentují jako jednu společnou homogenní entitu, kterou se snaží postavit do opozice proti elitám. Touto simplifikací reality poté popírají existující heterogenitu v rámci obou táborů. Carlos de la Torre ve své práci uvádí, že pro označení za populistu, je nutné splňovat alespoň tři stanovená kritéria;

- a) subjekt, který se snaží o mobilizaci lidu a zastupovat jejich zájmy a požadavky
- b) tzv. Manichejská politická rétorika, která konfrontuje lid proti dosavadní oligarchické elitě
- c) populističtí lídři se snaží nahradit dosavadní „buržoazní autoritářskou“ demokracii a ústavu tou „skutečnou demokracií“ (Torre 2013: 39-42).

Autoři Albertazzi s Duncanem ve svém konceptu tvrdí, že populistické hnutí, případně samotný lídr, znamená to samé, co lid. Jejich teze tedy pomáhá vymezit „ty druhé“ tím, že *lídř (strana) je lid a lid je lídř (strana)*. Tento koncept představuje účinný způsob pro boj s jakoukoliv opozicí, protože vymezí-li se nějaký subjekt vůči populistickému lídrovi (straně), automaticky se tak vymezuje vůči lidu a stává se tak jeho nepřítelem⁵ (2008: 6-7).

Yannis Stavrakakis a Ioannis Andreadis chápou populismus jako snahu o rozdělení společnosti na dva antagonistické bloky. Ztělesnění dobra, tedy jednotná vůle lidu a zla, které představují zkorumpované vládní elity. Minimálním kritériem pro označení hnutí nebo strany jako populistického, je podle nich snaha o polarizované zastoupení společnosti rozdělené mezi dva bloky: mocenský blok reprezentovaný elitami a podřízený bloky představující společnost. Tohoto nerovnoměrného dualistického rozdělení poté využívají populistické subjekty, jež staví nároky podřízené společnosti do opozice vůči nadřízenému mocenskému bloku (Stavrakakis, Andreadis 2017: 446-448).

⁵ Podobnou argumentaci ve své práci uvádí i Zúquete (2008: 100-104). Podle něj populistické lídři vystihuje fráze „Nejsem sám sebou, jsem lid. A zastupuji tak miliony hlasů a srdcí“.

Na základě výše uvedených teorií od různých expertů, se autor pokusil v obecných bodech do tabulky sestavit nejfrekventovanější a konsensuální kritéria populismu, včetně krátké argumentace. Znaky populismu tak vykazuje subjekt, který se v rámci své rétoriky snaží dostat k moci prostřednictvím strategie:

Tabulka I: Základní znaky populismu.

a) odvolávání se k lidu	Snaha subjektu ztělesnit se do „vůle lidu“; tedy co největšího možného počtu obyvatel, s přesvědčováním, že pouze tento subjekt vnímá jejich potřeby a zastupuje skutečné zájmy.
b) vymezování se vůči stávajícím elitám	Snaha subjektu vymezit se vůči vládě a jejímu dosavadnímu politickému kurzu tím, že ji viní ze všech hospodářských, sociálních a případně i dalších společenských problémů.
c) kritizování tradičních stran	Snaha subjektu o snižování podpory a legitimacy tradičních stran (nejen vládních) prostřednictvím obviňování z korupce, oligarchizace moci a nerespektování demokratických pravidel hry.
d) polarizování společnosti	Snaha o zjednodušení reality na dva póly: my X oni (dobro X zlo). Populistický subjekt takto popírá heterogenitu určité skupiny a tím pak polarizuje společnost.
e) odmítání opozice	Subjekt se mnohokrát nevymezuje pouze vůči stávajícím elitám či tradičním stranám, ale i vůči jakýmkoliv opozičním krokům ostatních účastníků, které odmítá nebo popírá jejich přesvědčení. Mnohdy i za cenu pronásledování, desinterpretace či dokonce omezování svobodného projevu.

Zdroj: vlastní tabulka zpracovaná na základě jednotlivých teorií od různých autorů.

Aby se tedy mohlo hovořit o přítomnosti populismu, musí existovat nějaké a) personalizované hnutí se silnou osobností v čele b) prostý „lid“, na který se tento subjekt obrací, přičemž se vymezuje vůči c) dosavadním elitám, které kritizuje a staví do opozice vůči sobě a „lidu“, který jej musí následovat za účelem zlepšení životních podmínek a demokracie. Autor proto bude v rámci výzkumu sledovat chování vybraných politiků ve volebních kampaních a posuzovat míru populismu v jejich politickém jednání. Přitom se zaměří na vztah mezi „lidem“ a elitami a na způsob, jakým sledovaní lídři obhajují své politické kroky. Cílem této analýzy tak bude klasifikovat, zda se jedná o populisty, ještě před jejich samotným nástupem k moci.

Někteří politologové totiž přicházejí s prostou domněnkou, že nejnvýstižnější je definovat všechny populistické subjekty jako hnutí, která představují lid. Naopak ti druzí, kteří nabízejí konkrétnější vhled, hovoří o důležitosti vztahu k jednotlivým sociálním třídám, tak jako například v podobě latinskoamerického populismu, kde je zřejmé, že účast četných městských pracovních tříd prostřednictvím dělnických hnutí byla klíčem k jejich úspěchu (Taggart 2000: 9). Aktuální situace ukazuje, že se sice rolníci a původní obyvatelé urbanizují, nicméně v latinskoamerické tradici se jedná spíše více o zemědělské a rolnické voličstvo. A právě o specifickém prostředí populismu v Latinské Americe a jednotlivých vlnách pojednává následující podkapitola.

1.1.1 Populismus v prostředí Latinské Ameriky

V průběhu 20. století se v latinskoamerickém kontextu všeobecně hovoří o třech populistických vlnách. Každá jednotlivá vlna vygenerovala více či méně výrazné politické osobnosti, které implementovaly určitou specifickou politiku, typickou pro daný časový úsek.

V první vlně, která probíhala od roku 1930 až do poloviny šedesátých let, se populističtí lídři snažili obracet směrem k dělníkům, podnikatelům a střední třídě za účelem podpoření myšlenky modelu (ISI). Tato idea spočívala v omezení importovaných výrobků a naopak posílení domácího průmyslu za účelem vytvoření nových pracovních míst a výroby. Tato politika, praktikovaná zejména ve větších zemích Jižní Ameriky, měla zajistit vyšší životní úroveň a ochránit vlastní ekonomiku po krizích v souvislosti s druhou světovou válkou (Hellinger 2015: 130). Mezi

nejvýraznější klasické populisty se řadí Juan Perón v Argentině, Getúlio Vargas v Brazílii, Victor Haya de la Torre v Peru a další⁶. Mezi společné znaky v jejich politice patří, mimo již zmiňovaný model ISI, široké znárodnovací procesy v agrárním, bankovním a energetickém sektoru, ústavní reformy a expanzivní politiky v oblasti sociálního zabezpečení a vzdělávání. V kontextu domácí politiky byl přijat diskurs, který kombinoval zdůraznění defenzivního nacionalismu s vývojářským protekcionismem. V rámci této rétoriky tak nastala dichotomie mezi „lidem“ a oligarchií. Hlavním cílem tohoto nového diskurzu bylo posílit národní vědomí a pocit, že nejvyšší význam patří právě obyčejnému lidu, který byl zároveň vyzdvihován (Stengel a kol. 2019: 202).

Mnoho zemí si tak v období klasických populistických vlád prošlo znárodněním přístavů, elektrických komunikačních služeb, železnic a dalších odvětví, která byla důležitá pro národní ekonomický rozvoj. Někteří politologové viděli v této politice principy socialismu, nicméně na základě míšení soukromého a státního kapitálu se v tomto kontextu začal jednotně užívat termín „státní kapitalismus“.

Na počátku 80. let v souvislosti s nástupem neopopulistů dochází k zásadnímu obratu v dosavadním politickém kurzu. Představitelé druhé vlny byli nuceni reagovat na vyčerpání modelu ISI a počali s privatizací výše uvedených aktiv, což představovalo zásadní bod v přijetí širokých neoliberálních reforem. (Hellinger 2015: 130). Populistická politika se v 80. a 90. letech 20. století se totiž nečekaně objevila ve velmi odlišném socioekonomickém prostředí než klasický populismus, jelikož někteří prezidenti, kteří dosáhli a udržovali svou moc prostřednictvím populistické politické taktiky, provedli do té doby radikální neoliberální reformy (Weyland 2001: 4). Výstižný komentář nabízí Daniel C. Hellinger, který vysvětluje, že pro pochopení období klasického populismu v Latinské Americe si musíme v širších souvislostech dát dohromady více skutečností. Zejména díky strategiím hospodářského rozvoje, docházelo po druhé světové válce ke vzniku nových sociálních aktérů a jejich politických ambicích. Zatímco při snaze o porozumění nárůstu neopopulismu je zapotřebí podrobněji prozkoumat příčiny a důsledky posunu celého latinskoamerického regionu od „státního kapitalismu“ s příchutí socialismu k neoliberálně orientované hospodářské politice, tedy od ISI směrem k *laissez-faire* (2015: 130).

⁶ Dále například Lázaro Cárdenas v Mexiku a další příklady klasických populistů v hybridních režimech v Bolívii, Chile, Ekvádoru, Panamě, Venezuele či Uruguayi (Stengel a kol. 2019: 202).

V tomto případě lze shledat potenciální vzájemnou souvislost mezi přijetím neoliberální hospodářské politiky v latinskoamerickém prostoru mezi 80. a 90. lety minulého století s tzv. třetí demokratizační vlnou. Jedná se o koncept přechodů z nedemokratických režimů na systémy demokratické během určeného časového období, který představil Samuel P. Huntington ve své knize *Třetí vlna: demokratizace na sklonku 20. století*. Právě ve státech střední a jižní Ameriky s příchodem 90. let finišovala i třetí demokratizační vlna⁷, která tak zároveň v ekonomických otázkách dle základních principů demokracie otevírala tržní kapitálové principy. Ovšem veškeré tyto demokratizační tendence a obraty k tržnímu hospodářství neměly dlouhého trvání. Jak uvádí Němec a kol. (2010: 17), „*Latinská Amerika je zase při jakékoliv demokratizaci zahlcena obrovskými sociálními požadavky a očekáváními; to nelze v krátkodobé perspektivě splnit. Propastné sociální rozdíly a rozsáhlá chudoba pak destabilizují demokratické procesy*“.

V duchu výše uvedené citace tak s koncem 90. let ustalo období neoliberalismu a počíná třetí vlna *současného populismu*, který reaguje na neúspěchy neopopulistických, mnohdy pravicových vlád, a s tím nastává i pomyslný ideologický posun více nalevo, především v důrazu směrem k chudšímu obyvatelstvu a zesílení principů nacionalismu a socialismu⁸ „*Posun doleva na počátku 21. století byl jednoznačnou reakcí na výsledky aplikace neoliberálních principů, které jen výjimečně (Chile v 80. letech, v 90. letech pak částečně i Brazílie) přinesly ekonomický růst a modernizaci země. V některých zemích (například Argentina) vedly přímo k hospodářské katastrofě. Nikde nevyřešily sociální problémy, v některých zemích je naopak ještě prohloubily*“ (Němec a kol. 2010: 25).

Přelom mezi 20. a 21. stoletím byl tak zároveň počátkem třetí vlny nazývané *současný populismus* ve spojení s ideologickým posunem doleva.

⁷ Latinská Amerika v tomto kontextu vykazuje překvapivou odolnost demokracie po třetí demokratizační vlně mezi 70. a 80. léty. Během tohoto časového intervalu nepodlehla žádná z demokracií vojenskému převratu ani se nevrátila zpět do rukou autoritářské vlády. Po dlouhých desetiletích nestability v mnoha zemích (především v Argentině a Bolívii), byla tato demokratická houževnatost vítaným překvapením (Weyland 2013: 18).

⁸ Onen ideologický posun doleva spočíval i v zásadním návratu k etnickým otázkám, které se týkaly především vztahu k původním indiánským obyvatelům. Etnicita se tak začala stávat dokonce výraznou konfliktní linií a zásadně ovlivňovala situaci v Ekvádoru, Bolívii, Peru, ale i Venezuele (Němec a kol. 2010: 25).

1.1.2 Levicový populismus

S ohledem na okolnosti popsané v předchozí podkapitole tak není divu, že tento pozoruhodný levicový obrat vygeneroval do „současného“ prostředí širokou škálu levicově populistických subjektů napříč Latinskou Amerikou. Jak uvádí Kurt Weyland (2010: 1), levicový posun na počátku třetího tisíciletí pomyslně započalo vítězstvím Huga Cháveze v prezidentských volbách ve Venezuele, po němž následovalo zvolení levicových prezidentů v Bolívii, Brazílii, Chile, Ekvádoru, Salvadoru, Guatemale, Nikaragui, Paraguayi, Uruguayi, Mexiku a Peru.

Někteří autoři (např. J. Lanzaro 2011 *Introducción: Izquierdas y Derechas Gobernantes en America Latina*) v této souvislosti dokonce hovořili o „třetí levicové vlně“ na území Latinské Ameriky. Dvořáková a kol. (2012: 191) v souvislosti s parafrází o třech levicových vlnách definuje první vlnu jako období od počátku kubánské revoluce až po pád vlády S. Allendeho v Chile roku 1973, následované vlnou druhou po úspěšné sandinistické revoluci v Nikaragui roku 1973. Ovšem vzestup levice v souvislosti s třetí vlnou vnímají odlišněji od předchozích dvou, jelikož postupovala prostřednictvím voleb. Zásadní pro umožnění vzestupu levicových populistů byly mimo jiné rovněž skutečnosti, že se pravicová opozice již nemohla spolehnout na podporu ze strany Spojených států amerických, které v minulosti bývaly ochráncem pravice před levicovým smýšlením a také na armádu, jež postupně ztrácí svou klíčovou roli v politice.

Není divu, že zbytek světa vzal tuto levicovou obrodu na vědomí s velkými obavami až malou hysterií při pomýšlení na možný obrat k socialistickým totalitním režimům po sovětském vzoru. Hned několik autorů, zabývajících se latinskoamerickým levicovým populismem, se proto před těmito tendencemi snažilo varovat. Mitchell A. Seligson (2007) upozorňoval v souvislosti s neúspěchem neoliberálních vlád v éře neopopulismu na stále se zvyšující levicové smýšlení místních obyvatel, které by na základě dostupných dat mezi roky 2006-2007 z AmericasBarometer mohlo stále více přitahovat silné levicově populistické lídry, kteří se budou snažit využít dosavadních společenských nálad za účelem získání vlastní moci. Tito lídři by totiž jednali z mylného dojmu, že zastupují vůli lidu, což by představovalo potenciální ohrožení základních demokratických principů. Podobné varování ve své společné práci

předkládají například i Steven Levitsky a James Loxton (2013), kteří hovoří o nebezpečí ze strany zvolených lídrů, jejichž politickou taktikou je neustálé mobilizování masové společnosti proti dosavadním státotvorným elitám prostřednictvím levicově populistických principů, jako otázka etnicity, důrazu na chudší obyvatelstvo a podobně.

Levice se totiž v zásadě vždy snaží dosáhnout strukturální transformace, jejímž cílem je prostřednictvím ekonomické intervence a redistribuce naplňovat sociální a participativní potřeby většiny. Levicové subjekty požadují socialismus na základě principu ekonomické a sociální redistribuce a revize mocenských vztahů s následným úplným začleněním chudých a vyloučených sektorů společnosti (Weyland 2010: 6).

Hrozbu ze strany radikálního levicového populismu vnímali i Spojené státy. Generál James Hill v této souvislosti hovořil o radikálně populistických levicových vládách⁹ jako o hrozbách pro demokratický proces, který je nadále oslabován, místo toho aby zaručoval ochranu práv. Zástupci těchto vlád podle Jamese Hilla šíří protiamerické nálady na základě frustrace z neúspěšných demokratických reforem a naopak se odvolávají ke sdíleným hodnotám a principům Castrova komunistického režimu na Kubě. Neopomenutelným programovým bodem levicových populistů se proto staly principy antiamerikanismu (Livingstone 2011: 171) a s tím spojeného antiimperialismu (Torre, Lemos 2015: 233) nebo antineokolonialismu (Klíma 2015: 224).

Někteří autoři nachází v levicovém populismu i zajímavou paralelu právě s komunismem. Například uznávaný historik Radek Buben tvrdí, že ve specifickém politickém prostředí (v tomto smyslu Latinská Amerika) nahrazují levicově populistická hnutí komunistické strany. Podobně totiž ve svém programu proklamují svůj antiglobalizační a antikapitalistický charakter (Císař, Štětka 2016: 1-2). Na základě svého programového apelu k lidu pak Stavrakakis s Andreadisem (2017: 450) rozdělují populisty na levicové a pravicové. Tvrdí, že sice oba krajní póly se ve svém diskurzu obrací k vyzdvihování lidu, ovšem jejich vnímání je odlišné. Zatímco levicoví populisté vnímají lid jako pluralistický, inkluzivní a demokratický a snaží se primárně vymezovat vůči stávajícím elitám, pravicoví populisté zdůrazňují národní hrdost a kladou důraz na etnikum či rasu. Ve svém pravicovém programu hovoří naopak o emigrantech a

⁹ Generál James Hill měl v této souvislosti na mysli konkrétně vládu Fidela Castra na Kubě, Huga Cháveze ve Venezuele, Rafaela Correy v Ekvádoru, Daniela Ortegy v Nikarague a Evo Moralesa v Bolívii (Livingstone 2011: 171).

uprchlících jako o nepřátelích a kritizují současnou vládu, že není dostatečně nacionalistická a není schopna zajistit bezpečnost v souvislosti s uprchlickou krizí. Voliči levicových populistů proto požadují ekonomickou jistotu, zatímco podporovatelé pravicových populistů jejich zvolením vyjadřují nesouhlas s rozmachem kosmopolitních a liberálních hodnot (Inglehart, Norris 2016: 3-5).

Kurt Weyland (2013: 26-27) si na základě rozdělení mezi levicovými a pravicovými populisty všímá skutečnosti, že právě levicoví populisté způsobují demokracii mnohem více škod, než ti pravicoví. Pro vysvětlení tohoto faktu nabízí čtyři hlavní rozdíly mezi oběma zmiňovanými ideologickými póly:

- a) pravicový populismus představuje dočasný (obvykle krizí hnaný) podpůrný charakter, zatímco levicový populismus disponuje trvalejšími kořeny, především v „neformálních“ sektorech, které se ve velké míře vyskytují v mnoha latinskoamerických zemích
- b) pravicové neoliberální principy jako snižování kontroly státu nad trhem a soukromými hospodářskými subjekty oslabují potenciální sílu pravicových lídrů, naproti tomu rostoucí státní intervencionismus prosazovaný levicovými populisty zvyšuje jejich vliv a koncentruje moc
- c) neoliberální politika dále vystavuje pravicové populisty neustálému mezinárodnímu tlaku na demokracii, zatímco ekonomický nacionalismus od takových tlaků levicové prezidenty izoluje¹⁰
- d) pravicoví populisté jednali a jednají samostatně, kdežto dnešní levicoví vůdci tvoří širší koordinovanou skupinu, což odzbrojuje mezinárodní tlaky na udržení demokracie

V souvislosti s politickou strategií levicových vlád se Raúl Madrid (2010: 587) zaměřil na jejich přístup k ekonomickým otázkám. V rámci latinskoamerického regionu podle něj existují dva¹¹ hlavní způsoby možné hospodářské orientace. Liberálně levicové státy přijímají všechny principy tržně orientované ekonomiky, které jim

¹⁰ Pravděpodobně se tak jedná z ekonomických důvodů, kdy v rámci kapitalismu dochází k principu tržního hospodářství. Vzájemné propojení trhů poté klade důraz na neoliberální reformy a tím i dodržování demokratických pravidel hry. Liberální země tak v rámci potřeb trhu jsou ochotny obchodovat například i se Spojenými státy, na rozdíl od těch intervencionistických.

¹¹ Problematice dvojího vidění levice se zabýval i Jorge Castañeda (Castañeda 2006). Ve svém antagonistickém konceptu byl ještě důraznější než Raúl Madrid. Označil jednu levici jako dobrou a druhou jako špatnou, za což byl v odborné veřejnosti velmi kritizován.

zanechali jejich předchůdci, kdežto tzv. „intervencionisticky“ levicové země neustále přesvědčují veřejnost o nutných státních zásadách do ekonomiky. Oba tyto vládní přístupy se rovněž liší ve svých strategiích v rámci svých zahraničních a sociálních politik. Zatímco vlády liberální levice jsou ochotny jednat o vzájemných obchodních vztazích i se Spojenými státy a jsou přístupné vůči kompromisům, intervencionistické elity Spojené státy kritizují a neváhají používat agresivnější způsoby pro řešení konfliktů, včetně reorganizace stávajících institucí nebo aktivní snahou pracovat mimo demokratický prostor. V otázce organizační struktury vidí Raúl Madrid na straně liberálně levicových zemí větší procento tradičních, dobře institucionalizovaných politických stran, kdežto politické strany v intervencionistických státech sestávají většinou z vysoce personalizovaných hnutí.

Oproti Raúlu Madridovi se Kurt Weyland (2013: 21-23) nezaměřoval na celkovou politiku, ale na strategii jednotlivých levicových populistů při snaze udržet či posílit svou politickou moc. Hlavní jádro strategie levicových populistů podle něj spočívá v masové podpoře prostřednictvím plebiscitů. Svým důrazem na početnější část chudého obyvatelstva se vymezují vůči veškerým „nepřátelům lidu“, které vidí především ve stávajících institucích, elitách a stranách. Tomuto „lidu“ poté levicoví populisté nabízejí obrat v dosavadní politice formou intervencionismu, protekcionismu a personalizaci politiky za účelem urychleného vyřešení situace v zemi, kde panuje široká nespokojenost. Na základě přesvědčení o vlastní důležitosti si následně v legitimních plebiscitech zajistí téměř nezpochybnitelný mandát pro získání moci a posílení vlastní převahy pro započítání širokých institucionálních změn. Veškeré případné odpůrce proti sobě označují levicoví populisté zároveň za bojovníky „proti“ lidu a snaží se je prostřednictvím jejich interpretace eliminovat ze stranického systému jako „hrozby pro spravedlivou a rovnou politickou soutěž“, čímž podkopávají politický pluralismus. Podobnými kroky útočí i na zavedené instituce a nabízejí alternativu v podobě posílení vlastní moci v principu vůdce a jeho následovníků (posilování prvků vertikální zodpovědnosti na úkor té horizontální), čímž kompenzují nedostatek organizačního zprostředkování. Při svých krocích proto vždy usilují o co největší politickou hegemonii a jako legitimizaci svých kroků hojně používají nejen zmiňované plebiscity.

Podobně jako Kurt Weyland hovořil i Jorge Castañeda, který si všímal, že pro levicové populisty je typický důraz na vlastní rétoriku a snahu o získání a udržení moci.

Naopak důležité otázky týkající se řešení nejrůznějších problémů nebo snaha o odpovědný výkon moci zůstávají často v pozadí. Nezřídka se proto stává, že jejich vlastní moc převyšuje odpovědnost vůči voličům a zároveň jejich voliči, kteří často pocházejí z chudších vrstev, se stávají pouhými nástroji spíše než hlavním bodem jejich zájmů. Jako příklad takových vlád uvádí Castañeda levicové prezidenty¹² Argentiny, Bolívie a Venezuely (Castañeda 2006: 30). V této souvislosti se Castañeda v prostředí Latinské Ameriky snažil rozdělit levici na „správnou a „nesprávnou“, přičemž do kategorie „nesprávné“ umístil právě levicové populisty.

Pro označení subjektu jako levicového je třeba se zaměřit na jeho proklamovaný politický program a strategii. Podobně jako v případě stanovení kritérií pro klasifikaci obecného populismu tak autor stanovil nejkonsenzuálnější kritéria levicové politiky, včetně krátké argumentace, která musí daný fenomén ve většině bodů využívat, aby jeho politická strategie mohla být považována za levicově populistickou:

Tabulka II: Základní znaky levicového populismu.

<p>1) společenská transformace</p>	<p>Snaha subjektu o strukturální transformaci společnosti. Často prostřednictvím změny ústavy nebo jejího nového vytvoření s vyhlášením určité formy společenské „revoluce“.</p>
<p>2) ekonomický intervencionismus</p>	<p>Programy znárodňování a vyvlastňování. Státní kontrola nad důležitým nerostným bohatstvím (ropa, uhlí, plyn). Snaha o přerozdělování zisků z prodeje nerostných surovin a financování štědrých sociálních programů pro chudé.</p>
<p>3) odmítání neoliberálních principů</p>	<p>Snaha vymezit se vůči vlivu USA. Kritika kapitalismu a neoliberálních reforem. Členství v mezinárodních socialistických aliancích nebo jejich podpora (ALBA apod.). Navazování obchodní a diplomatických vztahů s Čínou,</p>

¹² Lze se důvodně domnívat, že Castañeda v této souvislosti hovoří o vládě argentinského prezidenta Néstora Carlose Kirchnera, bolívijského vůdce Evo Moralese a lídra Venezuely Huga Cháveze.

	Ruskou federací nebo Íránem.
4) levicové personalizované hnutí	Levicový lídr často předsedá nově založenému hnutí bez horizontální zodpovědnosti. Toto hnutí mnohdy disponuje širokou podporou dalších levicových subjektů. Do voleb často vstupuje jako koalice. Hnutí vznikají z důvodu antistranické rétoriky.
5) důraz na občanskou participaci	Snaha subjektu zvýšit participaci chudých či domorodých obyvatel. Využívání referend a dalších prvků přímé demokracie.

Zdroj: vlastní tabulka zpracovaná na základě jednotlivých teorií od různých autorů.

Podobné dichotomie, jako ta Castañedova, ovšem postrádají reálná opodstatnění, jelikož v latinskoamerickém regionu ve skutečnosti existuje spousta levicových proudů a jednotlivé případy je tak těžké zařadit i do většího množství skupin. Každý levicový lídr totiž provádí různou politickou strategii a zůstává tak téměř nemožné je zařadit pod stejná teoretická vymezení. A právě o konceptu populismu jako strategie pojednává následující podkapitola.

1.1.3 Populismus jako politická strategie

Tento koncept byl vybrán z hlediska snahy o určení, jak konkrétně se populismus přenáší do politického systému. Právě politická strategie vybraných levicově populistických lídrů představuje v kauzálním mechanismu této práce hlavní pozorovaný jev a měla by jí být věnována zvýšená pozornost.

Za tímto účelem zvolil autor pojetí populismu jako politické strategie od Kurta Weylanda, který jej uvedl ve své práci *Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics* (2001). Weyland rozlišil populismus jako politický styl a jako již zmiňovanou politickou strategii, která se podle něj zaměřuje na metody a nástroje vítězství a výkonu exekutivní moci. Populismu jako politické strategie využívají pouze takoví lídři, kteří se prostřednictvím této rétoriky a přesvědčením o svém „mocenském potenciálu“ snaží dostat k moci nebo se u ní udržet. Populistickému vůdci se tak díky ní naskýtá příležitost usilovat nebo přímo vykonávat svou moc, kterou

zakládá především na nezprostředkované podpoře početných neorganizovaných přívrženců (Weyland 2001: 12-14). Toto pojetí je velmi výhodné, jelikož ukazuje velkou variabilitu z hlediska možných ideologických posunů ve strategii populistů a umožní tak autorovi sledovat veškeré nástroje a metody, které sledované subjekty využívají jak ve své politické kampani pro to, aby se mohly dostat k moci, tak již během svého mandátu. A právě ty politické strategie, které sledovaní lídři využívají v průběhu výkonu své funkce tvoří části kauzálního mechanismu mezi populismem a demokratickým regresem.

V souvislosti s pojetím populismu jako politické strategie je rovněž nutné odlišit jeho další dvě formy, a sice populismus jako ideu a styl. (viz Dvořáková a kol. 2012: 128). Weylandův koncept strategie v sobě zahrnuje obě zbývající formy, tedy ideu i styl. Někteří populističtí lídři proto využívají populistickou ideu, aniž by ji však byli schopni dále instrumentalizovat, buď kvůli svým omezeným možnostem anebo v důsledku absence kvality místního politického uspořádání. Politický subjekt, který aplikuje populismus jako ideu, si uvědomuje, že „lid“ ve svém množství představuje silnou početní sílu. Pokud se tedy populistický lídr proklamuje za hlavního reprezentanta lidu, jenž mluví jejich jménem a v jejich zájmu proti určité dosavadní elitě, dostane tak díky lidské početnosti domnělou legitimitu¹³ (Taggart 2000: 92).

Naproti tomu populismus jako styl může být využíván každým politickým subjektem, který nevyznává žádnou ideu a usiluje pouze o dočasnou snahu získat si pozornost „lidu“ a donutit je svou rétorikou k mobilizaci proti vymezeným protivníkům. Takovýto způsob většinou aplikují politici, pro něž paradoxně lidová suverenita není zásadním prvkem v demokratickém systému. Populistický styl je v soutěživých systémech využíván prakticky každým politickým subjektem jako logický důsledek jejich fungování. Jeho charakteristikou jsou jednoduchá hesla, zkratky a snaha o co nejmenší konkrétnost při sdělování svých cílů (Dvořáková a kol. 2012: 125)

Naopak představitelé, kteří využívají pro svou moc populismu jako politické strategie, lze podle Weylanda (2001: 13) definovat podle určitého minimálního vzorce: a) *jedná se vždy o jednotlivce*, kteří b) *svůj mocenský potenciál zakládají na populismu*

¹³ Tento „virtuální“ mandát od potenciálních voličů takového lídra poté mobilizuje proti třem druhům možného nepřítele. Za prvé se jedná o místní elity. Za druhé se jedná o opak elit, a sice o sociálně slabé, vyloučené nebo rasově odlišné skupiny. V poslední řadě bývá nezřídka nepřítelem nějaký zahraniční stát, nadnárodní firma nebo mezinárodní organizace (Dvořáková a kol. 2012: 125)

jako idee, přičemž c) svou legitimitu opírají o jakoukoli početnou skupinu, která d) je neorganizovaná a nestabilní. Podle něj je populismus právě nejlépe definovatelný jako politická strategie, jelikož výše uvedená minimální definice zahrnuje jak klasické populisty z 30. až 60. let, tak neopopulisty z 80. a 90. let 20. století. Zároveň zdůrazňuje ústřední zdůvodnění populismu jako hledání politické moci. Weylandova redefinice tak uznává flexibilitu a oportunismus populistických vůdců. Jak uvádí Kouba (2016: 12) „v tomto smyslu je populismus politickou strategií s nízkým stupněm institucionalizace, jednoznačnou protiorganizační (často protistranickou) tendencí a personalistickým a plebiscitárním stylem vládnutí“.

Autoři Albertazzi a McDonnell si všimají, že většina populistů ve svých politických kampaních využívá nástroje a metody mobilizace, které lze zařadit pod tři hlavní otázky:

1) Jaké jsou aktuální problémy?

Populistické subjekty přesvědčují své potenciální voliče, že se stávající vláda přestala řídit vůlí lidu a namísto toho je ovlivňována a uplácena elitami, což má za následek pokles demokracie.

2) Kdo je za tyto problémy zodpovědný?

Populistické subjekty za aktuální problémy viní vládní elity a „ty druhé“ (antagonistické vymezení lidu – tedy nás – a dalších skupin).

3) Co je zapotřebí, aby se situace změnila?

Populistické subjekty proklamují, že dokáží navrátit hlas „lidu“ a společně participovat na moci jako jedna homogenní skupina (Albertazzi, McDonnell 2007: 4-5).

Oproti jiným režimům, které občas využijí prvky populistického stylu nebo idey, se tak subjekt v případě své mocenské populistické strategie orientuje výhradně na získání podpory od co největšího množství občanů. Potenciální hlasovací síla početných občanů se tak stává nástrojem, jehož prostřednictvím dochází k získávání a udržování moci ze strany jednotlivce (Dvořáková a kol. 2012: 178). Populističtí stratégové totiž mistrně využívají průzkumy veřejného mínění, referenda¹⁴ či plebiscity jako hlavní nástroje,

¹⁴ Autoři Levitsky s Loxtonem (2011: 112) v souvislosti se zaváděním širokých referend doplňují, že právě taková strategie ze strany levicových populistů paradoxně více ohrožuje demokracii. Populističtí prezidenti totiž díky podpoře v referendech a většinou poslanců v nově zvolených zákonodárných

jednak pro zjištění potenciálních většinových požadavků „lidu“, jelikož strategie se opírá o množství hlasů a jednak jako formu nástroje k mobilizaci voličské podpory při konfrontaci s jakoukoliv opozicí (Weyland 2001: 14).

Křeček (2013: 120) za podskupinu populistické strategie dokonce považuje i formu politické komunikace, která sice na jednu stranu pro sebe vyžaduje maximální svobodu projevu, ale na druhou stranu odmítá zohledňovat požadavky zbytku společnosti. Populisté tak v rámci své strategie do myšlenky rovnoprávnosti ve svobodě projevu zapracovávají pouze zájem svůj a těch, kteří jsou ochotni jej následovat. V konečném důsledku přestávají respektovat zájmy jiných skupin a odmítají nepohodlné konsensuální hodnoty, což jsou projevy, které se již blíží více autoritářskému principu než demokratickému. Pro účely této práce tak vyvstává zásadní otázka, jaký je dopad těchto populistických kroků na demokracii.

1.1.4 Populismus a demokracie

Cílem této podkapitoly je proto blíže analyzovat jak konkrétně působí, nebo může působit, populismus na demokracii, včetně uvedení možných kauzálních mechanismů.

Výše uvedená populistická strategie podle konceptu Kurta Weylanda (2013: 20-21), která se používá pouze pro získání a uplatnění moci, stojí neodmyslitelně v protikladu vůči demokratickým hodnotám jako pluralismus, otevřená debata a spravedlivá soutěž. Populismus ze své podstaty generuje personalizované hnutí a silné osobnosti, které mobilizují masu svých následovníků. Tito lídři poté vychází z přesvědčení, že lidová suverenita představuje zásadní pilíř demokracie, a proto realizují propracovanou populistickou ideu, na jejímž základě odvádějí pozornost pouze k této ideu a upozadují jiné zásadní faktory, které by jinak legitimizovaly politické jednání. Vyvstává pak otázka, do jaké míry si poté ona „lidová suverenita“ uvědomuje, že se stává pouze součástí politické strategie a zda se vůbec jejich očekávání a potřeby skutečně ztotožňují výhradně s cíli politického subjektu, který je realizuje.

shromážděních tak mohou rušit kongres, měnit stávající soudce za loajální a dosazovat další své loajální pracovníky do klíčových státních institucí. Těmito kroky si postupně zajišťují kontrolu nad státním aparátem a zásadně tak znemožňují opozici soupeřit o moc legitimní cestou.

Někteří autoři se proto snaží vysvětlit původ autoritářských kroků právě v důsledku zvolení tzv. populistického outsidera (viz kapitola *Indikátory autoritářského chování*), který se po svém zvolení v duchu populistické strategie snaží pomalu koncentrovat svou moc, například prostřednictvím oslabování demokratických principů, zneužíváním státních zdrojů, omezováním opozičních aktivit či udržováním kontroly nad médii (Levitsky, Ziblatt 2018: 21-22). Levitsky s Loxtonem (2011: 107) si všimají, že populisté bývají často političtí outsideři, kteří nemají žádné zkušenosti s řízením demokratických institucí. Dále, s ohledem na jejich antisystémovou rétoriku, jsou úspěšní populisté schopni nastřádat dostatečný mandát pro „pohřbení“ stávající elity, včetně místních demokratických institucí. V neposlední řadě napadají instituce horizontální odpovědnosti, sesazují staré elity a dosazují své, čímž vytvářejí ústavní krize. V této souvislosti již Michael Schifter (2011) nebo Jorge Castañeda (2006) poukazovali na skutečnost, že jsou to právě levicově populističtí lídři, kteří představují vážné ohrožení pro demokratické režimy. Prezidenti, kterým se takto podaří získat kontrolu nad státními institucemi a umožnit pokřivení hracího pole ostatním opozičním hráčům, jsou poté schopni autokraticky koncentrovat velké množství moci, čímž snižují demokratické principy v zemi a ovlivňují podobu režimu (srov. Hellinger 2011: 2; Remmer 2012: 949). Autoři Torre s Lemosem (2015: 236) rovněž souhlasí se skutečností, že logika populistické strategie přináší důsledek v podobě autoritářských kroků a navíc přidávají důležitý aspekt v podobě krize institucionálních podmínek. V podmínkách vážnější politické krize, kdy navíc začne docházet k interakcím mezi populisty a stávajícími politickými subjekty, kteří nemají dostatečně silné zdroje, aby těmto krizím dále čelili, se většinová podpora přesouvá právě směrem k populistickým vůdcům, kteří si přivlastní hlas lidu a mohou tak téměř nekontrolovatelně prosazovat autoritativní politiku.

Zajímavý koncept v souvislosti s vazbou mezi populismem a autoritářstvím nabízí Paul Brooker (2014: 59) ve své práci *Non-Democratic Regimes*, kde hovoří o tzv. *populistickém prezidentském monarchovi*. Podle něj se jedná o takového zvoleného prezidenta, který disponuje mocí jako „osobní diktátor“ lidu, zejména dělníků či chudší části společnosti. Opírá se přitom o legitimitu vzešlou z voleb, při nichž využíval levicově populistickou strategii zaměřující se na zdůrazňování nacionalismu a aplikování širokých sociálních reforem. Ovšem s každými dalšími volbami lze důvodně

pochybovat o jejich demokratickém charakteru a s tím i souvisejícím poklesem demokracie a vzniku jakéhosi druhu autoritářského režimu. Podobně jako Levitsky se Ziblattem (2018) ve svém konceptu populistického outsidera, tak varuje i Brooker před nebezpečím „moderních“ populistických prezidentských diktátorů, kteří postupnými a stále mnohem sofistikovanějšími kroky předstírají demokratickou formu režimu a dojem soutěživých voleb. Ve skutečnosti demokratické principy v zemi oslabují, nicméně svou populistickou politickou strategií dokáží přesvědčit početnou masu lidí, že tyto kroky jsou v zájmu občanů, země i zachování demokracie.

Zejména levicově populistické vlády řídicí se populistickou strategií často praktikují politiku, která se zaměřuje na postupné přepracování politických institucí ve snaze posílit svou moc, čímž ale výrazně oslabují demokratické principy v zemi (Weyland 2013: 21-23). V rámci domnělé legitimacy tak přepisují ústavu, aby si mimo jiné zajistili možnost prezidentského znovuzvolení, rozpouští zákonodárné orgány nebo je upravují tak, aby v nich zasedalo co nejvíce spřízněnců. Za účelem nastolení efektu zvýšené demokratizace a zapojení občanů do politického procesu pořádají častá referenda nebo podporují pouliční demonstrace vůči opozičním elitám za účelem oslabení této opozice, legitimizace svých reforem a následném oslabení institucí horizontální zodpovědnosti. Zpočátku se tak tyto kroky mohou jevit jako výrazné posílení demokracie, a to především díky rozšíření účasti dříve opomíjených početných vrstev obyvatelstva, jednak formou zastoupení v zákonodárných orgánech nebo prostřednictvím již zmiňovaných referend (Weyland a kol. 2010: 146).

Levitsky s Loxtonem stanovili tři kauzální mechanismy, které shrnují a vysvětlují výše zmíněné dopady působení populistických subjektů na demokracii. Tyto kauzální mechanismy představují důležitý bod této práce, jelikož budou v analytické části dále testovány prostřednictvím metody proces tracing:

- 1) *„tito populisté jsou většinou outsideři, kteří postrádají zkušenosti s demokratickými institucemi“*

Ve prospěch tohoto faktu argumentují tím, že na rozdíl od politických outsiderů prošla většina kariérních politiků roky práce v zákonodárných sborech nebo místních samosprávách, během nichž získali potřebné dovednosti (vyjednávání, konsenzus

apod.), aby tyto instituce zastupitelské demokracie mohly správně fungovat. Navíc s ohledem na skutečnost, že tyto demokratické instituce poskytují kariérním politikům zaměstnání, je v jejich zájmu, aby se co nejvíce podíleli na jejich udržování (Levitsky, Loxton 2013: 108-112).

- 2) *„vzhledem k jejich anti-systémové rétorice si dokáží získat dostatečně silný mandát pro eliminování stávajících elit a institucí“*

Jedním z hlavních bodů v populistických kampaních je totiž vymezování se vůči stávajícím vládám, které označují populisté za zkorumpované, elitářské, oligarchické a rovněž je obviňují z narušování demokratických principů a institucí v zemi. Prezidentští kandidáti, kteří poté vyhrají volby na základě této rétoriky, tak získávají mandát na „opětné nalezení“ demokratického politického systému. Ovšem ten „systém“, proti kterému bojují, představuje zastupitelskou demokracii a naopak ty „zkorumpované a oligarchické“ instituce, které se zavázali zničit, představují zavedené politické strany, zákonodárnou anebo soudní moc. Velmi obtížně lze tyto instituce „rozebrat“, aniž by to neohrozilo demokratický režim (Levitsky, Loxton 2013: 108-112).

- 3) *„instituce, které jsou navíc kontrolovány zavedenými stranami, populističtí prezidenti oklešťují a rozkládají, čímž oslabují horizontální zodpovědnost“*

Nově zvolení populisté čelí „nepřátelským“ institucím, protože obvykle nedokáží přetavit své volební vítězství v parlamentních volbách pro svou stranu, která by jim zajistila většinu poslanců v místní zákonodárné moci. Stejně tak nemohli mít v době svého zvolení vliv na jmenování soudců, volebních úřadů a dalších státních organizací. Populisté proto po svém zvolení bez zbytečného odkladu konfrontují kongres, soudnictví a další instituce, které ovládají opoziční strany a útočí na jejich legitimitu s cílem uzavřít kongres, ovlivnit soudnictví nebo přepsat ústavu (Levitsky, Loxton 2013: 108-112).

1.2 Teorie demokratického regresu

Cílem této podkapitoly bude představit vhodný mechanismus, který je schopen ve vyhrazeném časovém úseku zachytit drobné regresy v demokratickém režimu a stanovit jeho zásadní indikátory, které budou v analytické části dále sledovány. Autor se rovněž v krátkosti zaměří na minimální kritéria demokracie, které jsou nezbytné pro určování režimů jako demokratických.

Pro Juana Linze představují jako hlavní kritérium odlišující režimy demokratické od nedemokratických soutěživé volby. Pouze vládu, která vzešla ze spravedlivých, soutěživých voleb, ve kterých soutěžily minimálně dva subjekty, přičemž bylo umožněno hlasovat všem oprávněným voličům v rovném hlasování, lze označit za legitimní pro výkon moci v demokratickém státě. Naopak v autoritářském režimu drží monopol moci jediná osoba, nebo úzká skupina lidí, která sice umožňuje různě limitovaný pluralismus, nicméně opoziční subjekty bývají vytlačovány mimo politický prostor. Vedoucí subjekt v autoritářském režimu usiluje o osobní moc, kterou se snaží uchovávat a dále pěstovat, a to mnohdy za cenu porušování občanských a lidských práv či kontrolou prostředků masové komunikace (Linz 1978 in Holzer, Balík 2007: 86).

V podobném duchu zpracovali autoři Levitsky s Wayem (2002: 53) svá minimální kritéria moderních demokratických režimů při uvádění konceptu soutěživého autoritářství, jako samostatného typu nedemokratického režimu. Tento koncept vymezili na jedné straně právě vůči plnému autoritářskému režimu a na straně druhé vůči demokracii, za použití následujících kritérií: (1) *výkonná a zákonodárná moc je vybírána prostřednictvím voleb, které jsou otevřené, svobodné a spravedlivé*, (2) *hlasovacím právem disponují prakticky všichni dospělí občané*, (3) *politická práva a občanské svobody, včetně svobody tisku, sdružování a kritiky vlády bez hrozby rozsáhlých represí, jsou široce chráněna a* (4) *zvolené orgány drží skutečnou pravomoc vládnout, a to bez vojenské nebo církevní kontroly* (Levitsky, Way).

Naopak pro Merkelovo (2004: 36) pojetí demokracie je zase zásadní vzájemná institucionální kontrola a odpovědnost. Podle něj se tak pevný demokratický režim sestává z těchto dílčích režimů; (a) *demokratický volební režim*, (b) *politická práva a občanská práva* (c) *horizontální odpovědnost* a (d) *garance, že moc vykonávají demokraticky zvolení zástupci*. Dalším příkladem rozřídění zásadních demokratických

elementů jsou Dahlova (1995) kritéria: A) dostatečná participace, B) rovná hlasovací práva, C) možnost politické alternativy, D) kontrola agend a E) uplatňování občanských práv všech dospělých obyvatel.

Z výše uvedených kritérií je patrné, že nejkonsenzuálnější znak demokracie představují svobodné, soutěživé a spravedlivé volby. V dnešní době již nedochází k ohrožení demokracie na základě zlomových převratů, trvajících jen pár dní nebo týdnů, ale prostřednictvím drobného a často sofistikovaného rozrušování demokratických principů, nezřídka i v mnohaletém časovém horizontu. Zůstává proto klíčové rozeznat případné potenciální autoritářské chování politických subjektů už během jejich volebních kampaní. A právě konceptem, jak poznat potenciální autoritářské chování politického subjektu ještě před jeho zvolením a tím tak snížit riziko případného ohrožení demokratických principů, se zabývá následující podkapitola.

1.2.1 Indikátory autoritářského chování

Koncept populistického outsidera ve spojení s indikátory autoritářského chování představili ve své knize *How Democracies Die američtí autoři* Steven Levitsky a Daniel Ziblatt. Koncept těchto indikátorů byl vybrán z toho důvodu, že preventivně sleduje autoritářské chování u vybraného subjektu ještě před jeho případným zvolením. Oba autoři si totiž položili otázku, zda je možné odhalit u politiků jejich autoritářské tendence, které by mohly v případě úspěšného zvolení později eskalovat a představovat tak hrozbu pro místní demokracie. Kritéria obou výše zmíněných autorů budou využita za účelem zjištění, zda aplikovaná populistická strategie jednotlivých lídrů v jejich předvolebních kampaních vykazuje autoritářské znaky. Tento koncept poslouží autorovi zejména k vyhlazení případných mezer a nuancí v rámci komparace pro zjištění vztahu mezi populismem a změnou režimu.

Autoři se inspirovali Juanem J. Linzem a jeho závěry uvedenými v knize *The Breakdown of Democratic Regimes* z roku 1978, kde mimo jiné navázali na Linzův nedokončený „lakmusový test“, jak odhalit antidemokratické politiky. Na tomto základě vypracovali vlastní čtyřbodovou sadu varovných signálů, přičemž upozorňují, že stačí, aby sledovaný subjekt splňoval pouze jedno ze stanovených kritérií k potvrzení jeho autoritářských tendencí a hrozby pro demokratický establishment. Jedná se o:

- 1) odmítání, slovy nebo činy, demokratických pravidel hry
- 2) popírání legitimacy politických oponentů
- 3) tolerování nebo podněcování k násilí
- 4) náznaky snahy o omezení občanských svobod případně opozice, včetně médií.

V souvislosti s výše uvedenými kritérii přicházejí Levitsky se Ziblattem s termínem tzn. *populistického outsidera*. Jedná se o takové politické kandidáty, kteří odpovídají alespoň jednomu ze stanovených bodů, protože právě z jejich strany dochází po úspěšných volbách k útokům na demokratické instituce, přesvědčování voličů prostřednictvím řízených médií, že stávající systém nebyl dostatečně demokratický ani vlastenecký, ale naopak kvůli dřívějším vládám elitářský, plný klientelismu a korupce. Jako důkaz, že by se takové projevy měly brát vážně, demonstrují příklady z andských zemí, kde z celkem patnácti zvolených prezidentů mezi lety 1990-2012 v Peru, Venezuele, Bolívii a Ekvádoru odpovídalo konceptu populistického outsidera pět prezidentů¹⁵, kteří se nedlouho po nabytí svého mandátu zasloužili o výrazné oslabování veškerých demokratických principů¹⁶ (Levitsky, Zibblatt 2018: 21-22). Pro detailnější ilustraci jsou dále rozepsány čtyři indikátory autoritářského chování, tak jak je sestavili Levitsky se Ziblattem (viz Tabulka I.).

Tabulka III: Čtyři klíčové indikátory autoritářského chování.

1. Odmítání (nebo chabá podpora) demokratických pravidel hry	<p>Odmítají ústavu nebo vyjadřují ochotu ji znásilňovat?</p> <p>Navrhují užívání antidemokratických metod, jako je rušení voleb, znásilňování ústavy nebo pozastavování její platnosti, zákaz určitých organizací nebo omezování základních občanských práv?</p> <p>Pokoušejí se užívat (nebo podporují užití) neústavních prostředků k odstranění vlády, jakými jsou například vojenské převraty, násilná povstání nebo masové protesty zacílené na změnu vlády?</p> <p>Pokoušejí se hatit legitimitu voleb, například tím, že odmítají uznat jejich výsledky?</p>
--	---

¹⁵ Konkrétně se jednalo o Alberta Fujimoriho (Peru), Hugo Cháveze (Venezuela), Evo Moralese (Bolívie), Lucia Gutiérreze a Rafaela Correu (oba Ekvádor) (Levitsky, Zibblatt: 2018: 22).

¹⁶ Zvolení populistického outsidera, který následně mobilizuje své voliče proti establishmentu, představuje rovněž významný krok pro vznik soutěživého autoritářství (Levitsky, Loxton 2011: 107).

<p>2. Popírání legitimacy politických oponentů</p>	<p>Popisují své soupeře jako podvratné síly nebo nepřátele existujícího ústavního pořádku?</p> <p>Tvrdí, že jejich soupeři jsou existenční hrozbou národní bezpečnosti nebo ohrožují převažující způsob života?</p> <p>Popisují bez jakýchkoliv důkazů soupeřící strany jako zločince, kteří údajně znásilňují právo (nebo to mají v úmyslu), a tím je chtějí diskvalifikovat z účasti v politické soutěži?</p> <p>Tvrdí bez jakéhokoliv důkazu, že jejich soupeři jsou agenti cizích vlád – obvykle nepřátelských – nebo že s cizími vládami tajně spolupracují (případně jsou v jejich žoldu?)</p>
<p>3. Tolerance nebo povzbuzování násilí</p>	<p>Mají vazby na ozbrojené gangy, polovojenské oddíly, milice, gerilové bojovníky nebo jiné organizace podílející se na nezákonném násilí?</p> <p>Financují či podporují (sami nebo spojenci jejich stran) davové útoky na své oponenty?</p> <p>Podporují mlčky násilí svých příznivců tím, že je odmítají jednoznačně odsoudit a potrestat?</p> <p>Oceňují (nebo odmítají odsoudit) jiné zjevné akty politického násilí, k nimž došlo v minulosti a v jiných částech světa?</p>
<p>4. Přípravenost omezit občanská práva svých oponentů, a to včetně médií</p>	<p>Podporují zákony nebo politiku omezující občanské svobody, jako je například rozšiřování možnosti žalob pro urážku na cti nebo pro pomluvu, dále zákony omezující protesty proti vládě a její kritiku nebo některé občanské či politické organizace?</p> <p>Vyhrožují, že podniknou právní nebo jiné represivní kroky proti kritikům ze soupeřících politických stran a z řad občanské společnosti či médií?</p> <p>Velebí užití represivních prostředků užívaných jinými vládami ať už v minulosti, nebo v jiných částech světa?</p>

Zdroj: Převzatá tabulka z knihy *Jak umírá demokracie* (Levitsky, Ziblatt 2018: 43-44).

1.2.2 Demokratický backsliding

Teorie demokratického regresu, tzv. backslidingu, umožňuje vysledovat drobné nuance ve změnách režimu, které představují zhoršení kvality v souvislosti s výkonem demokratické správy státu¹⁷. Navíc oproti indikátorům autoritářského chování od autorů Levitskyho se Ziblattem (2018), které sledují chování vybraných subjektů ještě před jejich zvolením, tj. například v průběhu volební kampaně, teorie demokratického backslidingu se zaměřuje již na výkon samotné moci po úspěšném zvolení. Použití teoretických východisek backslidingu tak v analytické části bude koherentně navazovat na analýzu indikátorů autoritářského chování. Indikátory této teorie budou v rámci komparace využity pro detekování případných změn politického režimu v době výkonu funkce populistických outsiderů.

Důležité pro pochopení tzv. backslidingu je, že se vyskytuje prostřednictvím sérií na sebe koherentně nenaslujících akcí a nikoliv jednorázového převratu, jako tomu často bývalo v minulosti (srov. Levitsky, Zibblatt 2018). Tyto strategické akce lídrů vytváří změny, které následně negativně ovlivňují zásadní složky pro fungování demokracie, a to soutěživé volby, lidské svobody a vertikální a horizontální odpovědnost (Waldner, Lust 2018: 3). Autoři Ellen Lust a David Waldner v rámci své teorie stanovili šest bodů, jejichž prostřednictvím se projevují demokratické změny:

- 1) *politické vůdcovství*
- 2) *politická kultura*
- 3) *politické instituce*
- 4) *politická ekonomie*
- 5) *sociální struktura a politické koalice*
- 6) *mezinárodní faktory* (Lust, Waldner 2015: 10-14).

V případě této teorie není nutné se detailně zaměřovat na všechny dílčí body, které způsobují demokratický backsliding. Z hlediska stanovených cílů práce bude zaměřena pozornost pouze na **politické vůdcovství**, jelikož z něj vyvěrá backsliding ve chvíli, kdy nejsou omezeny strategické kroky sledovaného politického subjektu jednáním jiného politického aktéra. Přitom jsou důležité osobnostní a morální aspekty

¹⁷ V demokratických režimech jde o pokles kvality demokracie, zatímco v autokracii se jedná o pokles demokratických kvalit při správě věcí veřejných (Waldner, Lust 2018: 3).

takového „neomezeného“ lídra, jako jeho charisma, temperament, strategie, míra populistických kroků apod¹⁸ (Lust, Waldner 2015: 10-14).

Nancy Bermeo (2016: 5) hovoří v obecnosti o backslidingu jako o státem řízené eliminaci nebo oslabování takových institucí, které umožňují zachovávat stávající demokracii. Autorka ve své práci následně hovoří o třech zásadních projevech, jejichž prostřednictvím vzniká demokratický backsliding:

- a) *slibování převratů*
- b) *zvyšování moci exekutivy*
- c) *strategická manipulace*

Pro lepší pochopení se autor detailně zaměří na všechny body z předmětné teorie. Nancy Bermeo definuje **slibování převratů** jako snahu politických subjektů o svržení stávající vlády za účelem vypsání nových voleb a především zlepšení úrovně demokracie ve státě, která podle jejich přesvědčení byla na ústupu. Na základě statistik si všímá zajímavého faktu, že po roce 1990 stoupl počet převratů o 50%, přičemž ve většině případů byli iniciátoři převratů dokonce úspěšní i v následných volbách. Autor si v souvislosti s projevem slibování převratů od Nancy Bermeo tuto teorii vysvětluje rovněž jako snahu politického subjektu v rámci své volební kampaně přesvědčit potenciální voliče, že dosavadní vlády ztrácejí legitimitu, jelikož pod jejich vedením upadá v zemi demokracie. Pro její zachování, případně znovuoživení je zapotřebí, po zvolení předmětného lídra, jedině zahájení „revolučního“ procesu, který odstraní dosavadní elity, přetransformuje společnost a znovu vytvoří demokratické prostředí.

Zvyšování moci exekutivy probíhá postupným oslabováním institucí, jejichž kontrole podléhá výkonná moc. Vláda v čele s prezidentem provádí taková institucionální opatření, která omezují nebo zcela eliminují opoziční subjekty v jejich politickém výkonu, například zřízením nových ústavodárných shromáždění či pravidelným konáním referend. Jakékoliv institucionální změny jsou ihned podrobeny hlasováním buď v ústavodárných shromážděních, kde si předem vláda zajistí většinu hlasů, nebo prostřednictvím referend, kde ve většině případů dojde rovněž k jejich schválení ze strany mobilizovaných občanů. Takovéto změny poté navenek působí jako

¹⁸ Místní subjekt si dokáže zajistit podporu skrze hlavní politické arény, a to například jak na základě většiny křesel v parlamentu, tak posílením exekutivní moci. Opozice pak schopnosti a dostatečné legitimní možnosti jak takovému subjektu konkurovat.

maximálně demokratické. V této souvislosti se rovněž jedná o oslabování autonomie soudní moci. Prezidenti mají nově moc jmenovat většinu soudců ústavního soudu a tím tak dosazovat sobě loajální jedince. Jedná se tak o zásah do arény parlamentní a soudní (viz Dvořáková a kol. 2012: 72-73).

Strategická manipulace označuje kroky vládního subjektu, které spočívají v naklonění volebních podmínek v jeho prospěch. Konkrétně se jedná o omezování přístupu k médiím, zastrašování novinářů či používání státních prostředků na vlastní volební kampaně. Dále je prokazatelně zasahováno do volebních komisí, volební pravidla se pozměňují tak, aby zvýhodňovala stávající vládní subjekty a ztěžovala podmínky pro účast opozičních skupin. Ovšem veškeré tyto kroky jsou prováděny tak, aby si volby alespoň zdánlivě zachovaly svou legitimní a demokratickou tvář. Tyto procesy bývají dlouhodobého charakteru a zesilují s přibývajícimi volbami. Výkonná moc se tak stává čím dál tím silnější a opozice čím dál tím slabší. V tomto případě je tak ovlivňována volební a mediální aréna (viz Dvořáková a kol. 2012: 72-73).

1.2.3 Indikátory regrese - východiska

Za účelem komparace pro zjištění vztahu mezi populismem a změnou režimu, stanovil autor na základě výše uvedených teoretických východisek backslidingu indikátory demokratického regrese, na které se v analytické části této práce zaměří při sledování výkonu vlády stanovených politických lídrů.

Na základě teoretického konceptu „**politického vůdcovství**“ (Lust, Waldner 2015) a „**slibování převratů**“ (Bermeo 2016) byly ke sledování vybrány tyto indikátory:

- a) *rétorika sledovaných politických subjektů*
- b) *pozice sledovaných politických subjektů*
- c) *vytváření nové ústavy*

Zkoumání bude podroben způsob obhajoby jednotlivých strategických kroků politických vůdců. Pozornost bude zaměřena především na jejich „revoluční“ vize, programatické agendy a způsob, jak tyto vize a zejména v jakém rozsahu dokáží přenést

do nové ústavy. Dále postavení v místních hnutích a rovněž i důležité charakterové a osobnostní aspekty.

V rámci konceptu „**zvyšování moci exekutivy**“ (Bermeo 2016) byly pro analýzu stanoveny indikátory:

- a) *konfrontace s parlamentní složkou*
- b) *zásahy do soudní moci*
- c) *otázka znovuzvolení*
- d) *prezidentské dekrety*

V této souvislosti se autor bude nejprve pohybovat v aréně parlamentní, kde dojde k analýze vztahů mezi prezidentem a parlamentem, především v otázce snižování počtu poslanců, zřizování nových ústavodárných shromáždění, nebo dokonce rušení horních komor parlamentu. Principy tzv. *decretismo* a *plebiscitarismo* (obcházení parlamentu). V aréně soudní se pozornost zaměří na možné ovlivňování soudní moci, jak z hlediska zásahů do její působnosti, ovlivňování nezávislosti, snižováním anebo zvyšováním počtu soudců, či dohledem nad jejich jmenováním. Důležitý bod následně představuje zavádění možnosti vyhlašování prezidentských dekretů a v poslední řadě personalizace volebního systému v prezidentských volbách z hlediska zrušení zákazu znovuzvolení.

Poslední sledovaný koncept od Nancy Bermeo (2016) představuje „**strategická manipulace**“, ze které vycházejí tyto indikátory:

- a) *omezování svobody slova*
- b) *pronásledování novinářů*
- c) *volební machinace*

V mediální aréně si autor klade za cíl analyzovat vztah mezi prezidentem a médii. Pozornost bude zaměřena na přijetí zákonů, které jakýmkoliv způsobem vymezují, nebo omezují svobodu slova. Zastrahování novinářů kritizujících výkon exekutivní složky moci v čele s prezidentem nebo rušení opozičních médií. Důležitým bodem bude i zřizování státních médií s prorežimním obsahem. V rámci arény volební

se autor zaměří na možné omezování volebního hracího pole. Zneužívání státních prostředků pro politickou kampaň, ovlivňování výsledků voleb, iregularity, omezování registrace stran, dehonestiční strategie, represe opozičních lídrů apod.

1.3 Soutěživé autoritářství

Pojem soutěživé autoritářství vychází z prací *The Rise of Competitive Authoritarianism* (2002) a *Competitive Authoritarianism. Hybrid regimes after Cold War* (2010) od autorů Stevena Levitskyho a Lucana A. Waye a představuje nevlivnější z těch režimů, které jsou považovány za tzv. hybridní režimy¹⁹. Ovšem i když se jedná o pojem, který byl nejen ve výše zmíněných dílech dostatečně popsán, i v tomto případě existuje velké množství pochybností nad zařazením faktických případů pod něj²⁰. Tento koncept pomůže autorovi přiblížit statut režimu, který prošel prokazatelným demokratickým regresem v důsledku vlády levicových populistů a zachytit tak skutečnost, kde se ve formálně demokratickém systému uplatňují de facto autoritářské prvky.

Soutěživé (nebo také kompetitivní) autoritářství je charakterizováno jako typ hybridního režimu, který obsahuje prvky jak demokracie, tak autoritářství. Jedná se o civilní režimy, v nichž formálně existují demokratické instituce a jsou i široce vnímány jako hlavní prostředek pro získávání moci, ovšem bývají často zneužívány státem proti svým oponentům. Tyto režimy disponují sice konkurenčním prostředím, kde jednotlivé strany používají demokratické instituce k soupeření o moc, nicméně nejedná se o prostředí demokratické, jelikož jeho zavedení hráči bývají silně zvýhodňováni.

¹⁹ Pojem „hybridní režimy“ se čteně skloňoval především na přelomu 20. a 21. století, kdy se různí autoři přikláněli k představě nejasných osudů těch režimů, které vykazovaly jak autoritativní, tak i demokratické rysy. Při snaze uchopit a rozčlenit množství režimů tak vzniklo spousta přístupů a teorií (Hloušek a kol. 2011: 56). Z definice hybridního režimu vyplývá, že se jedná o „*posttranzitivní typ nedemokratického režimu, který vzešel z nedokonalých, resp. nedokončených tranzicí některých (řady) soudobých režimů*“, přičemž klasifikovat dále tyto typy režimů je velmi obtížné, jelikož o nich dosud neexistuje zásadní komplexní práce (Holzer; Balík, 2007: 50 in Dočekalová a kol. 2010: 157).

V posledních letech stále více odborníků poukazuje na důležitost hybridních režimů. V rámci rozmanitých výzkumů tak vznikají i rozmanitá označení pro jejich typy, jako „semidemokracie“, „virtuální demokracie“, „volební demokracie“, „pseudodemokracie“, „iliberální demokracie“, „poloautoritářství“, „měkké autoritářství“ či „volební autoritářství“ (Levitsky, Way 2002: 51).

²⁰ Mnoho autorů se neshoduje, kdy přesně je možné konkrétní režim označit již za soutěživé autoritářství. Zda v okamžik, kdy se autoritářský režim nachází stále ve fázi přechodu k demokracii a je možné tedy hovořit alespoň o institucionalizované struktuře, anebo jestli se v případě soutěživého autoritářství nejedná již čistě o formu autoritářského režimu (Dvořáková a kol. 2012: 72).

Soutěživé prostředí je tak sice na první pohled reálné, ale ve skutečnosti nespravedlivé (Levitsky, Way 2010: 5). Podobnou interpretaci nabízí i Dvořáková a kol. (2012: 72) s tím, že tyto „*režimy porušují minimální demokratická pravidla natolik, že nemohou být označeny za adjektivní demokracie, ale současně nejsou příklady uzavřeného autoritářství*“, přičemž ale hned vzápětí uvádějí, že většinou mají „*původ spíše v uzavřeném autoritářství*. Historicky tak jeho vznik způsobuje „*uvolnění dosavadního explicitního autoritářství nebo jeho pád*. V menšině případů předchází vzniku kompetitivního autoritářství i úpadek demokratického systému.

V těchto režimech jsou vládou široce zneužívány státní zdroje, dále omezován prostor pro veškeré opoziční aktivity napříč všemi dostupnými médii, opoziční kandidáti a jejich stoupenci bývají pronásledováni, případně jinak znevýhodňováni ve volbách ve prospěch kandidátů prorežimních (Levitsky, Way 2002: 53). Odlišnost vůči plným autoritativním režimům tkví v možnosti opozice účastnit se legálně politické soutěže o získání moci a reálnou šanci ji za určitých okolností získat. Vítězství je tak sice možné, ale nepravděpodobné. Vláda v soutěživém autoritářství tak umožňuje pořádání řádných voleb, ovšem s častým porušováním pravidel hry a zastrašováním jakékoliv opozice. Na první pohled sice působí místní politické prostředí demokratickým a soutěživým dojmem, ale reálné šance na změnu vlády jsou velmi malé. Nicméně Levitsky s Wayem právě tuto malou možnost změny vlády legální a nenásilnou cestou vidí jako zásadní odlišnost vůči plně autoritativnímu režimu, který ze své podstaty tuto možnost neuznává. Jak uvádí Hloušek a kol. (2011: 64) na příkladu soutěživě autoritářských režimů, tak režim „*nemůže, s ohledem na masku demokratičnosti, kterou vyžaduje současná doba a někdy i přímý vnější tlak typicky ze strany USA, Evropské unie či mezinárodních organizací, úplně eliminovat opozici, existující ústavní pravidla a formální demokratické instituce, včetně určité soutěživosti voleb. Ponechává to pootevřenou možnost poklidné změny režimu volební cestou, která ale pochopitelně nemusí vyústit v nastolení demokracie*“.

Důležité pro pochopení soutěživého autoritářství a jeho vymezením vůči demokracii a uzavřeným autoritářstvím je „nerovné hrací pole“ a chování všech aktérů ve čtyřech „arénách“, a sice: mediální, volební, parlamentní a soudní. (Dvořáková a kol. 2012: 72-73). Carlos de la Torre (2013: 28) nabízí vysvětlení původu soutěživého autoritářství právě ve strategii populistických lídrů, kteří v těchto arénách systematicky

oslabují instituce, které garantují soutěživost, pluralismus a občanské svobody a tím představují ohrožení pro liberální demokracii. V rámci své politické strategie populisté nejprve podporují začleňování a zvýšení participace dříve vyloučených sociálních skupin podporou referend a dalších mechanismů přímé demokracie. Tím zvyšují svou podporu. Svou moc poté upevňují prostřednictvím přerozdělování příjmů a tím systematickým snižováním chudoby. Za maskou čistých voleb a demokratické legitimacy ovšem narušují volební podmínky tak, aby zvýhodnily stávající subjekty. Prostřednictvím vytváření nových ústav koncentrují svou exekutivní moc a snižují pravomoci ostatním institucím tuto moc vyvažovat. Selektivně poté popírají politické svobody opozice a médií, aby nemohly vyjadřovat alternativní názory.

2 Historický exkurz

2.1 Venezuelské „punto fijo“

Venezuela zahájila demokratizační proces jako jedna z prvních zemí²¹ Latinské Ameriky, a to již v roce 1958 (Dvořáková a kol. 2012: 115). Přechodu k demokratizaci předcházela represivní personalistický režim vojenského diktátora Marcase Péreze Jiméneze. Jeho vládu ukončil vojenský převrat z roku 1958 pod vedením admirála Wolfganga Larrazábala, který povolil činnost exilových politických stran, vyhlásil amnestii a slíbil demokratické volby. Ještě před samotnými volbami se pravicové strany Acción Democrática (AD, Demokratická akce), Unión Republicana Democrática (URD, Demokratický republikánský svaz) a Comité de Organización Política Electoral Independiente (COPEI, Výbor pro nezávislou volební politickou organizaci) dohodly na tzv. *Paktu z Punto Fijo*²², který dokázal udržet demokratický politický systém v zemi až do roku 1999 (Klíma 2015: 391).

Od dohody z Punto Fijo lze venezuelský politický systém považovat za příklad dvoustranného modelu, kde se u moci střídali strany AD a COPEI, s převahou první jmenované. Do 70. let 20. století byla Venezuela dokonce považována za vzor pro jihoamerické demokracie, stala se nejbohatší zemí Latinské Ameriky, a dokonce jednou z dvaceti nejbohatších zemí na světě s HDP „na hlavu“ vyšším než třeba ve Španělsku, Řecku nebo Izraeli a pouze o 13% nižším než ve Spojeném království (Hausmann, Rodríguez 2014: 1).

Slabá místa systému se začala projevovat v souvislosti s ekonomickou krizí v průběhu 80. let 20. století, kdy příjmy z ropy již nedokázaly pokrývat vládní investice, což mělo za následek stále se zvětšující zadlužení Venezuely (Lombardi 1985: 259). Když se v roce 1989 stal prezidentem Carlos Andrés Pérez, okamžitě akceptoval

²¹ Dříve počal demokratizační proces pouze v Kostarice (1949) a Kolumbii (1958) (Dvořáková a kol. 2012: 115).

²² Jednalo se o dohodu těchto tří stran, která spočívala v ustanovení pravidel nové politické soutěže v právě vznikajícím demokratickém režimu. Důležitým bodem vzájemné dohody byl princip koaliční vlády, ve kterém měly všechny výše uvedené strany zaručen podíl na moci a zároveň se zavázaly snažit se předejít chybám minulých vlád. (Lombardi 1985: 238-241).

doporučený hospodářský program neoliberálních reforem²³ ze strany Mezinárodního měnového fondu (Němec a kol. 2010: 239). Ovšem naordinované reformy sestávaly i ze zvyšování cen benzinu a dopravy či snižování sociálních výdajů, což vyvolalo mohutné protesty ze strany veřejnosti, které byly potlačeny silně represivním způsobem. Protesty sice polevovaly už po první přímé volbě starostů a guvernérů a zvýšené poptávce po ropě na začátku 90. let, nicméně rozklad dvoustranického systému na základě Paktu z Punto Fijo byl téměř nevyhnutelný. Tím spíše, když se dne 4.2.1992 pokusilo několik podplukovníků v čele s Hugo Chávezem o státní převrat, který ale skončil nezdarem a uvězněním všech pučistů, včetně samotného Cháveze. Tomu ale bylo dovoleno, aby se za povstání prostřednictvím televizní obrazky před zraky miliónů lidí omluvil. Místo toho pronesl, že toto byl pouze začátek a stal se tak rázem symbolem obyvatel v boji proti korupci a vládě (Bartoš 2007: 6). Druhý nepodařený převrat ze dne 27.11.1992 byl již vedený jak ze strany vojáků, tak i civilních levicových aktivistů a potvrdil tak protivládní nálady v zemi (Klíma 2015: 455).

Lze důvodně předpokládat, že jednou ze zásadních událostí v chodu venezuelských dějin bylo v roce 1993 zvolení prezidenta Rafaela Caldery, který o rok později propustil z vězení všechny pučisty, včetně samotného Cháveze. Ten následně ze své ilegální vojenské organizace Movimiento Bolivariano Revolucionario 200 (MBR 200, Revoluční bolívarovské hnutí) vytvořil organizaci politickou s názvem Movimiento V. República (MVR, Hnutí V. republiky) a oznámil kandidaturu do prezidentských voleb v roce 1998 (Němec a kol. 2010: 239).

Vzhledem k dlouhodobé hospodářské krizi a kolapsu stranického systému byla Venezuela v 90. letech zranitelná vůči proměně z demokratického prostoru směrem k soutěživému autoritářství. I přesto, že prezident Rafael Caldera vykazoval populistické znaky²⁴ (srov. Weyland 2001: 12-13; Madrid 2010: 601; Levitsky, Ziblatt: 2018: 18), označuje se jeho vláda za demokratickou (Levitsky, Loxton 2013: 123).

²³ Jednalo se o restriktivní rozpočtovou politiku, privatizaci státních podniků nebo oslabování rolu státu v ekonomice rušením různých státních podpor a dotací (Němec a kol. 2010: 239).

²⁴ Například se jednalo o omilostnění a propuštění Huga Cháveze z vězení v roce 1994. Chávez byl po neúspěšném puči vnímán v očích veřejnosti jako hrdina a tehdejšímu prezidentovi Calderovi tento populistický krok přinesl významné plusové body (Levitsky, Ziblatt: 2018: 18).

2.2 Krize prezidencialismu v Ekvádoru

Přechod k demokracii započal v Ekvádoru v roce 1979 (Dvořáková a kol. 2012: 115), kdy se armáda dohodla na předání moci civilní vládě s podmínkou, že bude nadále dohlížet nad pořádkem v zemi. Následné vlády civilních prezidentů se potýkaly s hospodářskými problémy, korupcí a otázkou začleňování původních obyvatel (Klíma 2015: 398)

Od přijetí nové ústavy v roce 1979 dominovaly v ekvádorském politickém systému čtyři strany, které se s občasnými pauzami střídaly u moci a v Kongresu. Mezi dvě pravicové řadíme Partido Social Cristiano (PSC, Křesťansko sociální strana) a Democracia Popular (DP, Lidová demokracie). Levicové ideologické spektrum systému sestávalo z Izquierda Democrática (ID, Demokratická levice) a Partido Roldosista Ecuatoriano (PRE, Roldosistická ekvádorská strana). Ani jedna ze stran, jež podporovala vítězného prezidentského kandidáta, nebo z jejichž řad dokonce nový prezident pocházel, nedokázala získat absolutní většinu křesel v Kongresu (Torre, Lemos 2015: 223-224). Až s počátkem 90. let 20. století jsou v ekvádorském politickém systému patrné výraznější demokratizační procesy, které přinesl prezident za levicovou stranu ID Rodrigo Borja Cevallos. Z politického prostředí postupně vymizely autoritářské principy, a naopak byl kladen silný důraz na lidská práva a jejich dodržování. V nastoleném neoliberálním kurzu pokračoval i jeho nástupce, pravicový Sixto Durán Ballén (1992-1996). Dařilo se zlepšovat hospodářské podmínky země a sociální požadavky občanů v zaostalých nebo indiánských regionech (Klíma 2015: 462).

Období zdánlivé stability režimu ovšem vystřídala nebyvalá prezidentská krize. Mezi roky 1997 a 2005 byli celkem tři zvolení prezidenti²⁵ předčasně sesazeni ze své funkce (Torre 2013: 36). Prvním sesazeným prezidentem v uvedeném časovém období byl Abdalá Bucaram, populistický stratég a velmi svérázná osobnost ekvádorské politiky. Do voleb v roce 1996 přicházel s programem plným kritiky neoliberálních politik, antielitářství a ochranou chudých, kterým sliboval svobodu, zdraví a porozumění. Svou populistickou rétorikou dokázal na svou stranu zmobilizovat dostatečné množství podporovatelů, aby se následující rok mohl jako vítěz voleb ujmout

²⁵ Abdalá Bucaram (1996-1997), Jamil Mahuad (1997-2001) a Lucio Gutiérrez (2003-2005) (Torre 2013: 36).

prezidentského úřadu. Ve své funkci poté započal politiku, která naprosto odporovala jeho volebnímu programu. Svou pozornost upínal k místním elitám a bohatým vrstvám, což oslabilo důvěru jeho voličů rekrutujících se z chudých vrstev (Freidenberg 2007: 155-157). Definitivní odpor vůči prezidentovi nastal při pokračování v katastrofálních neoliberálních ekonomických opatřeních, které vyvolaly široké protesty. (Klíma 2015: 463). Již po půl roce Bucaramova mandátu jej parlament prostou většinou poslanců a s podporou představitelů armády prohlásil za mentálně nezpůsobilého, i když ne zcela v souladu s ústavními pravidly²⁶. (Freidenberg 2007: 157-160).

Pod tlakem stále silnějších indiánských hnutí byly na rok 1997 vypsané volby do ústavodárného shromáždění s cílem sepsání nové ústavy, která by indiánskému obyvatelstvu přiznávala větší práva a uznání. Platnost nové ústavy byla stanovena od srpna 1998, už za úřadu nově zvoleného pravicového prezidenta Jamila Mahuada Witta. (Dvořáková 2012: 234). Ten v duchu nového ústavního textu pokračoval v protržních neoliberálních reformách. Zrušil například koncesní omezení pro soukromé zahraniční firmy, nebo zrušil národní měnu *sucre* a přijal severoamerický dolar jako novou měnu. Právě poslední krok vyvolal velkou nevoli především ze strany sociálních a indiánských hnutí, ale i zástupců armády (Eaton 2013: 437). Na začátku roku 2000 proto vůdci sociálních a indiánských hnutí podporování armádními důstojníky zaútočili na místní parlament a sesadili prezidenta Mahuada (Torre 2013: 36).

Do čela země se postavil viceprezident Gustavo Noboa Bejarano, který v důsledku hluboké finanční krize nemohl změnit dosavadní hospodářskou politiku, a proto pokračoval v nastoleném kurzu. Zvyšování růstu cen, privatizace telefonních a elektrických podniků a zejména vládní korupční kauzy vyvolávaly stále mohutnější protesty. V prezidentských volbách roku 2003 převzal úřad čerstvě zvolený Lúcio Gutiérrez Borbúa, který dokázal vytěžit podporu ze široké levicové koalice sestávající se z jeho strany Partido Sociedad Patriótica (PSP, Strana vlastenecké společnosti), indiánské strany Pachakutik a marxistického Lidové demokratického hnutí (MPD) (Klíma 2015: 463). Tento levicový prezident si svou podporu získal ostrou

²⁶ Ústava k sesazení prezidenta pro mentální nezpůsobilost požaduje posudky od několika nezávislých lékařů, kterými Kongres nedisponoval. Dále se na odvolání musí shodnout alespoň 2/3 většina poslanců, přičemž došlo ke schválení pouze prosté většiny. V poslední řadě měla na uvolněné prezidentské místo dočasně nastoupit jeho viceprezidenta, nicméně se v tomto případě na jeho místo jmenoval sám předseda Kongresu (Freidenberg 2007: 159).

populistickou strategií²⁷, ovšem postupně se začal spojovat s pravicí. Navzdory všem protiamerickým předvolebním výpadům vůči USA navázal těsnější spolupráci s MMF a poté i s Georgem W. Bushem, čímž posílil ekonomickou vazbu na Spojené státy. Jeho rostoucí represe vůči politickým oponentům, ale i indiánským a sociálním menšinám, které se v předvolební kampani zavázal podporovat, vedla k mobilizaci všech vládních odpůrců a mohutným demonstracím požadujících prezidentovo odvolání (Dvořáková 2012: 234). Na základě tlaku silných sociálních hnutí, podpory armády a souhlasu parlamentu s odvoláním, byl prezident Gutiérréz v dubnu roku 2005 prohlášen za sesazeného (Torre 2013: 36).

Prezidentské volby byly vypsány na 26.11.2006. Očekával se souboj mezi dvěma politickými protipóly; pravicový kandidát Álvaro Noboa vůči svému protějšku, dosavadnímu středo-levicovému ministrovi hospodářství Rafaelu Correovi (Klíma 2015: 463).

2.3 Bolívijské občanské „války“ o zdroje

Bolívijský demokratizační proces započal v průběhu roku 1982 po téměř 20 letech vlád vojenských představitelů. (Dvořáková a kol. 2012: 115), kdy neustálé zmatky ve vojenských vládách donutily armádu k resignaci a vyzvání parlamentu k vyřešení problémů a volbě prezidenta. Nejprve byl zvolen Hernán Siles Zuazo, ten ovšem kvůli velké hospodářské krizi a mohutným demonstracím, do kterých zemi dostala levicová centrálně plánovaná ekonomika, vypsál v roce 1984 předčasné prezidentské volby. V těchto volbách sice zvítězil Hugo Banzer, nicméně do funkce po zásahu parlamentu nastoupil v pořadí druhý kandidát Víctor Paz Estenssoro (Klíma 2015: 406-407). Ten ve spolupráci s Banzerem vyhlásil obrat od centrálně plánovaného hospodářství k neoliberalním ekonomickým reformám, které podstatně změnilu podobu bolívijského hospodářství (Kehoe 2010). Za vlády Estenssora (1985-1989) a jeho reforem se podařilo snížit inflaci, cla, daně, ukončit cenové regulace a otevřít zemi zahraničnímu trhu, což sice výrazně pomohlo zlepšit makroekonomické ukazatele,

²⁷ Lúcio Gutiérréz kritizoval oligarchii a privilegované skupiny, a naopak sliboval podporu indiánským hnutím a zlepšení sociálních podmínek pro nejnižší vrstvy společnosti. Jeho vláda omezovala činnost vybraných opozičních stran a sám prezident pravidelně napadal své politické protivníky, skandalizoval jejich jednání a mobilizoval proti nim veřejnost (Klíma 2015: 464).

ovšem i tak byla Bolívie stále považována za jeden z nejchudších států světa (Němec a kol. 2010: 65). Až od roku 1985 lze tak v této zemi vysledovat pevnější základy demokratického politického systému s prvky tržní ekonomiky a principů reprezentativní demokracie.

Bolivijský stranický systém lze po demokratizaci hodnotit jako umírněný multipartismus s převahou tří politických stran: Movimiento Nacionalista Revolucionario (MNR, Národní revoluční hnutí), Acción Democrática Nacionalista (ADN, Demokratická nacionalistická akce) a Movimiento de Izquierda Revolucionaria (MIR, Hnutí revoluční levice) viz Van Cott (2000).

Další výrazný posun k demokratizaci Bolívie a zrovnoprávnění vztahů s etnickými menšinami udělala nastupující vláda MIR v čele s prezidentem Gonzalem Sánchezem de Lozadou. Ten, společně se svým viceprezidentem ajmarského původu, Víctorem Hugo Cardenasem, v roce 1994 prosadil změnu ústavy, která respektuje původní kultury a uznává Bolívii jako „multietnickou plurikulturní zemi“ (Dvořáková a kol. 2012: 292). Za účelem nastartování ekonomického růstu v zemi zavedla nová vláda privatizace státního bohatství, především do rukou firem Spojených států. Od tohoto kroku si slibovala vzájemnou spolupráci, oživení velkých podniků a zajištění Bolívii 50 % akcií (Kehoe 2010). Navíc efektivní kontrola a omezení státních výdajů podstatně snížily inflaci. Na základě nově přijaté ústavy se větších práv dostalo i původním obyvatelům (pueblos indígenas). Ve školách počala oficiální výuka některých domorodých jazyků a díky zákonu o pozemkové reformě bylo indigením obyvatelům přiznáno²⁸ vlastnictví půdy (Klíma 2015: 470).

Spolu s přetrvávající chudobou, která vyhnala chudé rolníky či horníky do měst a stále zvyšujícími se sociálními požadavky indiánské a chudé vrstvy společnosti, vzrůstal potenciální prostor pro klasická populistická hnutí zastupující zájmy těchto tříd. Tohoto prostoru využil v roce 1989 nejprve ajmarský mediální magnát Carlos Palenque k založení populistického hnutí Conciencia de Patria (CONDEPA, Svědomí vlasti) a poté založil pivní baron Max Fernandez Unión Cívica Solidaridad (UCS, Občanský svaz solidarita). Oba charizmatičtí politici se v rámci své populistické strategie obraceli právě na indigenní migranty ve velkých městech. Svou rétorikou zaměřenou na etnicitu a využíváním nacionálních symbolů dokázaly získat protestní hlasy nespokojených

²⁸ Úplně první přiznání vlastnictví půdy indigením obyvatelům tzv. título de tierra comunitaria, bylo uděleno po Gran marcha indígena v roce 1990 (Klíma 2015: 470).

voličů. Vzestup těchto stran byl významný, protože dokázaly poskytnout alternativu vůči zavedeným elitářským stranám, které se dosud střídaly u moci. Proti vládním stranám se tak postupně začínalo radikalizovat početné chudé obyvatelstvo společnosti (Van Cott 2000: 165).

Stále větší lidové protesty způsobovaly i neoliberalní reformy a restrukturalizace, které aplikovaly místní vlády již od počátku 90. let (Kehoe 2010). Privatizace do rukou zahraničních společností umožnily vlastnit zahraničním subjektům až polovinu dříve veřejných či státních bolívijských korporací. Přitom se jednalo o strategická odvětví, jako jsou těžební a letecké společnosti, telekomunikace, železnice, energetické společnosti atd. (Rochlin 2007: 1328). Lidé tak postupně ztráceli možnost stabilního zaměstnání, z horníků a rolníků se stali občané žijící na hraně chudoby a z pěstitelů koky se de facto stávali zločinci²⁹ (Livingstone 2011: 197). Na konci 90. let 20. století tak došlo k eskalaci hospodářských a sociálních problémů v zemi v důsledku poklesu cen exportních produktů, HDP a příchozí ekonomické krize. Násilné ničení polí s kokou pod tlakem USA ve spojení s privatizací cementářského a cínového průmyslu a v poslední řadě zvýšení vodného kvůli další privatizaci dodávek vody v Cochabambě vyvolalo násilné protesty v ulicích (Klíma 2015: 470-471). Pro tyto protesty se ustálilo pojmenování „válka o vodu“ (Rochlin 2007: 1329).

V této neklidné společenské situaci se již dokázaly spojit různá sociální hnutí bránící zájmy indiánských, rolnických a dalších nespokojených skupin občanů do jednoho hnutí Izquierda Unida (IU, Sjednocená levice). Toto hnutí, opírající se o marxistické společensko-ekonomické principy, vygenerovalo jako svého nejvýraznějšího zástupce Evo Moralese, který jej v roce 1997 transformoval do legální politické strany Movimiento al Socialismo (MAS, Hnutí k socialismu). Radikálnější podobu MAS představovalo Movimiento Indígena Pachakuti (MIP, Indiánské hnutí Pachakuti) založené v roce 2000 Felipem Quispem (Dvořáková a kol. 2012: 299). Jeho radikálnost na rozdíl od MAS spočívala v čistém apelu na ajmarské etnikum, odmítání národní hegemonní artikulace a snaze docílit samostatné indiánské vlády. MAS bylo ve svých požadavcích, alespoň zpočátku umírněnější. Soustředilo se na prosazování

²⁹ Armádní představitelé USA varovali před hrozbou radikalizace rolnických hnutí. Vadila jim především bolívijská tolerance vůči pěstitelům koky. Představitelé USA se v této souvislosti obávali, že se z Bolívie stane narkostát, řízený radikálním rolnickým hnutím, které nebude nijak omezovat či kontrolovat pěstování koky. S podporou USA tak místní vlády realizovaly politiku mýcení koky v rámci koncepce coca cero (Livingstone 2011: 197).

indiánských požadavků a jejich uznání ze strany bolívijského státu (Stefanoni 2005: 274-276).

V roce 2003 následovaly další mohutné protesty proti pokračujícím neoliberálním reformám prezidenta Gonzala Sáncheze de Lozady (Kehoe 2010). Tentokrát občané demonstrovali proti plánu vyvážet bolívijský plyn přes chilské přístavy do USA. Vzhledem k bolívijsko-chilským negativním historickým vztahům a stále se zvětšujícímu antiliberalismu a antiamerikanismu v zemi propukla tzv. „válka o plyn“. Po uprchnutí prezidenta de Lozady ze země vypsál v roce 2004 nový bolívijský lídr Carlos Diego Mesa referendum o energetické politice, v němž občané jednoznačně vyjádřili touhu o navrácení plynu a ropy do vlastnictví státu (Rochlin 2007: 1329). Vyhrocenou bezpečnostní a ekonomickou situaci neustál ani Carlos Mesa a oznámil demisi. Nové prezidentské volby vyhlásil předseda Nejvyššího soudu na leden 2006 (Klíma 2015: 471-472).

I přes občanské protesty tak v politické rovině Bolívie na přelomu tisíciletí vykazuje konsolidaci demokratickou i stranického systému. Všechny relevantní politické strany se dokázaly vystřídat u moci nebo se alespoň v podstatné míře spolupodílely na vládě (Němec a kol. 2010: 66). Carlos de la Torre (2013: 33) dokonce považuje Bolívii mezi lety 1985-2003 za příkladný model neoliberálních demokratických reforem a politické stability.

3 Populistická kampaň politických outsiderů?

3.1 Chávez jako paradigma levicového populismu

Na konci 90. let tak ve venezuelském politickém systému eskalovala krize projevující se aktuální společenskou nespokojeností, a to především v důsledku ekonomických problémů a stálého střídání dvou hlavních politických stran AD a COPEI u moci, které dle přesvědčení obyvatel už nezastupovaly jejich zájmy. Podle teorií Torreho, Lemose (2015) či Zúqueteho (2008) tak bylo jen otázkou času, kdy stále se zhoršující ekonomické a sociální faktory vygenerují silný subjekt, který z těchto problémů začne obviňovat dosavadní establishment. A právě takovým lídrem se postupně začal stávat Hugo Chávez, jenž se ve své rétorice stylizoval do obránce národa (viz Miller a kol. 2000: 368-369), jemuž poskytne požadované emocionální ubezpečení, že aktuální stav je možný společnými silami zvrátit, podobně jako o tom ve své práci hovoří Schmitter (2006). V jeho chování a projevech se tak postupně počínají objevovat znaky typické pro populismus.

Chávezovo MVR představovalo klasické **levicové personalizované hnutí**, vymezující se proti tradiční stranickosti a s důrazem na velké osoby minulosti. Právě odkaz na hrdiny nejen venezuelské historie, pravděpodobně představoval vymezení se vůči aktuálnímu establishmentu a návrat k tradičním „ctnostným“ hodnotám. Hnutí se spoléhalo na podporu velkého množství malých levicových stran, které se rozhodly osobu Cháveze podpořit v prezidentské kandidatuře³⁰ (Němec a kol. 2010: 262-268), i když podle prvního článku zakládacího statutu se jednalo o hnutí „otevřené, široké, jednotné a bránící zájmy venkova i venezuelského národa“. Hlavní ideologie hnutí sestává z jádra, které tvoří „tři kořeny stromu“. Tyto kořeny představují ideály nezávislosti a antikolonialismu Simóna Bolívara, principy lidového vzdělávání a hledání originálních řešení dle Simóna Rodrígueza a příklady lidových bojů „svobodných mužů za svou zemi“ od Ezequiela Zamory (Martínez 2014: 23).

Jedním z dalších prokazatelných znaků populismu bylo **odvolávání se k lidu** a navázání bližšího kontaktu s ním. Za tímto účelem se tento bývalý vojenský důstojník

³⁰ Za zmínku stojí například Volební hnutí lidu (Movimiento Electoral del Pueblo), Hnutí za socialismus (Movimiento al Socialismo) nebo Venezuelská lidová jednota (Unidad Popular Venezolana) (Němec a kol. 2010: 266-268).

snažil posílit své postavení na všech možných úrovních tím, že při své politické kampani podnikal cesty po celé zemi a burcoval masy těchto nespokojených občanů proti stávající elitě, kterou označoval za nedemokratickou, zkorumpovanou a nekompetentní. Sám nabízel alternativu v podobě vybudování autentičtější demokracie, která vrátí politiku blíže lidem prostřednictvím četných referend³¹ a využívání ropných zdrojů k většímu bohatství a tím povede ke zlepšení podmínek chudých vrstev společnosti (Levitsky, Ziblatt 2018: 3-4). Právě **důraz na vyšší participaci občanů** prostřednictvím plebiscitů je jedním ze znaků levicově populistické politiky. Tímto předvolebním diskurzem se snažil strategicky získat podporu především početných chudých vrstev přehlížené venezuelské společnosti. V duchu levicového **ekonomického intervencionismu** poté sliboval zavedení štědrých sociálních programů, které naopak předchozí vlády omezovaly z důvodu propadu ceny ropy na světových trzích a tím způsobené ekonomické krize. Tyto programy plánoval hradit na základě příjmů z prodeje nerostného bohatství země ve chvíli, kdy by na základě slibovaných programů vyvlastňování a znárodňování byla pod kontrolou státu většina ropných společností (Martínez 2014: 25-30). Ve své kampani se v obratu k lidu rovněž hodně vrátil ke svému neúspěšnému pokusu o vojenský převrat z roku 1992: „*Byl jsem uvězněn z toho důvodu, že jsem dal neodvolatelný slib venezuelskému lidu, který byl tisíckrát zrazen zbabělci a oportunisty.*“ (Díaz 2002: 159).

Další naplnění charakteristických bodů populismu představuje politická rétorika spočívající ve **vymezování se vůči elitám** a jejich **kritizování** (Torre 2013). Své potenciální voliče přesvědčoval, že umí vnímat potřeby „obyčejných lidí“ a dokáže je prosadit. Ve své kampani se proto rozhodl využívat silně revoluční rétoriku, aby tak zmanipuloval co největší procento národa s cílem zajištění si široké veřejné podpory (viz Levitsky, Ziblatt: 2018: 22). Zdůrazňoval třídní boj, přičemž odpůrce či tradiční politické strany označoval za „shnilé a elitářské“ (Němec a kol. 2010: 242), které „smete z povrchu zemského a zahodí do koše historie“ (Levitsky, Loxton 2011: 124). Vymezoval se i tím, že sám sebe označoval za politického „outsidera“, který nemá žádné předchozí politické zkušenosti, protože vychází z lidu, a právě proto rozumí jeho

³¹ Jedním z volebních slibů bylo zvýšení účasti občanů na politice pořádáním všelidových hlasování. Chávez si tak tímto strategickým krokem legitimizoval svá veškerá rozhodnutí, neboť se mohl opřít o hlasy občanů, kteří uvěřili vidině přechodu z reprezentativní demokracie na participativní. (Němec a kol. 2010: 241).

potřebám. V protikladu vůči vládním autoritám se kolem své osoby snažil formovat obraz příkladné morální postavy, která je ochotna bojovat proti těmto nepřátelům vlasti a obětovat se pro ideály demokracie a všech doposud opomíjených venezuelských občanů. *„Nesmíme dále upadat do lži, že tu máme demokracii. Náš politický systém přestal být demokratický, protože ztratil legitimitu ve chvíli, kdy vláda začala jednat proti lidu. Toto není demokratické, toto jednání je antidemokratické. Nemá morální podporu, nemá právní podporu, nemá legitimní podporu.“* (Chávez 1998). V tomto diskurzu je krásně patrný příklad kritizování současné úrovně „zkorumpované“ demokracie společně s vymezováním se vůči dosavadním vládám tím, že právě on přinese tu skutečnou demokracii.

Z jeho rétoriky jsou dále patrné rysy vlastenectví, neohroženého vůdcovství, morálního archetypu (Zúquete 2008: 98) a v neposlední řadě i zdůrazňování indiánských rysů, jejichž prostřednictvím se odvolával na „lidský“ původ, který jej měl přiblížit více „obyčejnému lidu“³² (Ellner 2003: 145). Rovněž si nelze nevšimnout snahy o prezentování sebe a oslovovaných obyvatel jako jedné homogenní skupiny (srov. Torre 2013; Albertazzi, Duncan 2008), která se staví do opozice vůči dosavadní vládě, s čímž souvisí i další charakteristický bod populismu, a sice **polarizování společnosti**. *„Vláda je zkorumpovaná. Její zástupci jsou děti hniloby, jsou to děti korupčního systému. Na rozdíl od nás a našeho vlasteneckého pólu. My jediní jsme nezkorumpovatelní* (Chávez 1998). Na základě této polarizace společnosti si tak venezuelský volič mohl „vybrat“, zda se přidá k „cnostnému“ obyčejnému lidu, anebo k morálně nečistým tradičním elitám. Při důkladném prozkoumání Chávezových projevů můžeme objevit i pozoruhodnou rétorickou strategii, a to, že ve svých vyjádřeních nehovořil v první osobě jednotného čísla „já“, ale v první osobě množného čísla „my“, do které nepochybně zahrnoval sebe a lid, jako jednu společnou homogenní entitu, přičemž ti ostatní představovali druhý „nepřátelský“ pól. Nepřátelským pólem můžeme rozumět jakoukoliv opozici vůči Chávezovi a „jeho lidu“ a rovněž subjekty, které sice aktivně nevystupují vůči tomuto lídrovi a jeho MVR, ale podporují jiné názorové proudy. Svou vyhraněnou polarizací tak jakoby Chávez naplňoval heslo „kdo není s námi, je proti nám.“ V souvislosti s polarizováním společnosti byla proto patrná i jeho snaha prezentovat se jako oběť, aby na svou stranu dostal co nejvíce obyvatel.

³² Venezuelský prezident často označoval sám sebe jako jednoho z lidu. Tuto skutečnost při svých cestách metaforicky pravidelně popisoval, že je mezi chudými občany je jako „ryba ve vodě“ (Ellner 2003: 146).

Mnohokrát zmiňoval skutečnost, že se při plnění jeho „vlastenecké mise“ stane nenáviděným ze strany dosavadních elit, a proto budou snahy na něj spáchat atentát. Ubezpečoval ale veřejnost, že ani to jej nezastaví: *„Existuje menšina, která se vůči mně může stát násilnou, což je více než politováníhodné. Jak jistě víte, určitá skupina nyní přemýšlí o mé smrti, nicméně to by způsobilo nepředvídatelné důsledky.“* (citovaný in Días 2002: 124).

S tímto souvisí i poslední sledovaný prvek populismu, a sice **odmítání opozice**. Chávez do svého hnutí MVR zahrnoval veškeré ideologické proudy (levice, pravice, radikálové) a skupiny (bývalí vojáci, partyzáni apod.), které spojovala touha vytvořit dostatečně silnou volební alianci proti vládě tradičních stran (COPEI a AD), jež představovaly onu nenáviděnou oligarchickou elitu (Martínez 2014: 23). Zpočátku tedy nelze hovořit o výrazně jednotném ideologickém proudu, který by Chávez zastával. Nejpatrnějším konsensuálním znakem tak byla právě vyhraněnost vůči jakékoliv opozici, která nepředstavovala morálně čistý, nezkorumpovatelný lid, pro nějž stávající režim ztrácel legitimitu. V rámci politické kampaně pak ve svých projevech verbálně útočil na ostatní prezidentské kandidáty, které pojmenovával například „hnusnými oligarchy“ či „smrdutými prasaty. (citovaný in Levitsky, Ziblatt 2018: 75). Svým populistickým apelem, charizmatem, sociálním programem, kritikou tradičních stran a vizí „lepší“ demokracie tak Chávez dokázal na svou stranu přivést spoustu voličů, kteří věřili v jeho proklamovaný bolívarovský revoluční proces.

V souvislosti s chávezovým volebním programem poukazuje Němec a kol. (2010: 241) na skutečnost, že silná podpora ze strany voličů nepramenila jen z obecné shody nad tímto programem, nýbrž i z výrazné potřeby změny ekonomického kurzu země, která procházela hospodářskou krizí, a rovněž z únavy kvůli neustálému střídání moci mezi AD a COPEI. V situaci celospolečenského **odmítání neoliberálních principů** se tak přímo nabízela možnost zařadit tento bod do svého levicově populistického programu. Jednak by byl vyslyšen hlas nespokojeného lidu, takže ideální příležitost pro odmítnutí západních ekonomických principů, kritice kapitalismu a aplikaci socialismu 21. století. A proto Chávez slíbil četné ekonomické reformy, které spočívaly v nahrazení nenáviděné neoliberální hospodářské politiky, navíc diktované ze strany MMF, intervencionistickou politikou a státní kontrolou přírodních zdrojů (Madrid 2010: 590). Prezidentské volby konané na konci roku 1998 vyhrál právě Hugo

Chávez, a to absolutní většinou hlasů. Již od února 1999 zahájil slibovanou „bolívarovskou revoluci“ a budování „páté venezuelské republiky“ (Klíma 2015: 455), která spočívala ve snaze o levicovou **celospolečenskou i politickou transformaci**. Autoři Neuman a McCoy (2001: 78) na základě dlouhodobého pozorování politické situace ve Venezuele dokonce v Chávezově vyhlášeném revolučním programu viděli příležitost pro Venezuelu k novému restartu a potenciál stát se pro ostatní země modelem využití participativní demokracie.

Rétoriku z předvolební kampaně nově zvoleného prezidenta lze tak zařadit na základě teorie od Margaret Canovan (1981) pod kategorii „politický populismus“ a klasifikovat jako „populistickou demokracii“ tzv. na principu odvolávání se na referenda a větší participaci. V rámci základních znaků populismu (viz tabulka I.) a levicového populismu (viz tabulka II.) tento venezuelský lídr splňuje všechna autorem stanovená kritéria. Z hlediska indikátorů autoritářského chování, zpracovaných od autorů Stevena Levitskyho s Danielem Ziblatterem (2018), které sledují možné autoritářské znaky chování u vybraného subjektu je tak zřejmé, že venezuelský prezident vykazuje svou politickou strategií autoritářské chování minimálně ve dvou bodech, a to **odmítání zavedených demokratických pravidel hry a agresivní vymezování se vůči svým politickým oponentům i jakékoliv opozici**. V otázce dalšího bodu představujícího **vazbu na nejvyšší velení armády a polovojenské milice** lze s ohledem na jeho důstojnickou minulost předpokládat velmi blízké vztahy s předními členy venezuelské armády. Navíc Chávez se během prezidentské kampaně ve svých projevech vracel i k neúspěšnému vojenskému puči v roce 1992, jehož byl aktivní součástí. Nicméně ve smyslu stanoveného indikátoru této teorie nelze na základě prezidentské kampaně hovořit o zneužití armádní moci.

3.2 Correova vize jednotného patriotismu

Rafael Correa po opuštění úřadu ministra hospodářství založil v roce 2005 hnutí Alianza PAIS (Patria Altiva I Soberana) a započal tak tímto svou prezidentskou kampaň. Jednalo se o silně **personalizované levicové hnutí** založené především na osobě Rafaela Correy³³, sestávající se z mnoha dalších levicových proudů³⁴, usilujících o obnovení socialismu a praktikujících antistranickou rétoriku (Buendía, Hernández 2011). Jak uvádí Becker (2011: 51), někteří jeho levicoví oponenti si stěžovali, že Correa ve svém hnutí přistupuje k lidem i formované politice velmi individualisticky a vybraně, čímž se rozhodující procesy v hnutí stávají vysoce centralizované až autoritářské. Výchozím bodem jeho kampaně se stala vize „občanské revoluce“, která spočívala v oživení politického systému zmítajícího se v kruhu prezidentských krizí a nahrazení pravicových neoliberálních principů. Prostřednictvím této občanské revoluce a „zametením“ zavedených politických stran ze systému, tzv. partidokracie, usiloval nový ekvádorský prezident o transformaci celého veřejného sektoru (Clark, García 2018: 2).

Podobně jako venezuelský lídr vstupoval Rafael Correa do prezidentské kampaně jako typický politický outsider (viz Levitsky, Ziblatt 2018) bez předchozích zkušeností v lokální politice či stranickém životě. Jediná politická zkušenost tohoto původním povoláním ekonoma s doktorátem z univerzity v Illinois, byla funkce prozatímního ministra hospodářství v roce 2005. I přesto, že jeho funkční období trvalo něco málo přes 100 dní, zapsal se Correa do povědomí veřejnosti jako velký kritik MMF, Washingtonského konsenzu a veškerých **neoliberálních ekonomických principů** (Conaghan, de la Torre 2008: 270).

Již z těchto uvedených prohlášení je zřejmá snaha o **vymezování se vůči stávajícím elitám** a dosavadnímu politickému kurzu. Ve svém diskurzu si neodpustil ani **kritiku směrem k tradičním vládním stranám** a jejich obviňování z poškození demokratického systému země: „*Rozhodli jsme se osvobodit od skupin, které nás a naši Vlast drželi jako rukojmí a jejichž zásluhou byl v platnosti perverzní systém, který zničil*

³³ Tento argument zesiluje i fakt, že hnutí Alianza PAIS nevyslalo své kandidáty do nadcházejících parlamentních voleb, ale z počátku sloužilo pouze jako opora Correovi do prezidentských voleb v roce 2006 (Buendía, Hernández 2011).

³⁴ Hnutí spojovalo stranu marxistickou stranu MPD, Pachakutik, Demokratickou levici, roldosistické hnutí a další levicové proudy (Klíma 2015: 464).

naši demokracii, naši ekonomii a naši společnost, a zahájit tak občanskou revoluci.“ (Correa 2006a). Politický diskurz bývalého ministra hospodářství hodně připomíná styl Huga Cháveze, čímž se Correa nijak netajil, naopak se hrdě hlásil ke všem principům revolučního levicového procesu transformace (Conaghan, de la Torre 2008: 270).

Z jeho volebního programu tak byly patrné silné znaky levicového populismu. Své ideologicky levicové zaměření demonstroval zdůrazňováním principů demokratického socialismu, bolivarianismu, antineokolonialismu, socialismu 21. století (Klíma 2015: 464) a již zmiňovaným pokračujícím nesouhlasem s dosavadní neoliberální hospodářskou politikou spočívající ve spolupráci dosavadních vlád s MMF. Svou politickou vyhraněnost vůči západním hospodářským principům si tak ze své ministerské funkce přenesl až do oficiálního programu svého hnutí. Dále kritizoval dolarizaci ekvádorské ekonomiky, obchodní spolupráci s USA a s tím související principy volného trhu (Hoyes 2007). Naopak sliboval zlepšení podmínek pro místní zemědělce, obnovení ekvádorské měny (Freidenberg 2007: 224) a v rámci antiamerikanismu se zasloužil i o zrušení americké vojenské základny Manta tím, že odmítl prodloužit nájemní smlouvu³⁵ (Livingstone 2011: 174).

S tím souvisí i zastávání principů **ekonomického intervencionismu**, jehož podstatou je si přes procesy znárodňování a vyvlastňování zajistit kontrolu nad důležitými státními zdroji a přerozdělovat zisky plynucí z jejich prodeje, především prostřednictvím sociálních programů pro chudé. *„Konec neoliberální noci!“ (...)* *Chceme konečně vidět naši Vlast hrdou a ekonomicky suverénní, spravedlivou pro všechny a kde již nebudou muset pracovat malé děti a lidé umírat hlady.*“ (Correa 2006b). V jeho případě se nejednalo pouze o prázdná populistická hesla. Chudobu a hlad Correa na vlastní oči zažil, když rok pomáhal salesiánům v ekvádorské provincii Cotopaxi (Klíma 2015: 464). Nepochybně i tato zkušenost se projevila na jeho sociálním cítění a snaze vytvořit socialistickou společnost.

Od počátku své kampaně se tak snažil **odvolávat se k lidu** a přesvědčovat veřejnost o potřebě revoluční **celospolečenské transformace**. *„Chceme udělat revoluci. Politickou revolucí chceme zahájit participativní demokracii s vládou, která reaguje na požadavky prostého lidu, a ne politických stran. Dále potřebujeme vytvořit sociální*

³⁵ Correa za prodloužení nájemní smlouvy americkým vojákům na oplátku požadoval zřízení ekvádorské základny na území USA v Miami. Tento návrh ale představitelé Spojených států odmítli a jejich základna se tak přesunula z Ekvádoru do spřátelené Kolumbie (Livingstone 2011: 174).

revoluci, protože se naší prioritou stává zdraví a vzdělání ekvádorského lidu. Revoluci chceme také v ekonomické oblasti. Ten, kdo vytváří bohatství je v krizi a ten, kdo ho spravuje, vydělává stále více. Chceme vytvořit stát blahobytu, a proto se musí změnit vládnoucí třída.“ (Correa 2006a). Pod pojmem lid si v případě Rafaela Correy lze představit širokou škálu chudých, či domorodých obyvatel. A právě v tomto duchu vedl i svou volební kampaň. Oblékal se do obyčejných džínových kalhot a bundy a po boku slavných ekvádorských zpěváků hrával na kytaru oblíbené lidové písně. Tímto chtěl ve veřejnosti evokovat staré dobré časy, zdravé mládí, pohodu a ukázat, že umí být lidem blíže, než kteříkoliv jiní kandidáti (Conaghan, de la Torre 2008: 272).

V rámci dalšího ze znaků populismu, a sice **důrazu na občanskou participaci** dříve vyloučených skupin společnosti, se tak dokonce obracel i k přistěhovalcům, aby tak demonstroval zájem vlády o tuto společenskou třídu a zajistil si tak její podporu. *„Vláda Rafaela Correy a Lenína Morena (případný viceprezident) budou vládou migrantů!“* (Correa 2006b). Correova levicově populistická strategie totiž počítala s představou jedné homogenní entity v podobě ekvádorského lidu, kde nezáleží na žádném etnickém původu nebo společenské třídě. Naopak z jeho slov byla zřejmá snaha zastupovat požadavky právě imigrantů a domorodých obyvatel a v případě zvolení usilovat o zvýšení jejich participace. Svou blízkost k domorodému obyvatelstvu potvrzoval i tím, že v rámci své koalice spolupracoval mimo jiné s indigením hnutím Pachakutik a tím tak hájil i jejich zájmy (Klíma 2015: 464).

Svémi dalšími vyjádřeními zjednodušoval realitu a **polarizoval společnost**. Jeho politická strategie byla založena na tzv. manichejské konfrontaci mezi čestnými občany (podle něj ztělesnění v jeho osobě) a zkorumpovanými politickými elitami. *„Reprezentuji změnu. Dokud budou u moci stávající zkorumpované oligarchické elity, k žádné změně nedojde. Naše koncepce rozvoje se nestává, protože ti bohatí jsou lepší, ale protože ti horší pracují lépe.“* (Correa 2006a). Podle Correy nebyli jeho političtí oponenti jen mylní nebo špatně informovaní, nýbrž zkorumpovaní a nemorální představitelé privilegované oligarchie. Protivníky proto označoval za lháře, gangstery nebo dinosaury odsouzené k zániku. Jako ostrý kontrast s těmito „temnými stranami“ představoval lid jako morálně nadřazený, čistý a cnotný (Conaghan, de la Torre 2008: 278).

Aby se dostatečně odlišil a **vymezil vůči stávajícím elitám**, odmítl dokonce kandidovat do ekvádorského Kongresu, a slíbil, že v případě úspěšného zvolení v prezidentských volbách Kongres zruší a svolá Ústavodárné shromáždění za účelem sepsání nové ústavy (Torre, Lemos 2015: 224). Vysokou podporu mu zajišťovala i momentální populistická antistranická rétorika, protože naprostá většina obyvatel žádala urychlené řešení krize politické reprezentace³⁶. Občané byli přesvědčeni, že právě politické strany, Kongres a soudnictví jsou zodpovědné za korupci a všechny typy politických a ekonomických škod (LAPOP, Auditoria de la democracia: Ecuador 2006). Navíc ve chvíli, kdy bezmála 80% obyvatel požadovala změnu ústavy, představovala Correova proklamovaná reforma ústavy velmi přitažlivý bod kampaně pro voliče (Torre, Lemos 2015: 224).

Correa vyhrál ekvádorské prezidentské volby jako populistický outsider³⁷ (srov. Torre 2013: 36; Levitsky, Ziblatt 2018: 22) se ziskem necelých 57% hlasů. Ekvádorskému prezidentovi se totiž podobně jako Moralesovi v Bolívii podařilo získat podporu chudého, domorodého obyvatelstva a rovněž zaujmout pozornost voličů, kteří cítili rozčarování z tradičních politických stran a jejich střídání u moci (Madrid 2010: 601).

V souladu s teorií od Margaret Canovan (1981) lze diskurz z volební kampaně prezidenta Rafaela Correy, stejně jako u Huga Cháveze ve Venezuele, klasifikovat jako „politický populismus“ a „populistickou demokracii“. Dále tento ekvádorský lídr ve své kampani vykazoval všechna minimální kritéria levicového populismu (viz tabulka I. a tabulka II). Co se týče sledování indikátorů autoritářského chování (Levitsky, Ziblatt 2018), bylo zjištěno naplnění prvních dvou bodů, a sice **odmítání zavedených demokratických pravidel hry a agresivní vymezování se vůči svým politickým oponentům i jakékoliv opozici**. Výrazná přítomnost tolerance nebo povzbuzování k násilí nebyla zjištěna, stejně jako prozatím nebyla z hlediska prezidentské volební kampaně nalezena přítomnost omezování občanských práv, včetně médií.

³⁶ Jak uvádí Torre a Lemos (2015: 224), tak v roce 2006 před nástupem Rafaela Correy byla důvěra v ekvádorské politické strany vůbec nejnižší ze všech latinskoamerických zemí. Během demonstrací v roce 2005 proti vládě prezidenta Gutiérreze dokonce „zlidovělo“ heslo „Que se vayan todos!“ (vyhodte je všechny“).

³⁷ V souvislosti s prvním prezidentským zvolením Rafaela Correy hovoří autoři Levitsky se Ziblattem (2018: 22) jako o populistických outsiderech, mimo jiné, i v případě zvolení Evo Moralese, Hugo Cháveze či Alberta Fujimoriho.

3.3 Moralesovo (po)hnutí k socialismu

Pro svou kandidaturu do prezidentských voleb v roce 2006 se mohl opřít o silnou podporu ze strany širokého³⁸ hnutí MAS. Tato hybridní organizace se zrodila z venkovského hnutí campesinos a pěstitelů koky působícího již v 90. letech a i s přispěním Moralese jako předsedy dokázala vybudovat silnou venkovskou a městskou koalici. Nutno upozornit na pozoruhodný fakt, že dosud představuje Bolívie jediný případ v latinskoamerickém regionu, kde sociální hnutí, působící původně ve venkovských oblastech, dokázalo vytvořit vlastní politickou organizaci, včetně legitimního politického vedení (Anria 2013: 20-22). Vzhledem k neotřesitelnému postavení předsedy Evo Moralese, lze o tomto levicovém hnutí hovořit jako o **silně personalizovaném**. Morales a jeho hnutí MAS se tak svým personalizovaným stylem, antistranickou a antineoliberální rétorikou, a především podporou dalších levicových proudů, nápadně podobá hnutí Alianza PAÍS Rafaela Correy a MVR Huga Cháveze.

Ovšem na rozdíl od Rafaela Correy, a především Huga Cháveze nelze o Moralesovi hovořit zcela jako politickém populistickém outsiderovi (viz Levitsky, Ziblatt) i přesto, že se takto ve své volební kampani v roce 2005 snažil prezentovat. Jak uvádí Sven Harten (2011: 178), i přes nezpochybnitelný fakt, že v době své předvolební kampaně byl Morales v politice již téměř deset let, vystavil svou účinnou politickou strategii právě na pozici politického outsidera, který si tak mohl dovolit kritizovat dosavadní politický establishment. Do bolívijského parlamentu byl zvolen již v roce 1997 a o pět let později se dokonce již zúčastnil prezidentských voleb, kde skončil druhý v pořadí (Němec a kol. 2010: 77). Ovšem pro posílení Moralesova obrazu jako politického outsidera nutno podotknout, že se jej bolívijský parlament snažil neustále vyloučit, což se nakonec podařilo. Toto tzv. desafuero mělo za následek odstartování krize bolívijské parlamentní etické komise v roce 2002 (Agencia de Noticias Fides 2002).

Ve své kampani pro prezidentské volby v roce 2005 sestavil Morales politický program, který přesně odrážel aktuální nálady nespokojené společnosti. Chudým domorodým občanům, kteří byli silně nespokojeni s dosavadními vládami (LAPOP,

³⁸ MAS sdružoval různá sociální hnutí bránící zájmy indiánských, rolnických a dalších nespokojených skupin občanů. Sympatizanti tohoto hnutí se hlásili k marxisticko společensko-ekonomickým principům. (Dvořáková a kol. 2012: 299).

Auditoria de la democracia: Bolivia 2004), proto slíbil vytvoření nové společnosti, která by byla řízena právě indiánskou vládou (Livingstone 2011: 198). Z tohoto diskurzu je patrná snaha o **společenskou transformaci**, navíc doprovázenou populistickým **důrazem na občanskou participaci** chudých domorodých obyvatel, především indiánů. Morales v této souvislosti hovořil o potřebě „znovuzaložení“ bolívijského státu (Klíma 2015: 472). V bolívijském kontextu se pro moralesovu snahu o společenskou transformaci vžil název „indiánská revoluce“

S tímto souvisí i další populistický znak v moralesově kampani, a sice **odvolávání se k lidu**. Aby dokázal, že je jako případný budoucí prezident ochoten hájit zájmy všech domorodých obyvatel, sliboval vytvoření nové ústavy, která by garantovala etnickou rovnoprávnost a zlepšila postavení chudých občanů (Livingstone 2011: 198). Pro zaručení úspěchu potřeboval tento vůdce MAS svou pozornost zaměřovat na širší sektory. Kromě „cocaleros“ kladl v rámci obratu k lidu velký důraz na svůj domorodý původ a na rozdíl od neúspěšných prezidentských voleb z roku 2002, kde skončil druhý v pořadí, začal zdůrazňovat problematiku indigenismu, čímž potenciálně bral voličské hlasy straně MIP (Klíma 2015: 472). *„Ajmarové, kečuové, guaraníové, mojeňové, chipayové a mulatté. Všechny tyto národy byly v historii ponižovány, nenáviděny, opovrhovány a odsuzovány k vyhynutí. To je náš příběh. Tyto národy nebyly nikdy uznány jako lidské bytosti. Ovšem jen tyto národy jsou absolutními vlastníky této vznešené země a jejích přírodních zdrojů.“* (Morales 2006).

Rovněž v souladu s jedním z bodů populistické levicové politiky, a sice **ekonomického intervencionismu**, hovořil o nutnosti navrácení privatizovaných bolívijských národních zdrojů z rukou zahraničních korporací do rukou bolívijského státu, aby mohl čerpat zisky z nerostného bohatství a přerozdělovat je formou sociální pomoci³⁹ chudým (Livingstone 2011: 198). *„Švýcarsko, rozvinutá země bez přírodních zdrojů a na druhé straně Bolívie s přírodními zdroji a chudobou. To se musí změnit. A proto jsme tu, abychom společně změnili tyto nespravedlnosti, toto trvalé rabování našich přírodních zdrojů.“* (Morales 2006).

Otázku indigenismu zdůrazňoval Morales ve své rétorice natolik, že se jí proti němu rozhodl využít jeho největší rival ve volební kampani, exprezident Jorge Quiroga.

³⁹ Procesy znárodnování ropného, plynárenského a důlního průmyslu by umožňovaly kontrolovat ceny potravin a plynu a zavést příspěvky, jak pro občany v důchodovém věku, tak například pro matky dětí a další. (Klíma 2015: 472).

Oba poté předváděli ukázkové **odmítání opozice**, jak už to ve volebních kampaních bývá. Quiroga nejprve zaútočil na Moralese s obviněním, že se chová jako přílišný indigenistický nacionalista, nemá ujasněný postoj k bolívijskému státu a jako symbol má mnohem radši *wiphalu*, kterou jako svou vlajku využívají indiánská hnutí, než klasickou bolívijskou trikolóru. Morales Quirogovi vzkázal, že na rozdíl od něj na státní vlajku Bolívie přísahal každý den, když sloužil v armádě. Aby svůj argument ještě podpořil, tak veřejně bolívijskou vlajku políbil (Dunkerey 2007: 12-13).

Po vzoru Huga Cháveze a Rafaela Correy došlo v moralesově diskurzu rovněž na **kritizování parlamentních stran a vymezování se vůči dosavadním elitám**: „(...) *hovořily, že bojují za demokracii (minulé bolívijské vlády), o paktu za demokracii, o správě věcí veřejných. Když jsem se v roce 1997 dostal osobně do parlamentu, neviděl jsem žádný pakt za demokracii, ani správu věcí veřejných, ale korupci a pakty o tom, jak získat peníze. A tohle teď skončí jedině díky svědomí bolívijského lidu.*“ (Morales 2006). Jak již bylo nastíněno výše, velkým trnem v oku veřejnosti byla privatizace přírodních zdrojů, které vyústily až v tzv. válku o vodu a válku o plyn. Podle Moralese se jednoznačně jednalo o špatnou politiku předchozích vlád, která nedokázala využít bolívijské přírodní zdroje pro blaho bolívijského lidu. Za účelem zajištění si masivní podpory veřejnosti poté stačilo se se svými vizemi inspirovat požadavky obyvatel na znárodnění těchto zdrojů: „*Není možné privatizovat základní služby. Nechápu, jak mohly bývalé vlády privatizovat tak základní služby jako vodu. Voda je přírodní zdroj, bez vody nemůžeme žít, proto voda nemůže být soukromým podnikem. V okamžiku, kdy je voda soukromým podnikem, jsou porušována lidská práva. Voda se musí stát veřejnou službou.*“ (Morales 2006)

V jeho slibech se dále objevovaly prvky **odmítání neoliberálních principů**. Vymezoval se vůči neoliberalismu, imperialismu (hlavně ze strany USA) (Klíma 2015: 472) a naopak sliboval v případě zvolení zavedení socialisticko-reformistického diskurzu s prvky postmaterialistické levice a důrazem na právní systém, zvyky a instituce indiánských obyvatel (Němec a kol. 2010: 71).

MAS, hnutí, které z působení pouze ve venkovských oblastech dokázalo vytvořit širokou politickou organizaci, svůj velký úspěch poté dovršilo prostřednictvím zvolení jeho předsedy za prezidenta republiky v demokratických volbách (Anria 2013: 20-22). Juan Evo Morales Ayma byl navíc zvolen prezidentem poprvé v historii již v prvním

kole volby s 54% obdržených hlasů a zároveň se stal i prvním bolívijským prezidentem domorodého původu (Torre 2013: 34).

Na základě výše provedené analýzy lze Moralesův politický diskurz z volební kampaně pro prezidentské volby v roce 2006 klasifikovat podle teorie Margaret Canovan (1981) jako „politický populismus“ a „populistickou demokracii“. Dále tento bolívijský lídr ve své kampani naplnil všechna minimální kritéria levicového populismu (viz tabulka I. a tabulka II). V rámci sledovaných indikátorů autoritářského chování (Levitsky, Ziblatt 2018), bylo zjištěno naplnění prvních dvou bodů, a sice **odmítání zavedených demokratických pravidel hry a agresivní vymezování se vůči svým politickým oponentům i jakékoliv opozici**. Podobně jako u Rafaela Correy v Ekvádoru, nebyly v případě kampaně bolívijského lídra zaznamenány náznaky tolerance nebo povzbuzování k násilí nebyla zjištěna, stejně tak prozatím nevyplývalo žádné výraznější omezování občanských práv, včetně médií.

4 Aplikace indikátorů demokratického regresu

V této části práce se autor postupně u všech sledovaných lídrů zaměří na aplikaci teoretického konceptu **politického vůdcovství** (Lust, Waldner 2015), společně s koncepty **slibování převratů**, **zvyšování moci exekutivy** a **strategické manipulace** od Nancy Bermeo (2016), a to prostřednictvím stanovených indikátorů demokratického regresu. Konkrétně v rámci indikátorů politického vůdcovství a slibování převratů bude autor podrobně sledovat a) rétoriku sledovaných politických subjektů, b) jejich pozici a c) proces vytváření nové ústavy. Pro indikátor zvyšování moci exekutivy bude autor analyzovat a) konfrontaci s parlamentní složkou, b) zásahy do moci soudní, c) proces rušení zákazu znovuzvolení a d) formu prezidentských dekretů. Pro poslední indikátor, strategickou manipulaci, byly ke sledování vybrány procesy vedoucí a) k omezování svobody slova, b) pronásledování novinářů a c) volebním machinacím.

4.1 „bolívarovská revoluce“ Huga Cháveze (1999-2012)

V případě Huga Cháveze představuje první sledovaný indikátor politické vůdcovství jeho **revoluční rétorika**. Již ve své inaugurační řeči vyjádřil povinnost zahájit revoluci, která změní starou a zkorumpovanou Venezuelu 20. století a přinese kompletně obměněnou Venezuelu 21. století. Kompletní obměna spočívala v odstranění základů stávajícího systému, který kritizoval, jako například politické strany nebo zkorumpované soudy. Tyto instituce ovšem vytváří základ liberální reprezentativní demokracie a rovněž představují nezbytný nástroj horizontální odpovědnosti. *„Jsme povinni provést ve Venezuele revoluci. (...) Způsob, jaký prosazujeme a jakému dávají lidé podporu, má nejsilnější podporu, jakou kdy jakýkoliv návrh v tomto století měl. Tato venezuelská revoluční cesta je cestou k Národnímu ústavnímu shromáždění. Je potřeba vytvoření kompletní strukturální a integrální transformace.“* (Chávez 1999). Aby si nově zvolený venezuelský prezident zajistil dostatečnou legitimitu pro svou „bolívarovskou revoluci“, bylo potřeba **vytvořit novou ústavu** a zajistit si kontrolu nad její přípravou. Za tímto účelem proto Chávez v roce 1999 vyhlásil referendum o odvolání ústavy z roku 1961. Dvoukomorový parlament Chávezovi zajišťoval sotva

třetinu křesel, a proto se rozhodl svolat národní ústavodárné shromáždění, což výrazně oslabilo parlament (Brewer-Carías 2008: 511-512). Národní ústavodárné shromáždění bylo prohlášeno za nejvyšší moc ve Venezuele, a navíc Chávezovo MVR a jeho spojenci v něm získali celkem 112 křesel ze 131. Chávez se svým hnutím tak disponoval potřebnou ústavní většinou, což mu nejenže umožnilo novou ústavu sepsat, ale zakotvit tak do ní i potřebné změny ve vlastním zájmu⁴⁰ (Levitsky, Zibblatt: 2018: 4) a otevřelo mu to možnost vybudovat zcela novou slibovanou politickou elitu (Bartoš 2007: 6). Následně více než 80 % Venezuelců potvrdilo souhlas s odvoláním staré ústavy, a ještě téhož roku potvrdilo svým souhlasem celkem 71,88% obyvatel přijetí ústavy nové, která změnila oficiální název země na „Bolívarovskou republiku Venezuela“ (Klíma 2015: 456).

Zvyšování moci exekutivy se začalo projevovat nedlouho po prezidentově inauguraci, kdy vypsál slibované referendum o svolání Ústavodárného shromáždění. V otázce referend Chávez postupoval v duchu strategických populistických kroků (viz Levitsky, Loxton 2013: 108). Nejdříve v průběhu své prezidentské kampaně zmobilizoval velké množství lidí, kteří uvěřili jeho vizi o posílení účasti všech společenských vrstev na rozhodování, a následně občany do rozhodovacího procesu skutečně zapojil. Díky široké podpoře obyvatel a **silné pozici** si tak mohl dovolit využívat tzv. plebiscitárního prezidentsví: *„Od listopadu 1998 do července 2000 čekaly voliče dvoje volby prezidentské, tři referenda, dvoje volby parlamentní a guvernérské a další hlasování na úrovni států a místní samosprávy“* (Němec a kol. 2010: 241).

Těmito referendy se tak vládě podařilo téměř eliminovat parlament z rozhodovacího procesu, a naopak Chávezovi se v kontextu jeho obrovské popularity (Dugan 2013) naskytlá příležitost nechávat si referendy potvrzovat další navyšování své moci. V rámci indikátoru **konfrontace s parlamentní složkou moci** tak lze hovořit o obcházení parlamentu. Navíc velmi výrazný důkaz o konfrontaci mezi oběma složkami představovalo dle nově přijaté ústavy zrušení horní komory kongresu, které bylo pouze dalším strategickým krokem Cháveze, jak odříznout od moci instituci, v níž držela politickou většinu opozice (Němec a kol. 2010: 249). Uvážíme-li, že je Venezuela deklarována jako federativní republika a horní komory ve federativních zemích slouží

⁴⁰ Nutno podotknout, že ústava vykazovala demokratický charakter a její legitimita navíc stoupla po nových prezidentských a parlamentních volbách v roce 2000, které opět ovládl Hugo Chávez, společně se svými spojenci (Levitsky, Zibblatt: 2018: 4).

ve většině případů pro reprezentaci regionálních zájmů, jedná se o krok velmi nestandardní, který tak jen posiluje domněnku o jeho strategické účelovosti a preventivnímu ataku vůči opozici.

V květnu 2004 venezuelský prezident **zasáhl do soudní moci** a narušil princip horizontální odpovědnosti, když vydal dekret o soudním řízení, kterým rozšířil počet soudců Nejvyššího soudu z 20 na 32. Vyhlášením tohoto dekretu navíc předcházelo souhrnné propuštění tří soudců poté, co nařídili propuštění osob, které byli zadrženi během protivládních protestů. Přestože v této době nebyli soudci jmenováni, nový zákon umožnil vládní koalici využít svou většinu křesel v parlamentu k získání většiny křesel na Nejvyšším soudu. Nově vytvořená místa tak byla obsazena spojenci loajálními vůči vládě, čímž došlo k podstatnému narušení vyváženosti soudního dvora. Prezidentský zákon navíc vládě poskytl pravomoc rušit soudcům jejich jmenování do funkcí. Tímto způsobem tak vláda mohla odstraňovat z funkcí nepohodlné nebo neloajální soudce (Human Right Watch 2004).

Ze závěrů zprávy organizace Human Rights Watch (2008), která podrobně analyzovala desetiletou vládu Huga Cháveze, bylo následně zjištěno, že za tuto dobu došlo ke kompletnímu politickému převzetí Nejvyššího soudu, který tak do značné míry upustil od své kontrolní role a ručitele základních práv. Po přijetí zákona v roce 2004 došlo k dosazování soudců, kteří byli loajální vůči vládě. Navíc rozšířením počtu soudců si vláda mohla zajistit výrazné zastoupení svých zájmů v rozhodovacím kolegiu. Stalo by se tak za předpokladu, kdyby byl zbytek soudců vybírán na základě sympatií k vládě. Navíc tato organizace zjistila, že reakce soudů na různá vládní opatření a reformy spočívají v pasivní roli či aktivním souhlasu. V závěru bylo mimo jiné doporučeno, aby byla veškerá volná místa pro soudce obsazována na základě otevřených a transparentních výběrových řízení a v neposlední řadě, aby došlo k okamžitému zrušení již zmiňovaného ustanovení zákona z roku 2004, který umožňuje odstranění soudců prostou většinou hlasů.

Při srovnání ústavy z roku 1961 a té z roku 1999 můžeme vysledovat značné posílení prezidentského úřadu. Nejprve v rámci prodloužení výkonu mandátu o rok, z dřívějších pěti let na šest, následované **zrušením zákazu znovuzvolení** (článek 230). Jak se později ukázalo, tento krok později vedl k ještě větší personalizaci volebních pravidel a dalšímu zrušení zákazu bezprostředního znovuzvolení (viz Kouba 2016: 59).

Další bezprecedentní prodloužení mandátu v nejvyšší státní funkci totiž nastalo po vítězných prezidentských volbách ze závěru roku 2006, ve kterých Chávez získal více než 63% platných hlasů a dosáhl tak svého znovuzvolení (Hellinger 2011: 275). Volbám předcházela debata, zda může stejná osoba kandidovat de facto potřetí, když ústava umožňuje pouze dvě funkční období po sobě. Na základě interpretace ústavy s pomocí chávezových spojenců v legislativní a soudní složce moci bylo rozhodnuto, že první období prezidenta bylo vykonáváno v souladu se starou ústavou a z tohoto důvodu má prezident nárok na další dvě období v souladu s aktuálně platnou ústavou (Měšťánková 2009: 42). V otázce zrušení zákazu znovuzvolení se tak jednalo o krok, který šel proti smyslu⁴¹ zavádění zákazů znovuzvolení kvůli negativním historickým zkušenostem latinskoamerických zemí s diktaturami.

Aby se Chávez vyhnul dalším debatám ohledně legitimacy jeho dalšího funkčního období, rozhodl se využít většinové podpory a vypsals referendum o změně ústavy z roku 1999. Reforma ústavy počítala s dalším navýšením prezidentských pravomocí⁴² a především zaváděla neomezenou možnost znovuzvolení. Kvůli svému návrhu reformy byl Chávez kritizován již tradičně ze strany opozice, OSN, ale nově i z tábora jeho příznivců. I s ohledem na tyto skutečnosti byla v roce 2007 reforma těsně odmítnuta (Livingstone 2011: 192). Chávez ale nevzdal svou snahu o posílení pravomocí a zavedení neomezené možnosti znovuzvolení. S ohledem na širokou podporu lidu vyhrála v roce 2008 jeho strana PSUV komunální i regionální volby, což vedlo k vyhlášení dalšího referenda o zrušení limitu znovuzvolení o rok později. V souvislosti s vyhlášením druhého referenda šlo o další hodně diskutabilní krok, jelikož v souladu s článkem 345 venezuelské ústavy, není možné vyhlásit referendum se stejnou otázkou podruhé v rámci jednoho funkčního období Národního shromáždění. Vláda tento krok obhájila tvrzením, že plánované referendum pro únor 2009 řeší pouze dodatek k ústavě, kdežto v případě předloženého návrhu z roku 2007 se jednalo o ústavní reformu (Němec a kol. 2010: 250). Tuto ústavní reformu pak občané Venezuely v únorovém referendu nakonec schválili a umožnili tak ve své zemi zavést neomezenou

⁴¹ Zákaz znovuzvolení byl pro státy Latinské Ameriky typický. Jeho smyslem bylo zabránit zneužití moci ze strany prezidentů a zopakování tak negativních historických zkušeností s osobními diktaturami. Pravidlo zákazu znovuzvolení sloužilo rovněž k udržení stability ve státě, jelikož každá politická skupina měla po vypršení mandátu možnost usilovat o tuto nejvyšší funkci ve státě (Měšťánková 2009: 41).

⁴² Kromě již neomezené možnosti znovuzvolení se jednalo o prodloužení funkčního období prezidenta, zvýšené postavení armády a Nejvyššího soudu, dále byla navrhováno omezit nezávislost centrální banky a dalších klíčových mechanismů a institucí v politickém systému (Němec a kol. 2010: 250).

možnost znovuzvolení prezidenta, čímž došlo k ještě většímu posílení autoritářství v zemi (Měšťánková 2009: 42).

V rámci indikátoru **prezidentských dekretů** se pozornost autora zaměří na posílení pravomocí exekutivní složky. Mezi výrazné pravomoci přibýly prezidentské dekrety, tzv. zmocňovací zákony (články 203 a 236). Prezident má pravomoc užívat těchto dekretů o síle zákona v předem jasně vymezené problematice za předpokladu, že ji schválí Národní shromáždění 3/5 většinou všech svých členů. Po schválení tak prezident na základě zmocňovacího zákona může neomezeně vydávat dekrety, které již navíc nepodléhají schválení parlamentem (Němec a kol. 2010: 249). Svými dekrety tak začal aplikovat program svého hnutí, který spočíval v levicově populistické politice. Prostřednictvím vydaných prezidentských dekretů postupně vyvlastňoval a znárodňoval dokonce i některé cizí firmy (Klíma 2015: 456), čímž zasahoval především do hospodářských záležitostí země. Zásadní skutečností pro další ekonomicko-politický vývoj v zemi bylo protizákonné propuštění důležitých členů státní ropné společnosti PdVSA a její znárodnění (Weyland 2010: 30). Svým dekretem o protiprávnosti⁴³ privatizace již zmíněné PdVSA, kterou v napětí očekávaly španělské a americké společnosti, si prudce zhoršil i vzájemné vztahy se Spojenými státy, které jej začínaly označovat za radikálního levicového populistu a podporovat kroky k jeho sesazení. Ve svých dalších dekretech totiž zakazoval jakoukoliv privatizaci státních služeb, a naopak přijal pozemkovou reformu, která umožňovala vládě vyvlastnit kteroukoliv nedostatečně využívanou půdu (Livingstone 2011: 170-182).

Z hlediska **strategické manipulace** začal Chávez stupňovat ataky vůči opozičním projevům, například v podobě přijetí zákona z roku 2004 o sociální odpovědnosti v rozhlase a televizi, čímž si vysloužil kritické hlasy ze strany mezinárodní nevládní organizace Human Right Watch (2004). Tímto zákonem venezuelský lídr reguloval možnosti vysílání televizních a rozhlasových stanic a rovněž dovoľoval odebírat licence v případě kritických hlasů vůči jeho vládě. Vláda tak porušovala základní normy svobodného projevu pod rouškou ochrany dětí před hrubým jazykem, sexuálním obsahem a násilím. Weyland a kol. (2010: 34) uvádí, že na začátku chávezova působení v úřadu prezidenta kontroloval stát pouze jednu televizní stanici, jedno AM rádio a jednu stanici FM. Na počátku třetího funkčního období prezidenta

⁴³ Chávez argumentoval znárodnění ropné společnosti PdVSA tím, že je spravována pouze ku prospěchu bohatých elit, zatímco on se snaží dostat příjmy z ropy ku prospěchu národa (Livingstone 2011: 182).

kontrolovala vláda již 85% z celého televizního signálu (šest kanálů), dvě celonárodní rádiové stanice, zpravodajství, tři tisíce oblastních rádio stanic, tři mediální společnosti, včetně 72 lidových médií a zhruba 100 internetových portálů. Human Right Watch proto upozorňovala na tyto jednoznačně politicky motivované kroky a varovala před možným ohrožením svobody projevu v zemi.

Jednalo se především o zastrašování a **pronásledování novinářů**, kteří ať už v rámci tisku či televize publikovali postoje kritické vůči Chávezově vládě. Konkrétně si v této souvislosti vysloužilo velkou kritiku neprodloužení licence pro RCTV, nejstarší venezuelskou televizní stanicí, která dlouhodobě vysílala zprávy a debatní programy zaměřené proti vládě venezuelského prezidenta (Livingstone 2011: 193). Demonstrativním příkladem pronásledování novinářů a jejich zastrašování je konflikt s Guillermem Zuloagou. Když Chávezova vláda zjistila finanční nesrovnalosti na straně Guillerma Zuloagy, tehdejšího majitele televizní stanice Globovisión, donutila jej pod hrozbou zatčení vycestovat ze země, a navíc za výhodných finančních podmínek televizní stanici prodat. Po podobných vládních útocích se dokonce i jedna z největších televizních stanic Venevisión rozhodla výrazně omezovat podporu opozici, až přestala úplně vysílat jakékoliv pořady související s politickou debatou či zpravodajstvím. Naopak začínala mnohem více prostoru věnovat právě Hugo Chávezovi a jeho vystoupením k „lidu“ (Levitsky, Ziblatt 2018: 84-85). Zde je patrná strategická snaha reorientovat pozornost občanů od politických témat ke kulturním a společenským.

Venezuelský prezident se takto postupně dokázal dostat i na obrazovky televizních stanic, které z počátku podporovaly opozici, čímž nejenže omezil **svobodu slova**, ale zároveň výrazně zvyšoval počet svých vystoupení. Jeho vystoupení probíhala formou neformálního kontaktu s občany a používáním jazyka městských vyloučených komunit, o jejichž přízeň se opírá především. Ve svých televizních projevech neustále připomíná konflikt s nepřátelskými kapitalistickými zeměmi (nejvíce USA) (Chávez 2006 on youtube) nebo domácími elitami. (Dvořáková a kol. 2012: 280). V průběhu roku 2009 poté eskalovaly vládní útoky na soukromá média prostřednictvím schválení reformy národního telekomunikačního zákona. Tento zákon byl přijat Národním shromážděním za účelem demokratizace v duchu „ochrany duševního zdraví Venezuelanů“ a umožnil státu odstranit jakákoliv média vlastněná privátním sektorem. V rámci naplnění tohoto zákona byla jedna část rozhlasových stanic uzavřena úplně

(hovoří se až o 34), a druhou část stát obvinil z nedodržování zákonů a omezil jejich vysílání. Venezuelská administrativa tak tímto jednáním široce ovlivnila svobodu projevu (Weyland a kol. 2010: 34).

V otázce indikátoru **volební machinace** lze pochybovat, že volby byly vždy stoprocentně férové, když se v souvislosti s některými výsledky hovořilo o četných nesrovnalostech. Například první výsledky parlamentních voleb v roce 2010 oznámila vláda až s osmihodinovým zpožděním. S ohledem na skutečnost, že bylo voleno prostřednictvím elektronického hlasovacího systému, vyvolala tím vláda v obyvatelích nejistotu o správnosti volebních výsledků a nedůvěru vůči spravedlivému volebnímu procesu. Není překvapením, že vítězem parlamentních voleb byla Chávezova PSUV a získala tak 97 ze 165 křesel v parlamentu (Hidalgo 2010: 874). Prezidentské volby v roce 2012, ve kterých opět triumfoval Hugo Chávez ziskem lehce přes 55% hlasů (Hidalgo 2014: 317), obsahovaly podle pozorovatelské komise (Red de Observación Electoral de la Asamblea de Educación 2012) četné nesrovnalosti, které ovšem nestačily na celkové zpochybnění legitimacy výsledku prezidentských voleb. Ukázalo se například, že fungování volebního registru bylo značně kontroverzní a neposkytovalo tak záruku pravdivosti výsledku, který již ovšem nelze nijak zpětně ověřit.

S každými dalšími volbami ve Venezuele lze vypozařovat smutnou skutečnost, a sice, že klesá jejich férovost. Za poslední relativně demokratické volby se více méně dají označit ty z roku 2016 do venezuelského parlamentu, kde i přes manipulace s hlasy ze strany vlády získala většinovou moc opozice (Pilip 2018). Volby čím dál tím více ztrácí zájem ze strany venezuelské i mezinárodní veřejnosti (Freedom House Score 2017-2020) a bohužel nic nenasvědčuje tomu, že by se tento stav mohl v nejbližší době změnit.

I přesto byl Hugo Chávez v roce 2012 znovuzvolen prezidentem a jeho hnutí PSUV znovu vyhrálo komunální i regionální volby, nicméně prezident se pro pokročilou nemoc úřadu již nemohl ujmout, a tak do úřadu nastoupil jeho viceprezident Nicolas Maduro. Ten ovšem zdaleka nedisponuje charismatem bývalého prezidenta. Štědré sociální programy se začínaly obracet proti státu, dotované potraviny byly přeprodávány do sousedních zemí, rapidně stoupla zločinnost a obchod s drogami (Klíma 2015: 457). Opozice je systematicky vytlačována z politického prostředí, navíc v případě voleb čelí nátlaku, vyhrožování, zavírání do vězení či vyhánění do exilu. Není

proto divu, že každé další volby trpí na extrémně nízkou účast i rezignovaný nezájem mezinárodního prostředí. I přes skutečnost, že se mnoho autorů shoduje, že venezuelský režim lze bezpochyby zařadit pod koncept soutěživého autoritářství (viz Torre, Lemos 2015; Levitsky, Loxton 2013; Selçuk 2016), místní elity stále předstírají demokratický systém. Této skutečnosti odpovídá i hodnocení občanských práv a svobod ze strany Freedom House Index za rok 2019, který označuje současnou Venezuelu za „not free“ (nesvobodnou) s nejhorsím možným skóre 5 z 5 bodů. Přitom data z Freedom House Score pro rok 1998 hovořila o Venezuele jako o svobodném, stabilním a demokratickém státě se skóre 2 z 5 bodů. Zahájení poklesu demokracie v zemi přičítají právě zvolení a působení Huga Cháveze již po prvním roce. EIU Democracy Index 2019 poté venezuelský režim označuje za autoritářský. Podle dat této organizace tak dokázal Hugo Chávez proměnit režim během necelých tří let u moci (EIU Democracy Index 2019, Venezuela).

Jak uvádí Dvořáková a kol (2012: 245-246), tak Hugo Chávez dokázal během dvou let u moci proměnit celý politický systém Venezuely. Zemi více centralizoval, posílil úřad prezidenta, eliminoval tradiční strany, ukončil program neoliberálních reforem a vnesl do politiky agresivní verbální a konfrontační styl. Změnil rovněž logiku politické hry, kdy si každý svůj strategický krok nechával potvrdit ve všelidovém referendu, čímž tato rozhodnutí získávala zdroj legitimacy. Hausmann a Rodríguez (2014: 371-372) dokonce prohlašují, že politický režim ve Venezuele po roce 2003 evidentně sklouzl do „šedé zóny“ mezi demokracií a autoritářstvím. Na základě hodnocení politiky Huga Cháveze již po prvním roce jeho vlády od nástupu (únor 1999), lze o venezuelském režimu hovořit jako o autoritářském. V rámci hodnocení se autoři Steven Levitsky a Daniel Ziblatt zaměřili na strategii venezuelského prezidenta, který ihned po svém nástupu dokázal na svou stranu získat rozhodčí ve státě, vytěsnil politické oponenty a změnit pravidla venezuelského politického systému (Levitsky, Ziblatt 2018: 188).

4.2 Rafael Correa a „občanská revoluce“ (2006-2017)

V rámci aplikace Lust-Waldnerovi (2015) teorie **politického vůdcovství** a konceptu **slibování převratů** od Nancy Bermeo (2016) lze vysledovat, že Rafael Correa po svém úspěšném zvolení pokračoval v revoluční **rétorice**, která spočívala ve vyhlášení „občanské revoluce“ a počátku nové historické etapy: *„Ode dne 26. listopadu 2006 (datum jeho zvolení) začala naše země psát nový příběh. Nyní je již naše Vlast nás všech. 26. listopad se stává výchozím bodem občanské revoluce, kterou nikdo nezastaví, pokud budeme všichni sjednocení a odhodlaní něco změnit.“* (Correa 2007).

Prostřednictvím občanské revoluce bylo podle nově zvoleného ekvádorského prezidenta potřeba uskutečnit změny ve všech zásadních státních složkách. Prvním krokem proto bylo **vytvoření nové ústavy**, která by tomuto transformačnímu procesu přinesla potřebnou legitimitu: *„Zásadním bodem občanské revoluce je ústavní revoluce. Mandát občanů byl jasný: chceme hlubokou transformaci (...), chceme demokracii, kde je slyšet náš hlas, kde naši zástupci chápou, že jsou našimi vůdci a občané jejich voliči.“* (Correa 2007). Proces vytváření nové ústavy tak od počátku doprovázela **konfrontace exekutivní moci s parlamentní složkou**. Nedlouho po své inauguraci vypsal Correa slibované referendum o svolání nového Ústavodárného shromáždění za účelem zahájení debat o nové konstituci, kterou schválilo více než 81 % hlasujících⁴⁴ (Becker 2011: 49).

Schválení referenda nicméně předcházela politická konfrontace mezi prezidentem a parlamentem, který hrozil zastavením vyhlášeného referenda, případně neuznáním jeho výsledků. Correa si uvědomoval, že jeho další přežití v úřadu závisí na přízni veřejnosti v jeho souboji s parlamentem. Parlament plně kontrolovaný opozičními stranami totiž zpochybňoval ústavnost návrhu referenda, jelikož se obával, že bude rozpuštěn. Vláda tak ve spolupráci s několika tisíci protestujícími v ulicích vytvářela nátlak na parlament a soudy, ve snaze ovlivnit jejich rozhodování. Nově zvolený prezident si nejprve vyžádal klíčovou podporu ze strany Rady pro volební tribunál (TSE) a poté i Ústavního tribunálu (TC), s jehož pomocí se podařilo odebrat politická práva 57 poslancům zastupujících čtyři významné politické strany, jež byly proti konání referenda (Torre, Lemos 2015: 224-225). Jedná se tak o typickou ukázkou snižování role

⁴⁴ Za tímto úspěchem stojí z velké části podpora domorodých komunit a je považováno za triumf indigeních hnutí a vyvrcholením lidových a sociálních „bojů“ v Ekvádoru (Becker 2011: 49).

parlamentu, popírání legitimacy zvolených poslanců a omezování zákonodárné složky moci a rovněž o náznak plebiscitárního prezidenství, jehož podstatou je omezovat moc institucím, které poskytují kontrolu a vyváženost v politickém systému, tzv. *checks and balances*.

Není proto divu, že ve volbách do Ústavodárného shromáždění s přehledem vyhrálo hnutí Alianza PAIS s podporou 70% obyvatel (Becker 2011: 49), což se rovnalo zisku absolutní většiny 80 mandátů ze 130 (Torre, Lemos 2015: 224-225). Ekvádorskému prezidentovi a jeho vládní administrativě se tak povedlo využít dosavadní popularity, kterou si vypracoval svým populistickým diskurzem z volební kampaně, který spočíval v kritizování minulých vlád a naopak slibování transformačního procesu, jenž bude v případě úspěšných voleb v zemi nastolen. Tímto vítězstvím se Correovi a jeho hnutí podařilo eliminovat zbytky stranické a institucionální opozice, a navíc zajistit úplnou kontrolu nad procesem sepisování nové ústavy (Conaghan, de la Torre 2008: 275). Ovšem i přes jasné vítězství Correa neustále připomínal, že se svými spojenci sice vyhrál volby, ale politickou moc nikoliv (Bermeo 2016: 12). Nový ústavní text byl schválen prostřednictvím referenda v září 2008⁴⁵ (Conaghan, de la Torre 2008: 270).

V rámci změny ústavy došlo k prokazatelnému **zvýšení moci exekutivy** na úkor moci zákonodárné. Dále bylo umožněno prezidentovi rozpustit Kongres, a to v průběhu prvních třech let trvání poslaneckých mandátů, a neomezeně restrukturalizovat Nejvyšší soud (Torre, Lemos 2015: 224-225). Podobně jako v případě Huga Cháveze je zřetelná personalizace volebních pravidel prostřednictvím **zrušení zákazu znovuzvolení** prezidenta, který tak dle nově platné ústavy mohl být znovuzvolen dvakrát na čtyři roky (Canaghan, de la Torre 2008: 270). Prezidenti tak dokázali strategicky využít aktuální popularity a prostřednictvím rozvolnění volebních pravidel si zajistit další mandát. Právě delší čas představoval klíčový aspekt pro pokračování, a především úspěšné dokončení jejich vizí transformačního procesu⁴⁶. Stejně jako Chávez se i Rafael Correa

⁴⁵ Obsahoval 444 článků a takové socialistické perspektivy, ke kterým se nadšeně hlásili další levicoví prezidenti jako Chávez, Morales, Fernando Lugo či Lula da Silva (Klíma 2015: 465)

⁴⁶ Ústava rovněž nově přiznávala prezidentovi kontrolu nad téměř všemi zásadními státními institucemi. Nový hospodářsko-politický kurz země potvrzovala kontrola státu nad klíčovým nerostným bohatstvím země (uhlí, ropa), vyvlastňování nevyužívané půdy a s tím spojené štedré sociální programy (zdravotní péče zdarma apod.) pro domorodce, ženy a důchodce (Torre, Lemos 2015: 224-225)

zajímal o prodloužení prezidentského mandátu. V roce 2015, tedy dva roky před vypršením druhého volebního období ekvádorského prezidenta (v souladu s novou ústavou), přijalo ekvádorské národní shromáždění změnu ústavy, která umožňuje prezidentovi a dalším úředníkům zvolení na dobu neurčitou. Jednalo se o balíček reforem s plnou podporou Refaela Correy, který vyvolal demonstrace před budovou ekvádorského parlamentu. Opoziční skupiny se obávaly zvýšení moci prezidenta, po vzoru Venezuely a Bolívie, nicméně útěchou jim budiž, že navrhované změny vstoupí v platnost až v roce 2021⁴⁷, tedy po odchodu Correy z prezidentské funkce (BBC News 2015).

Úspěšná konfrontace Rafaela Correy s dosavadními politickými elitami hned na začátku funkčního období posílila jeho **politickou pozici**. Zároveň se ztělesňoval do role nekompromisního vůdce s vůlí a odvahou obnovit upadající politické instituce. Prostřednictvím zdůrazňování otázky etnicity si dokázal získat výraznou podporu domorodého obyvatelstva (Weyland 2013: 22-23) a soudě dle volebních výsledků si získal i jejich důvěru. Jak uvádí autoři Torre, Lemos (2015: 224-234), velmi pozitivně byla rovněž v Ekvádoru přijímána jeho levicově orientovaná politika⁴⁸ a především jeho antiimperialistické postoje. Svými postoji vůči USA jednak posílil vlastní image mezinárodního revolučního vůdce a rovněž si získal pozornost a podporu ze strany mnoha levicových akademiků. Těm ovšem zůstávalo skryto, jak jeho levicově populistická politika dusí instituce, veřejnou správu a občanskou společnost uvnitř Ekvádoru. Za prvního funkčního období vlády Rafaela Correy se tak dovršilo zhroucení celého stranického systému a radikálně se změnila hospodářská politika země z neoliberálního a redistribučního modelu na nacionálně sociální hospodářské reformy (Torre 2013: 36)

V otázce **zásahu do soudní moci** upozorňovala například organizace Human Rights Watch ve své zprávě z roku 2016 na korupci a nerespektování nezávislosti jednotlivých soudců. Podle jejich šetření ekvádorská soudní rada jmenovala a

⁴⁷ V roce 2018 vypsali nástupce Rafaela Correy v prezidentském úřadu Lenin Moreno referendum o znovuzavedení prezidentského limitu znovuzvolení. Občané vyjádřili většinovou podporu zrušení neomezeného znovuzvolení (Tapia 2018).

⁴⁸ V zahraniční politice se ekvádorský prezident hlásil k chávezově projektu socialismu 21. století, zdůrazňoval národní suverenitu, kritizoval americký imperialismus a snažil se spolupracovat se státy, které se rovněž snaží vymanit z vlivu USA. Za tímto účelem se v červnu 2009 Ekvádor přidal k socialistické mezinárodní alianci ALBA, omezil spolupráci s MMF a USA a naopak navázal blízké obchodní a diplomatické vztahy s Ruskou federací, Íránem a Čínou (Torre, Lemos 2015: 233-234).

odvolávala stovky soudců, včetně soudců Nejvyššího soudního dvora, prostřednictvím vysoce diskutabilních mechanismů. Dokonce ekvádorské vládě vydala doporučení, aby přijala takovou reformu soudnictví, která uchrání nezávislost soudců a podnikla taková opatření, aby dále nedocházelo k poškozování integrity a důvěry v nezávislost soudů (Human Watch Right 2016). Nedůvěru posilovala například skutečnost, že v průběhu desetileté vlády Rafaela Correy prezident vedl 17 soudních sporů⁴⁹ se svými oponenty, přičemž prohrál pouze jediný. V roce 2013 se navíc stal předsedou ekvádorské rady soudnictví Correův velký politický přítel Gustavo Jalkh, pod jehož přímou kontrolou tak byli jak soudci, tak státní zástupci. Tímto krokem si ekvádorský prezident dokázal upevnit moc a získat kontrolu nad soudním systémem (Borja 2018). Podle výsledků výzkumu organizace Latinobarómetro z roku 2018 se 59% dotázaných domnívá, že jsou místní soudci zapojeni do korupčních případů, což je paradoxně ze všech ekvádorských státních institucí nejhorší výsledek (Latinobarómetro 2018).

Prostřednictvím **vydávání dekretů** si prezident Correa zajišťoval dohled a kontrolu nad ekvádorskou společností. Například v roce 2009 vláda přijala dekret, jenž vychýlil politickou soutěž směrem k většinovému principu a limitoval zvolení soukromých subjektů, včetně omezování svobody slova nemožností vyjadřovat se k volbám 45 dnů před jejich průběhem (Sanchez-Sibony 2017: 128-132), dále viz „volební machinace“.

V roce 2013 (Human Right Watch 2015) vstoupil v platnost rozsáhlý dekret (Correa, Decreto no.16), jenž uděloval vládě široké pravomoci zasahovat do operací nevládních organizací, včetně možnosti rozpuštění určitých skupin z důvodu „slibování veřejného míru“, nebo zapojení do činností, které nebyly předem nahlášený. O dva roky později došlo sice k přijetí upravené verze dekretu, nicméně stále zůstaly zachovány pravomoci k rozpuštění nevládních organizací (Human Watch Rights 2015).

V oblasti **strategické manipulace** se začínaly objevovat výraznější projevy **pronásledování novinářů** a tím i **omezování svobody slova** až po znovuzvolení Rafaela Correy⁵⁰. Ekvádorský prezident hovořil o médiích jako o politických nepřátelích, kteří musí být poraženi. Že v jeho případě nešlo pouze jen o prázdné

⁴⁹ Například se jednalo o spor proti novinám El universo, novinářům Juanu Carlosi Caldeónovi a Christianu Zuritovi, nebo spory proti odpůrcům jako Fernanda Villavicencia a Clévera Jiméneze (Borja 2018).

⁵⁰ Rafael Correa byl znovuzvolen již v souladu s novou ústavou (Klíma 2015: 465) pro své druhé funkční období, navíc se získal 52% hlasů (Barr 2017: 116)

demagogické fráze⁵¹, potvrdil jeho spor s významnými opozičními novinami „El Universo“. Během roku 2011 vysoudil v obrovském procesu na majiteli a šéfredaktorovi již zmíněných novin 40 miliónů dolarů za to, že jej v jednom komentáři označili za diktátora. Correa výsledek tohoto sporu označil za důležitý krok k osvobození zemí Latinské Ameriky od zkorumpovaných médií (Levitsky, Ziblat 2018: 75-76, 83).

Za první a druhé funkční období uskutečnila prezidentova vláda celkem 597⁵² přímých útoků na média. Činila tak pod záminkou, že informace podávané ze sdělovacích prostředků, které jsou v soukromých rukou, představují veřejný zájem, a proto je hlavním úkolem státu regulovat jejich obsah a stanovit limity pro jejich poskytovatele. Ve skutečnosti ale vláda nijak nerozlišovala své zájmy od zájmů státu. K regulaci soukromých médií byla vytvořena strategie, která obsahovala těchto pět bodů, viz **Tabulka IV**:

Tabulka IV: Pět strategických bodů Rafaela Correy k regulaci médií.

Znárodňovací procesy	Vytvoření veřejné <i>Ecuador TV</i> , novin <i>El Ciudadano</i> a <i>El Verdadero</i> zaměřující se na dělnickou třídu. Zabavení třech televizních a čtyř rozhlasových soukromých stanic. Zmocnění se <i>Diario El Telégrafo</i> . Stát tak kontroloval mediální konglomerát obsahující nejsledovanější televizní a rozhlasové stanice, včetně novin.
Politické zneužívání médií	Média začala sloužit jako prostředek prezidenta pro přímou komunikaci s voliči za účelem shromažďování hlasů. Mezi roky 2007-2012 odvysílala vláda 1.365 povinných vysílání. Každou sobotu ve svém pořadu obhajoval Correa vládní politiku a útočil na své nepřátele.
Přijímání	Využívání diskriminační zákony k podávání žalob na novináře a

⁵¹ Podle autorů Levitskyho se Ziblattem (2018: 83) postupoval Correa v souladu s autoritativními vládami, které se snaží opoziční média v domnělé „legálnosti“ vytlačovat prostřednictvím zákonů proti pomluvě a na ochranu osobnosti.

⁵² Údaje poskytla nevládní organizace Fundamedios, která monitoruje svobodu tisku (Torre, Lemos 2015: 231).

diskriminačních zákonů	majitele novin. Žaloby za pomluvu, urážku na cti či způsobení morální újmy. Novináři prakticky neměli zastání v zásadních institucích, jelikož byly loajální vůči vládě, a proto prohrávali spory o velké peníze.
Kontrola a omezování obsahu	Zřízena rada pro sledování obsahu ze sdělovacích prostředků a regulace jeho obsahu. Přijat diskriminační zákon za účelem zajištění poskytování objektivních informací ze strany soukromých médií, jelikož podávaly informace ve veřejném zájmu. Nadnárodní organizace tak zůstávají jediným potencionálním aktérem, který může bránit svobodu projevu v Ekvádoru.
Ekonomické restrikce	Majitelé novin a rozhlasových stanic platí státu daně za možnost vysílat. Přijaty zákony zakazující vlastnit média bankéřům a majitelům médií mít akcie v jakémkoliv jiném typu podniku. Stát omezoval reklamu a marketing ve všech kritických sdělovacích prostředcích, čímž výrazně omezil jejich příjmy a konkurenceschopnost.

Zdroj: údaje od autorů Carlose de la Torreho a Andrése Lemose (2015: 231).

Podle závěrů z výzkumu americké nezávislé organizace Committee to Protect Journalist (CPJ, Výbor pro ochranu novinářů) z roku 2011, porušují vládní autority v Ekvádoru svobodu slova a nezávislost médií. Jako řešení proto tento výbor požaduje zastavení používání zákonů za pomluvy apod. proti kritickým novinářům a vedoucím pracovníkům médií, a naopak přijetí takové legislativy, která nebude odporovat svobodě projevu a bude v souladu s mezinárodními standardy. Dále apeluje na ekvádorské elity, aby ukončily systematické kampaně zaměřené na diskreditaci kritických novinářů a s tím spojené odvetné občanskoprávní soudní spory požadující nepřiměřené odškodnění. V poslední řadě vyžadují větší míru tolerance vůči kritickým opozičním médiím a okamžité zastavení jakýchkoliv osobních útoků na novináře za účelem diskreditace jejich zpravodajských středisek (Lauría 2011).

V oblasti indikátoru **volebních machinací** se mezinárodní provozovatelé shodují (OAS, Human Watch Rights), že všechny výsledky voleb během vlády Rafaela Correy byly spravedlivé, nicméně existují náznaky, že podmínky pro spravedlivé volby byly záměrně manipulovány dlouho před soutěží. Například již zmiňovaný „demokratický dekret“ (Democracy Code) z roku 2009 omezoval kandidaturu soukromých uchazečů působících ve sdělovacích prostředcích. Navíc se novináři nesměli nijak vyjadřovat k volbám minimálně 45 dnů před jejich konáním, což podryvalo svobodu a spravedlnost nacházejících voleb (Sanchez-Sibony 2017: 128-132).

Podle závěrů pozorovatelské mise Organizace Amerických států při prezidentských volbách v Ekvádoru v roce 2016 nedocházelo k žádným velkým machinacím (OAS 2017). OAS dokonce označila tyto volby za více spravedlivé než ty předchozí, nicméně vzápětí poukázala na skutečnost, že politická soutěž mezi oběma prezidentskými kandidáty ve volební kampani nebyla regulovaná. V kontextu parlamentních voleb OAS rovněž neustále poukazovala na změnu vzorce přidělování křesel, které upřednostňovalo větší strany, což bylo pochopitelně přínosem především pro Correovu APOD. Jednalo se o volební reformu z roku 2012, kdy byla změněna Hareova metoda přepočítání mandátů na D'Hondtovu, která nejenže rožšířila parlamentní dominanci vládnoucí straně, ale narušila politickou pluralitu a téměř znemožnila přístup menšinových stran. V souladu s touto reformou navíc došlo k typickému příkladu tzv. gerrymanderingu, když vláda účelově manipulovala s hranicemi volebních obvodů v obvodech Guayas, Pichincha a Manabi, čímž si de facto zajistila super-většinový volební systém (Sanchez-Sibony 2017: 132).

Jak uvádí Weyland, již od prezidentova zvolení na třetí funkční období se Rafael Correa chystal ještě více upevnit svou vlastní politickou moc. V důsledku centralizace kontroly státních zdrojů, zásahů do moci soudní a ochotě používat diskriminační postupy ve volebních soutěžích, čelí opoziční síly náročnému prostředí pro svou mobilizaci (Weyland 2013: 26).

Autoři Carlos de Torre a Andrés Ortiz Lemos (2015: 223, 237) ve své práci uvádějí, že se ekvádorský režim pod Raffaelem Correou přesunul ze slabé demokracie k semi-demokracii⁵³. V rámci svých závěrů dokonce hovoří o takovém procesu demokratické eroze, který transformuje ekvádorský politický systém až k vytvoření

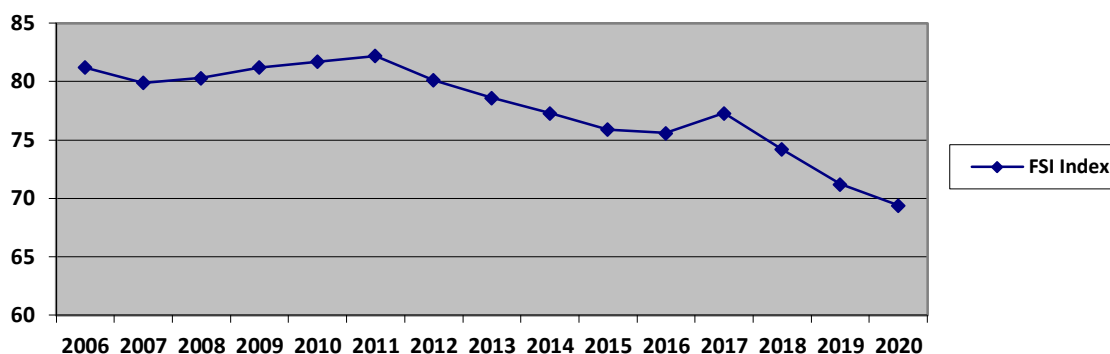
⁵³ A to i přesto, že režim jinak vykazuje i známky demokratické soutěže, především na lokální úrovni (Torre, Lemos 2015: 223).

soutěživého autoritářství. Tento proces přitom může trvat mnohem déle než samotná vláda Rafaela Correy. Ekvádorci jsou i po jeho odchodu nuceni trpět zákony a předpisy, které přijala administrativa bývalého prezidenta za účelem kontroly občanské společnosti a veřejné sféry⁵⁴. Stejně jako v případě Venezuely, tak někteří autoři již řadí ekvádorský režim právě k soutěživému autoritářství⁵⁵ (viz Torre, Lemos 2015; Levitsky, Loxton 2013; Selçuk 2016). Autoři Levitsky se Ziblattem dokonce ohodnotili režim Rafaela Correy již po prvním roce od jeho nástupu (leden 2007) jako mírně autoritářský. Jako hlavní důvody uvedly, že se vládě ekvádorského prezidenta povedlo získat na svou stranu rozhodčí, vytěsnit hlavní politické hráče a pozměnit stávající pravidla (2018: 188). Před nástupem Rafaela Correy vykazoval Ekvádor průměrné skóre 3 z 5 bodů v politických právech a občanských svobodách (Freedom House Index 2005). V roce 2017, tedy poslední rok zmiňovaného levicového populisty v prezidentském úřadu, vykazuje Ekvádor ve stejném ukazateli již zhoršené skóre, a sice podprůměrných 4 z 5 bodů (Freedom House Index 2017).

EIU Democracy Index ve své zprávě z roku 2016, tedy v průběhu posledního roku prezidentského mandátu Rafaela Correy, hovoří o Ekvádoru jako o hybridním režimu s neustále klesajícím skóre. Jako důvod je ve zprávě uváděna zvyšující se centralizace moci, oslabování možnosti kontrolovat exekutivní složku moci, zvyšující se korupce v moci soudní a oslabování svobody slova. Veškeré výše uvedené demokratické oslabení je podle EIU důsledek vlády prezidenta Correy. EIU v neposlední řadě ve své zprávě uvádí, že pokud nedojde k výraznému vylepšení skóre v uvedených oblastech, hrozí Ekvádoru „spadnutí“ do kategorie autoritativních režimů. (EIU Democracy index 2016).

Mnohem více vypovídající data o ovlivnění ekvádorského režimu za vlády Rafaela Correy z hlediska stability nabízí index nestabilních států, vytvořený fondem pro mír (FSI Index). Autor data této organizace vložil do **Grafu č. I.**

⁵⁴ Začátkem prosince 2010 vydal Correa prezidentským dekretem vyhlášku, která vládě přiznala široké pravomoci kontrolovat práci veškerých nevládních organizací. Vyhláška stanovuje postupy potřebné k získání právního postavení společenských skupin, přičemž ve všech bodech by tyto skupiny byly monitorované vládou. Všechny neziskové organizace musí projít důkladným screeningovým procesem, aby mohly získat povolení k práci v Ekvádoru. V případě nedodržení podmínek, nebo nevyhovujícím zjištění, disponuje vláda pravomocemi k okamžitému rozpuštění těchto skupin za „politický aktivismus“. (Human Right Watch 2010a).

Zdroj: Graf zpracovaný na základě dat z Fragile States Index: Dostupné na: <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (7.6.2020).

Data z tohoto indexu představují kritický nástroj při zdůrazňování relevantních problémů v potenciálních slabých nebo krachujících státech. Tato data následně umožňují široké veřejnosti a politickým činitelům posoudit politické riziko a poskytnout tak včasné varování. V praxi čím vyšší vykázané skóre, tím křehčí a nestabilnější sledovaný režim je. Konkrétně na příkladu Ekvádoru je z grafu patrné zvýšení nestability státu od roku 2007 a její mírné stoupání až do roku 2011. Toto období paralelně kopíruje nástup a první funkční období Rafaela Correy. Následné období 2011-2017 vykazuje velmi pozvolný pokles nestability. Nicméně po roce 2017, tedy po ukončení funkčního období Rafaela Correy, je zřetelné výrazné snížení hodnoty nestability, která navíc neustále klesá. Následkem vlády Rafaela Correy v Ekvádoru tak nejenže došlo k prokazatelnému poklesu úrovně demokracie, ale také zvýšení nestability země.

4.3 „indiánská revoluce“ Evo Moralese (2006-2019)

V otázce teoretického konceptu politického vůdcovství (Lust, Waldner 2015) a **slibování převratů** (Bermeo 2016) byla ihned po prezidentově inauguraci patrná snaha přetavit **revoluční rétoriku** z volební kampaně do reality. Vláda začala plnit slibované radikální změny v duchu socialisticko-reformistické politiky, pro které se vžil název „andsko-amazonský kapitalismus“ (Stefanoni 2006: 44). „*Tento kulturní revoluční boj, je demokratický boj. Je to součást boje našich předků Tupaca Katari a Che Guevary. A*

proto i my budeme pokračovat, dokud nedosáhneme rovnosti v naší zemi. Musí se změnit politiky, ale musí se změnit v demokracii (...) Chceme změnit Bolívii hlasem, ne kulkou, a to je demokratická revoluce.“ (Morales 2006).

Bolivijský prezident si uvědomoval svůj slib, jenž spočíval ve **vytvoření nové ústavy** a zvýšení podílu domorodých obyvatel na moci. K tomu ale potřeboval většinu v Ústavodárném shromáždění, a proto do něj krátce po svém zvolení vypsaly volby. MAS získalo po drtivém vítězství v parlamentních volbách v roce 2006 celkem 137 křesel z 255 a započalo tak tvorbu nové ústavy (Klíma 2015: 473). Zrod nového ústavního textu nebyl snadný, jelikož neustále narážel na odpor opozice, který přecházel až do pouličních násilností. Návrh textu ze strany MAS z roku 2007 tak procházel neustálými změnami. Finální ústavní text tak oproti původnímu návrhu změnil z jedné čtvrtiny svůj obsah⁵⁶, než byl v lednu 2009 předložen referendu ke schválení. (Weyland a kol. 2010: 59-61). Novou ústavu schválilo více než 60 % voličů za rekordní 90% účasti (Harten 2011: 183).

Moralesova „revoluční“ vize rovnosti domorodých obyvatel tak byla přenesena i do textu nové ústavy⁵⁷. První článek ústavy definuje Bolívii jako „unitární, sociální, mnohonárodnostní a komunitární, svobodnou, nezávislou, suverénní, demokratickou, interkulturní a decentralizovanou“. Druhý a třetí článek zdůrazňují chápání „lidu“ skrz všechny sociální třídy, národy a indigenní komunity mající právo na sebeurčení, vlastní vládu a uznání teritoriálních práv (Nueva Constitución Política del Estado). Z hlediska charakteru režimu je z ústavy patrná slibovaná snaha o zohlednění požadavků domorodých obyvatel a větší důraz na občanskou participaci

Z textu je rovněž patrné zapracování indiánských požadavků⁵⁸. Mimo indiánské vlajky jako jednoho z oficiálních státních symbolů byla uznána komunitární justice a

⁵⁶ Bolívijsci požadovali vytvoření nového obrazu bolivijského politického systému. Demokratický režim měl být podle nich více inkluzivní, participativní, více přímý, reprezentativní a zajišťující široká práva a svobody pro občany a indiány. Nově sepsaný ústavní text byl tak výsledkem vyjednávání, do kterých byly zapojeny i početné zmobilizované sociální vrstvy (Tockman 2017: 124-125).

⁵⁷ Ústava mimo jiné nově hovoří o větší autonomii jednotlivých regionálních departmentů (článek 302). V tomto případě je důležité umožnění vzniku domorodých autonomií, které si mohou vytvářet vlastní pravidla. V souvislosti s prvky přímé demokracie ústava v článku 11 zavádí tři možnosti politické participace pro formulování a vznesení požadavků ze strany lidu⁵⁷. (Weyland a kol. 2010: 62-63).

⁵⁸ Ústava uznává jako oficiální úřední jazyky až 36 ostatních domorodých řečí (článek 5) a vyjadřuje tím základ plurality Bolívie spočívající na domorodých zásadách. Formálně přijatý participativní, demokratický, reprezentativní a komunitární režim (článek 8) je inspirovaný právě domorodými indiánskými komunitami (Torre 2013: 34).

právní systém⁵⁹ všech indiánských autonomních občin a nově jim bylo přiznáno i právo na držbu půdy (Weyland a kol. 2010: 59-61; Němec a kol. 2010: 71). Důležitou změnu přinesly články 348-358, které v reakci na předchozí privatizační politiku neoliberálních vlád vrátily vlastnictví přírodních zdrojů státu bolívijskému lidu. Jednalo se o těžbařský průmysl (ropu, plyn), uhlovodík, železo a další těžké kovy⁶⁰ (Tockman 2017: 126). V souladu s články 16-20 byl totiž stát povinný garantovat a poskytnout všem občanů potravu a základní služby. Z tohoto důvodu bylo zapotřebí „schovat“ státní kontrolu nad přírodními zdroji pod článek, který populisticky přivlastňoval veškerá bolívijská přírodní bohatství místnímu lidu, ale fakticky jsou spravována státem (Harten 2011: 218-219).

Z nově přijatého ústavního textu je tak patrné **zvyšování moci exekutivy** prostřednictvím intervencionistických hospodářských opatření, kontrolou státních zdrojů, nebo personalizací prezidentských volebních pravidel prostřednictvím **zrušení zákazu znovuzvolení**. V rámci posílení exekutivní moci se jednalo o další velmi diskutovaný kontroverzní aspekt. MAS se nakonec podařilo prosadit možnost prezidentova okamžitého znovuzvolení (článek 168), včetně rozšíření tohoto pravidla i na všechny volené funkcionáře⁶¹. Změněna byla i volba prezidenta. Dřívější volbu hlavy státu ze strany Národního Kongresu nahradila přímá, dvoukolová volba, kdy stát představuje jeden obvod. (Harten 2011: 219). Spolu s přijetím ústavy bylo rozhodnuto i o vypsání prezidentských voleb na prosinec roku 2009. Morales si volby prosadil, prostřednictvím pětidenní hladovky a slibu, že v příštích prezidentských volbách v roce 2014 už nebude kandidovat⁶². Tato populistická gesta mu přinesla úspěch v podobě vítězství, čímž obhájil svou politiku a byl zvolen prezidentem pro další funkční období, navíc s vědomím podpory více než 64 % voličů (Harten 2011: 184-185). Ještě v půlce svého de facto třetího funkčního období vypsal Evo Morales referendum o možnosti kandidovat v příštích prezidentských volbách a být tedy zvolen na již čtvrté funkční

⁵⁹ Ústava, v článku osm, rovněž zahrnovala několik základních indiánských principů, nyní už platných pro všechny občany: „Nebud' líný, nekraď, nelži a žij nejlépe, jak dovedeš“. (Harten 2011: 218).

⁶⁰ Na základě těchto článků mohl Evo Morales spustit své znárodňovací programy.

⁶¹ Podobně jako Hugo Chávez ve Venezuele tak Rafael Correa v Ekvádoru a Evo Morales v Bolívii žádali po ústavodárném shromáždění posílení prezidentských pravomocí a připravení cesty k nekonečnému znovuzvolení. Zejména v souvislosti s bolívijskou a ekvádorskou historií prezidentské nestability a neustálých přerušování mandátů, to pro místní občany představovalo „nový začátek“, a proto k těmto ústavním změnám vyjadřovali podporu. Díky této podpoře poté uvedení vůdci dokázali podkopat liberální pluralistické instituce (Weyland 2013: 22).

⁶² Morales svůj slibu nakonec nedodržel a kandidoval i pro další volební období.

období. I přes skutečnost, že se jedná o přímý rozpor s ústavou z roku 2009, která povoluje jen dvě funkční období za sebou, a navíc přes fakt, že občané jeho další kandidaturu v referendu těsně odmítli, obrátil se bolívijský prezident na Nejvyšší soud, složený z loajálních soudců vůči MAS, kteří rozhodli o zrušení limitů pro bolívijské volené úředníky. Morales si tak s pomocí Nejvyššího soudu zajistil neomezenou možnost prezidentského znovuzvolení, podobně, jako Hugo Chávez ve Venezuele a udělal tak další krok k posílení svého autoritářství (Mercado 2018).

Vezmeme-li ještě v potaz akceptování argumentu pro třetí znovuzvolení, že se jedná vlastně o druhé volební období v souladu s nově přijatou ústavou, pak třetí znovuzvolení (de facto tedy čtvrté) již jednoznačně odporuje demokratickým principům. Navíc se jedná o zjevné porušování ústavního textu, jež sama moralesova vláda přijala, a v neposlední řadě pohrdání vůlí samotného lidu, který jeho opětovnou kandidaturu v referendu odmítl.

Stejně jako v případě Huga Cháveze nebo Rafaela Correy, postupoval i Evo Morales v duchu populistické strategie. **Konfrontoval parlamentní složku moci** tím, že obcházel parlament prostřednictvím zřízení nového ústavodárného shromáždění, do něž vypsaly volby a podle očekávání si zajistil většinu hlasů. V důsledku vymezování se vůči předchozím vládám tak využil své popularity a pravidelnými referendy si nechával legitimizovat navrhované institucionální změny, kde došlo ve většině případů k jejich schválení. Dle závěrů LAPOP tak občané Bolívie vnímali chystané změny jako maximálně demokratické (LAPOP 2008).

Prezidentské dekrety sloužily Moralesovi především jako prostředek pro plnění programových slibů. Svým dekretem například znárodnil plynový a ropný průmysl. Součástí znárodnovacího procesu⁶³ bylo i znovuzrození ropné a plynařské společnosti Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos (YPFB), které bylo ve společnosti očekáváno s velkými nadějemi. Bolívijská YPFB si tak díky procesu znárodnování bez vyvlastňování zajistila 51% většinu ve firmách se soukromým kapitálem. Morales si tak podobně jako Chávez zajistil dohled nad hlavními vývozními komoditami Bolívie a díky jejich aktuálním vysokým cenám tak mohl financovat své populistické sociální

⁶³ Nutno podotknout, že moralesova politika nepředstavovala nijak razantní znárodnování, i přesto ale Bolívie pocítila odliv zahraničních investorů. I přes několikaměsíční spory souhlasilo několik velkých společností, včetně brazilského Petrobrasu a španělského Repsolu s podepsáním znárodnovacího dekretu, který tyto společnosti zavázal odvádět vysoké licenční poplatky (Livingstone 2011: 203).

programy. Velkou podporu a voličský potenciál si proto začal získávat zavedením bezplatné zdravotnické péče pro děti a ženy či snížením poplatků za elektřinu u nejchudších rodin (Livingstone 2011: 203). Svými dekrety postupně znárodňoval různá naleziště nerostných surovin vhodná pro těžbu (např. naleziště cínu v Posokoni), až nakonec prvního května 2007 souhrnným dekretem označil všechna naleziště v Bolívii za majetek státu (Fornillo 2009: 86-87).

Z hlediska indikátoru politických **zásahů do moci soudní** či omezování jejich činnosti, vyvolal velké kontroverze článek 182 ústavy, podle nějž budou orgány soudního systému, včetně nejvyššího soudu a ústavního soudu voleny lidovým hlasováním po předběžném výběru nově přejmenovaného parlamentu (ALP, Asamblea Legislativa Plurinacional). Přestože soudci nemohou patřit k politické straně a nesmějí ani vést žádnou kampaň, jejich volba lidovým hlasováním znamenala výraznou politizaci soudnictví. Lze pochybovat, že takto zpolitizované soudnictví dokáže vylepšit míru korupce, zodpovědnost a neefektivnost justice v zemi (Harten 2011: 221). Je nesporné, že tímto strategickým krokem chtěla vláda využít svou dosavadní popularitu u občanů, kteří by tak v lidovém hlasování dle předpokladů zvolili kandidáty, kteří jsou loajální právě Moralesovi. Vláda tak touto reformou strategicky snížila roli parlamentu zavedením plebiscitárních principů. V souvislosti s vytvářením nového ústavního textu pak byl dokonce z procesu vynechán Ústavní soud, který měl dohlížet na kontrolu ústavnosti, což samotný proces vytváření nových předpisů zpochybňovalo (Harten 2011: 184).

Navíc v únoru 2010 byl přijat zákon, který legitimizoval další zásah moci výkonné do moci soudní. Tento zákon umožňoval prezidentovi, aby osobně jmenoval soudce na neobsazená místa ve vyšších soudech. Takto například Morales jmenoval pět ze 12 soudců Nejvyššího soudu. Navíc se jednalo o kauzy, kde byl prezident Morales osobně angažovaný. Obvinil totiž tři bývalé prezidenty a jejich viceprezidenty ze spáchání několika zločinů⁶⁴. A zrovna jejich soudní procesy měli na starosti soudci, které jmenoval právě Morales (Human Watch Rights 2010b). O tendenčnosti a ohrožení nezávislosti soudu proto můžeme důvodně pochybovat, pokud dochází k přímému prezidentskému jmenování dočasných soudců.

⁶⁴ Jeden bývalý prezident byl obviněn z velezrady, zatímco ostatní čelili moralesovu obvinění z korupce (Human Watch Rights 2010b).

V rámci sledovaného konceptu **strategické manipulace** je nutno podotknout, že v bolívijské společnosti, kvůli pokusům vlády stíhat bývalé prezidenty a další opoziční politiky z korupce, vzrůstaly obavy z autoritářských tendencí. Tím spíše, když byl připravován nový zákon, který by umožňoval umlčet nebo sankcionovat ta média, jejichž obsah bude sdělovat rasistické či diskriminační postoje a názory (Němec a kol. 2010: 74), čímž vláda de facto **omezovala svobodu slova**. V říjnu 2010 byl tento zákon skutečně přijat a u místních novinářů vyvolal obavy z nekontrolovatelných zákonných sankcí za svůj žurnalistický výkon. Zákon totiž stanovoval, že jakýkoli diskriminační nebo rasistický mediální výstup bude podléhat sankcím a pozastavením licence. Navíc budou jednotliví novináři a vlastníci potrestaných médií čelit trestu odnětí svobody na rok až pět let (Committee to Protect Journalist 2010).

V tomto smyslu tak i v Bolívii docházelo k **pronásledování novinářů**, jehož výsledkem dokonce bylo sepsání společného otevřeného dopisu předsedovi legislativního shromáždění ze strany domácích i mezinárodních organizací pro svobodu tisku. Podepsaní aktéři v dopise vyjádřili znepokojení nad novým antidiskriminačním zákonem, který podle nich potlačuje svobodu tisku a vyzvali bolívijskou vládu, aby zákon uvedla do souladu s ústavní ochranou svobody projevu. Zástupci organizací se především obávali nejasných ustanovení, kterých by mohla využít vláda k autocenzuře mezi novináři či zahájení občanskoprávních nebo dokonce trestních řízení proti zpravodajským subjektům (Committee to Protect Journalist 2010).

Morales se tak najednou musel vypořádávat s komplikovanou domácí scénou, kde čelil tlaku silné opozice v čele s bohatými místními elitami a agrárním sektorem. Četná vyjednávání musel pravidelně podstupovat i s jeho voličskou základnou v podobě sociálních hnutí⁶⁵ a odborových svazů (Livingstone 2011: 202). V rámci své obrany tak začala vláda obviňovat opozici z korupce, terorismu, genocidy a poukazovat na jakékoliv administrativní nesrovnalosti. Vedoucí osobnosti různých opozičních stran poté vládní zmocněnci zastrašovali, vyháněli ze země nebo dokonce věznili. Podle zprávy od U.S. Department of State využívala moralesova administrativa k politickým účelům především soudní systém, jehož prostřednictvím podnikala právní kroky proti

⁶⁵ Sociální hnutí totiž nebyla podřízena moralesově autoritě. Například jak uvádí Carlos de la Torre (2013: 35), tak v roce 2011 došlo k rozsáhlým protestům proti vládní politice týkající se zvyšování cen pohonných hmot a omezování mezd. Vláda těmto lidovým tlakům čelila za použití represivních prostředků a značných nákladů.

opozičním politikům a kritikům vlády. Například byl takto stíhán a vězněn Luis Revilla, bývalý starosta La Pazu nebo Ernesto Suarez, bývalý prefekt Beni, (U.S. Department of State 2019). V Bolívii, stejně tak jako ve Venezuele nebo Ekvádoru tak byla systematicky vládou omezována pluralita (Weyland 2013: 24). Z výše uvedené analýzy je navíc zřejmé, že nerespektovala právní stát ani nezávislost soudnictví (Torre 2013: 36), tedy složky, jejichž správné fungování je pro demokracii nezbytné.

Poslední indikátor analýzy, a sice **volební machinace** v Bolívii, představuje symbolické ukončení celé kapitoly aplikace indikátorů demokratického regresu a rovněž odkazuje na poslední dny prezidenta Moralese ve svém úřadu. Právě volební machinace a s tím i podezření na neregulérní výsledky prezidentských a parlamentních voleb z října 2019, vyvolaly protimoralesovské protesty, které donutily dnes již exprezidenta Moralese společně se svým viceprezidentem Álvarezem García Linerou rezignovat⁶⁶ na své posty ke dni desátého prosince téhož roku. Povstání vypukla poté, co se objevovaly zprávy o volebních podvodech a intervencích armády do volebního procesu. Situace eskalovala poté, když se objevily průběžné výsledky voleb, ve kterých by Evo Morales zvítězil již v prvním kole, a navíc s velkým náskokem (McNelly 2019).

Podle závěrečné zprávy Organization of American States z auditu voleb v Bolívii vyplývá, že ve volebním procesu došlo k „úmyslné manipulaci a vážným nesrovnalostem“, které znemožňují validaci výsledků vydaných původně bolívijskými volebními orgány. Audit odhalil úmyslnou manipulaci ve dvou oblastech. Zaprvé došlo k padělání hlasovacích zápisů, včetně podpisů, a za druhé bylo zjištěno přesměrování volebních dat na skryté servery. Data tak nemohla být kontrolována pracovníky Nejvyššího volebního soudu, což umožnilo manipulaci dat a falšování zápisů (Organization of American States 2019). I s ohledem na tyto skutečnosti lze důvodně předpokládat, že některým skupinám došla trpělivost s výkonem prezidentského mandátu Evo Moralese.

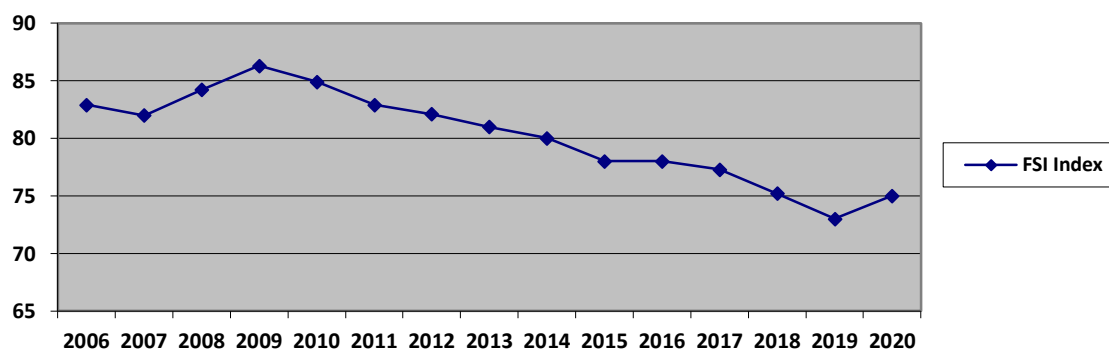
Morales si tak za dobu svého úřadu zajistil neomezenou kontrolu nad státními zdroji, loajalitu v zákonodárném sboru, který je ochoten podporovat exekutivní moc v manipulaci volební soutěže. Levicově populistická vláda bolívijského prezidenta si

⁶⁶ Moralesova rezignace tak byla vyústěním neutuchajících protestů a především rovněž výzvy náčelníka bolívijské armády Williamse Kalimana. Vzhledem ke skutečnosti, že se na stranu protestujících začali postupně přidávat i bezpečnostní složky, označil dnes již bývalý bolívijský prezident události posledních dní za občanský převrat a využil politického azylu v Mexiku, kam se svým viceprezidentem ihned odletěl (McNelly 2019).

rovněž zajišťovala a upevňovala svou moc prostřednictvím věznění opozičních politiků nebo jejich vyhošťování ze země. Dále docházelo k silným represivním útokům a zastrahování občanské společnosti. Bolívijské vládě se tak podařilo postupnou cestou oslabit demokratické principy v zemi mnohem účinněji, než třeba neoliberalním pravicovým populistům (Weyland 2013: 26-27). Situace ohledně dalšího směřování Bolívie zůstává v současnosti nejasná. V aktuálním politickém vakuu převzala mandát prozatímní prezidentka Jeanine Añezová, zástupkyně předsedy senátu, od níž se očekává vyspání dalších prezidentských voleb (McNelly 2019).

Na přelomu 20. a 21. století vykazovala Bolívie výborné skóre z hlediska občanských svobod a politických práv, a sice 1 z 5 bodů. Před nástupem Evo Moralese podle Freedom House Score z roku 2004 Bolívii patřilo stále nadprůměrné skóre 2 z 5. Ovšem podle závěrů výzkumu Freedom House Index z roku 2018 ohledně občanských práv a svobod byla Bolívie hodnocena již průměrným skórem 3 z 5 bodů, přičemž dále poukazovali na pokračující pokles svobody slova a práv domorodých obyvatel, společně s rozsáhlou korupcí a ovlivňováním soudního systému (Freedom House Score 2004, 2018). Podle hodnocení dat z EIU Democracy Index lze v případě Bolívie, podobně jako v Ekvádoru, vypočítat pokles demokratické úrovně. Podle dat z této organizace Bolívie ještě v roce 2008 vykazovala skóre 6.15, čímž si v pohodě vysloužila označení „flawed democracy“. Následné roky v důsledku vlády Evo Moralese vykazují čím dále tím nižší skóre, a to až do roku 2017, kdy bylo nejnižší za doby vlády sledovaného bolívijského prezidenta. V roce 2017 vykazovala Bolívie skóre 5.49, čímž se již výrazně přiblížila k hranici autoritářského režimu. (EIU Democracy Index 2006-2018).

Data z Fragile States Index ukazují rovněž zvýšení nestability režimu v důsledku zvolení a vlády Evo Moralese. Autor tato data vložil do **Grafu č. II:**

Zdroj: Graf zpracovaný na základě dat z Fragile States Index: Dostupné na: <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (7.6.2020).

Podobně jako v případě Ekvádoru, tak i v kontextu změny režimu v Bolívii poslouží data z Indexu nestabilních států. První čtyři roky ve funkci Evo Moralese zapříčinily zvýšení skóre až za hranici 85 bodů, což představuje výraznou nestabilitu. Od roku 2010 již započal každoroční mírný pokles hodnoty, ovšem ve srovnání s ostatními zeměmi Latinské Ameriky se jednalo stále o spíše podprůměrná čísla. Následkem prvních let Evo Moralese v čele Bolívie tak nejenže došlo k prokazatelnému poklesu úrovně demokracie, ale také zvýšení nestability země.

5 Process Tracing

5.1 Venezuela

Podle teorie některých autorů (viz Zúquete 2008: 92-93; Schmitter 2006: 3-4; Torre, Lemos 2015: 236) vznikají populistické subjekty jako reakce na aktuální neuspokojivé sociální či hospodářské faktory v zemi. V důsledku existence těchto nepříznivých faktorů, ať už ekonomické nebo politické povahy, vystupují před veřejnost charizmatické osobnosti, které z této neuspokojivé situace obviňují dosavadní vlády a jejich špatnou politiku.

Ve Venezuele je zřejmý počátek neuspokojivých faktorů v oblasti hospodářství již v 80. letech 20. století v souvislosti s ekonomickou krizí a propadem cen ropy (Lombardi 1985: 259). Eskalaci negativních sociálních aspektů následně zapříčinilo přijetí neoliberálního hospodářského programu pod kontrolou MMF (Fisher, Taub 2017), jehož podstatou bylo mimo jiné zvyšování cen dopravy a benzínu současně se snižováním nákladů na sociální výdaje. Enormní nespokojenost obyvatel se navíc zvýšila po silných vládních represích vůči demonstrantům při protestech za zlepšení aktuální sociální situace v zemi. Souhrn negativních faktorů do třetice uzavírá politická krize. Její výraznější počátek lze přičítat pokusu o státní převrat v roce 1992, na kterém měl již podíl Hugo Chávez (Bartoš 2007: 6) a rovněž vyčerpání tzv. puntofijismu a s tím spojeného kolapsu tradičních stran na konci 90. let (Corrales 1999). Slabou podporu tradičních stran, v tomto smyslu AD a COPEI, lze interpretovat jako společenskou unavenost z dosavadního střídání těchto politických stran a snahu o oživení politického systému, který garantoval podíl na vládě pouze tradičním pravicovým stranám a téměř tím tak vylučoval levici (Brewer-Carías 2008: 508). Mnoho autorů poukazovalo na skutečnost, že s ohledem na dlouhodobou hospodářskou krizi, a především definitivní kolaps tradičních stran v parlamentních volbách v roce 2000, se venezuelská demokracie stává zranitelnou vůči převzetí moci ze strany autoritativního politického subjektu a ohrožení demokratického systému (viz Madrid 2010: 601; Weyland 2001: 12-13; Levitsky, Ziblatt: 2018: 18). V parlamentních volbách v roce 2000 obdržela AD 16,11 % hlasů a COPEI pouze 5,1 % hlasů. Naopak

více než 44 % oprávněných voličů hlasovalo pro Chávezovo MVR (Electoral Geography 2000, Venezuela. Legislative Election).

Výše uvedené skutečnosti dokazují, že špatné hospodářské, sociální a politické faktory ve Venezuele vytvářely prostředí pro vznik populistických subjektů. Podmínky v době krize nahrávají právě populistům, kteří využijí vlnu kritiky předchozích vlád, čímž si získají velkou popularitu, kterou jsou následně schopní přetavit v silný lidový mandát. Při obcházení tradičních státních institucí následně opírají svou legitimitu o přání lidu. V důsledku nerespektování zavedených demokratických institucí tak dochází k demokratickému regresi. Konkrétní příklady a podoby budou analyzovány dále v rámci této podkapitoly.

Podle první části kauzálního mechanismu od autorů Levitskyho s Loxtone (2013: 110) „*bývají populisté političtí outsideri, kteří disponují minimálními, nebo žádnými zkušenostmi s působením v demokratických institucích*“, v důsledku čehož dochází po jejich zvolení k nerespektování a omezování kontrolní činnosti ostatních institucí reprezentativní demokracie.

V tomto smyslu se nejvýrazněji začínal projevovat Hugo Chávez. Tento vojenský důstojník, který neměl žádné předchozí zkušenosti s výkonem jakékoliv politické funkce, se do povědomí veřejnosti zapsal již v roce 1992, kdy se pod jeho vedením skupina levicových vojenských důstojníků pokusila o vojenský převrat. I přesto, že se jednalo o neúspěšný pokus, který navíc znamenal uvěznění všech pučistů, došlo tímto způsobem k první vážnější demonstraci chávezových nálad a ukázkou absence respektu k demokratickým nástrojům. Většina veřejnosti následně vyjádřila podporu právě pučistům (Fisher, Taub 2017). Tohoto faktu dokázal následně využít Chávez. Popularitu získal svým televizním vystoupením, protože se namísto požadované omluvy za pokus o vojenský převrat, před zraky tisíců diváků ztělesnil do role outsidera, který bojuje proti vládě a korupci (Bartoš 2007: 6). V tomto diskurzu pokračoval i ve své volební kampani, kde neustále připomínal svůj boj za lid proti oligarchické elitě: „*Byl jsem uvězněn z toho důvodu, že jsem dal neodvolatelný slib venezuelskému lidu (...)*“ (Chávez citován in: Díaz 2002: 159)

Výraznou pomoc při zahájení cesty k moci poskytl tomuto politickému outsiderovy nově zvolený populistický prezident Rafael Caldera (Madrid 2010: 601; Weyland 2001: 12-13), když uvězněného Cháveze v roce 1994 propustil, a navíc proti

němu stáhl veškerá obvinění. Tímto způsobem si stávající populistický prezident Caldera chtěl nesporně získat silnější podporu ze strany veřejnosti, která Cháveze vnímala jako hrdinu a symbol neohroženého vzdoru mezi outsiderem a vládními elitami. (Levitsky, Ziblatt 2018: 18). Konkrétně akt propuštění Huga Cháveze demonstruje, že i přes nepovedený vojenský puč a prokazatelnou oblibu u veřejnosti, jej dosavadní vládní špičky rovněž považovali za politického outsidera, který s největší pravděpodobností podporu do dalších voleb zase rychle ztratí. S odstupem času tuto skutečnost potvrdil i samotný ex prezident Rafael Caldera: „*Nikdo si v té době nemyslel, že by pan Chávez měl jakoukoliv šanci stát se prezidentem.*“ (Caldera citován in: Levitsky, Ziblatt 2018: 19).

Výše uvedené skutečnosti prokazují, že Chávez vstupoval do prezidentské kampaně jako politický outsider a byl tak i vnímán ze strany politických špiček. Pozice politického outsidera následně využil k legitimizaci útoků na demokratické instituce, především na zákonodárnou a soudní moc, které označoval za strůjce dosavadních venezuelských problémů. Konkrétní projevy a podoby jeho následného chování v souvislosti se statutem outsidera a nízkým respektem vůči tradičním institucím reprezentativní demokracie, budou blíže analyzovány v rámci této podkapitoly níže.

Druhou část kauzálního mechanismu představuje „*anti-systémová rétorika sloužící k získání dostatečně silného mandátu pro eliminaci stávajících institucí a elit*“ (Levitskyho s Loxtone 2013: 111).

Chávezova politická strategie spočívala v ostré kritice předchozích vlád: „*Náš politický systém přestal být demokratický (...) ve chvíli, kdy vláda začala jednat proti lidu. (...) toto jednání je antidemokratické* (Chávez 1998). Současně docházelo k neustálému vymezování se vůči dosavadnímu politickému kurzu: „*Vláda je zkorumpovaná (...), jsou to děti korupčního systému. Na rozdíl od nás (...), my jediná jsme nezkorumpovatelní.*“ (Chávez 1998). Touto permanentní antagonistickou rétorikou mobilizoval Chávez stále více potenciálních voličů, aby si zajistil, jak uvádí Levitsky s Loxtone (2013: 108-112) „mandát pro opětovné nalezení demokracie v zemi“. Autoři vzápětí dodávají, že ve skutečnosti tito političtí outsideri bojují právě proti demokratickému politickému systému, soudní moci, parlamentní složce a dalším státním institucím. Tímto způsobem přesně vedl svou rétoriku i Hugo Chávez, když

zjednodušoval realitu prostřednictvím rozdělení na „my“ ve formě čestného lidu a „oni“ veškerá opozice ve formě stávajících politických elit a především tradičních institucí.

Tato rétorika se konkrétně projevila například ve vytvoření tzv. „bolívarovské revoluce.“: *„Jsmo povinni provézt ve Venezuele revoluci. (...) Je potřeba vytvoření kompletní strukturální a integrální transformace.“* (Chávez 1999). Pod termínem „bolívarovská revoluce“ si tak lze představit „balíček“ politických kroků, jejichž prostřednictvím si Chávez mohl zajistit upevnění moci či případně připravit prostor pro její zvýšení. Elementárním způsobem, jak naprosto legitimně přijímat důležitá rozhodnutí bylo vytvoření principu participativní demokracie prostřednictvím plebiscitů (Neuman, McCoy 2001: 78). Tento politický krok byl obhajovaný snahou vrátit demokracii zase blíže k lidu a zvýšit moc občanům (Fisher, Taub 2017).

K tomu Chávez využíval své aktuální popularity. Věděl, že si může dovolit nechávat schvalovat svá rozhodnutí prostřednictvím referend, jelikož měl v zádech více než 56 % podporu voličů z prezidentských voleb konaných v roce 1998 (Electoral Geography 1998, Venezuela. Presidential Election), později potvrzené i již zmiňovaným drtivým vítězstvím jeho hnutí MVR v parlamentních volbách v roce 2000. Definitivní potvrzení jeho aktuální oblíbenosti ukázalo znovuzvolení v prezidentských volbách dle nové ústavy, kde o více než 20% porazil protikandidáta Francisca Ariase (Electoral Geography 2000, Venezuela. Presidential Election). Tímto způsobem tak docházelo k využívání principu plebiscitárního prezidentsví a ukázkového obcházení parlamentu, což mělo za následek demokratický regres. Uvnitř necelých dvou let od nástupu venezuelského prezidenta tak Venezuelané volili ve dvou prezidentských (1998, 2000), parlamentních a guvernérských volbách a hlasovali ve třech celostátních referendech (1999, 2000). Další referenda byla na úrovni místní samosprávy (Němec a kol. 2010: 241).

V důsledku aplikování anti-systémové rétoriky a tím i odmítání dosavadních demokratických pravidel hry, společně s prokazatelným vymezováním se vůči politické opozici, vykazuje Chávezovo chování autoritářské znaky podle teorie Stevena Levitskyho a Daniela Ziblatta (2018) a rovněž naplňuje minimální kritéria populismu.

Třetí část kauzálního mechanismu pojednává o strategii nově zvolených populistických prezidentů, kteří *„usilují o oslabení nebo pomalý rozklad institucí, jež jsou kontrolovány opoziční většinou“* (Levitskyho s Loxtonem 2013: 111-112).

Chávez po svém zvolení bez zbytečného odkladu nejprve konfrontoval kongres. Využil aktuální podpory a svolal ústavodárné shromáždění, kde získal absolutní většinu křesel (112 z celkových 131). Navíc vypsal referendum o odvolání platné ústavy z roku 1961 (Brewer-Carías 2008: 510-512). Přes 80 % oprávněných voličů potvrdilo odvolání staré ústavy a následně necelých 72 % souhlasilo s přijetím nové (Klíma 2015: 456). Chávezovi se tak v souvislosti s přijetím nové ústavy povedlo téměř vyloučit z procesu zákonodárnou složku moci, čímž došlo k ukázkovému obcházení parlamentu. Podle teorie strategie populistických subjektů (viz Stavrakakis, Andreadis 2017: 448), tak Chávez využil dualistického rozdělení společnosti a nároky podřízeného lidu upřednostnil vůči zájmům nadřízeného mocenského bloku.

Obcházením jednoho z pilířů demokracie, v tomto případě parlamentu, dochází k demokratickému regresu, jelikož v rámci populistického odmítání tradičních stran a jejich zástupců dochází ke snížení moci případné opozice. Svým jednáním navíc naplňoval další kritérium populismu podle teorie Carlose de la Torreho (2013: 39-42), když se snažil nahradit stávající „oligarchickou, autoritářskou ústavu“ novou ústavou, která bude „skutečně demokratická“.

Dalším důkazem o bezprecedentním zásahu do moci zákonodárné bylo zrušení horní komory parlamentu, kde po parlamentních volbách v roce 1998 disponovala většinou křesel právě opozice (Fisher, Taub 2017a). Podle údajů z historického archivu venezuelských voleb do horní komory parlamentu získaly obě tradiční vládní strany dohromady necelých 37 % hlasů, což představovalo 26 křesel z celkových 48, tedy většinu. Chávezovo MVR s 19 % hlasů získalo křesel „pouze“ 12 (Inter-Parliamentary Union 1998). Nově zvolený venezuelský lídr tak jedním krokem odstranil důležitou instituci, kde po řádných volbách stále dominovaly opoziční strany. Navíc vzhledem ke skutečnosti, že horní komora parlamentu slouží ve venezuelském federativním uspořádání pro reprezentaci regionálních zájmů, snížil efektivnost požadavků místních samospráv.

Tímto způsobem došlo v legislativní složce ke koncentraci moci, jelikož nově vznikl unikameralismus s většinovým zastoupením MVR. Jak uvádí americký politolog Johy Carey „Zredukoval tím (Chávez, zrušením horní komory parlamentu) *potenciální kontrolu svých autoritativních kroků*.“ (Carey citován in: Fisher, Taub 2017a).

Výraznější konfrontaci se soudní mocí vyvolalo odmítnutí Nejvyššího soudu zahájit trestní stíhání čtyř generálů, o kterých se Chávez domníval, že proti němu připravují vojenský převrat. Soudce Nejvyššího soudu v duchu populistické rétoriky proto venezuelský prezident označil za překážku lidové vůle a za komplice zkorumpovaných elit (Fisher, Taub 2017a). Není proto divu, že podle zprávy Human Rights Watch vyjadřovalo důvěru ve venezuelský soudní systém méně než 1 % občanů (Human Rights Watch 2008).

Jedná se o ukázkovou manichejskou politickou rétoriku, jelikož Chávez svým chováním neustále působil dojmem zastánce lidu, který čelí zkorumpovaným institucím a vzbuzoval tak v lidech potřebu neustálé oponentury vůči establishmentu. Právě způsob kritiky vlády těchto posilovalo jeho charisma. Ve spojení s rozšiřováním participativní demokracie dokázal tímto způsobem mobilizovat spoustu voličů. V důsledku Chávezovi populistické rétoriky byli občané přesvědčeni, že právě on dokáže zastupovat jejich zájmy (viz de la Torre 2013: 39).

Mezi nejvýraznější omezení a zásahy do soudní moci patří navýšení počtu soudců o 12 a zavedení pravomoci vládě rušit soudcům jejich jmenování do funkcí. Noví soudci byli navíc mnohdy na volná místa obsazováni bez transparentních a otevřených výběrových řízení a navíc se jednalo o loajální spojence Huga Cháveze (Human Rights Watch 2008). Tato skutečnost způsobila další snížení nestranosti soudu, jelikož soudní rozhodnutí vydaná ke kontroverzním vládním návrhům spočívala buď v pasivním souhlasu – tedy nečinnosti, nebo aktivním souhlasu ve prospěch vlády.

V rámci dalšího důležitého institucionálního backslidingu ze strany vlády Huga Cháveze došlo v kontextu personalizace prezidentských volebních pravidel (Kouba 2016: 59). Podle teorie Alexandra Batura (2010: 643) se zvyšuje pravděpodobnost snahy o zrušení zákazu znovuzvolení v případech, kdy sami prezidenti vnímají svou vysokou popularitu, a proto mají velký potenciál být znovu zvoleni. Důležitou skutečností je přitom rovněž přesvědčení prezidentů, že zrušení zákazu znovuzvolení dokáží prosadit i vůči svým politickým oponentům.

Jak již bylo uvedeno výše, Chávez se mohl opřít o hlasy nadpoloviční většiny oprávněných voličů, čímž zesilovala jeho představa o prezidenta z vůle lidu. K tomu využíval populistickou rétoriku v podobě statusu outsidera, který zastupuje lid, a proto podniká konkrétní politické kroky k posílení své moci „když už si to tak lidé přejí“.

První vlna personalizace proto přišla v souvislosti s přijetím nové ústavy, kdy byl o rok prodloužen prezidentský mandát a zrušen zákaz bezprostředního znovuzvolení. Další možnost kandidatury Chávezovi umožnil soud na základě skutečné interpretace ústavy, že první funkční období prezidenta bylo vykonáváno v souladu se starou ústavou a fakticky se tedy nejedná o kandidaturu na třetí funkční období (Měšťánková 2009: 42). Tento příklad dokazuje, jak probíhala loajalita Nejvyššího soudu vůči prezidentovi v praxi.

Tímto rozhodnutím se tak soudní složka moci spolupodílela na vytváření autoritativních prvků a personalizaci moc. Po obdržení více než 63 % hlasů oprávněných voličů Hugo Chávez obhájil své vítězství (Hellinger 2011: 275). Toto vítězství znamenalo nezpochybnitelný důkaz o podpoře populistického prezidenta a vytvořilo tak prostředí pro zvážení jeho dalších autoritativních opatření.

Chávez aktuální většinové podpory využil a vypsál referendum o změně ústavy z roku 1999. Součástí návrhu změn bylo i umožnění neomezeného znovuzvolení. S podporou opozice, OSN, ale již i některých příznivců Cháveze se reformu v referendu konaném v roce 2007 podařilo zamítnout (Livingstone 2011: 192). O dva roky později Chávez využil vítězství své strany v komunálních i regionálních volbách a přichystal další reformu ústavy i přesto, že podle venezuelské ústavy (článek 345) nelze podrobit hlasováním v referendu stejnou otázku dvakrát za stejné funkční období parlamentu. Vláda si konání referenda ale prosadila tím způsobem, že přesvědčila veřejnost, že předložený návrh pro referendum z roku 2007 se týkal ústavní reformy, zatímco návrh v roce 2009 hovoří pouze o dodatku k ústavě. Reforma byla nakonec těsně schválena. Argumentačními obraty a populistickou rétorikou se tak vláda zasloužila o zavedení neomezené možnosti znovuzvolení prezidenta (Měšťánková 2009: 42).

Výše uvedené skutečnosti dokazují, že vláda prezidenta Cháveze obcházela parlament, využívala prvky přímé demokracie pro potvrzení legitimacy svých rozhodnutí a využívala dosazené loajální soudce k podpoře svých kroků. Nezpochybnitelně se tak jednalo o procesy, které vedly k centralizaci moci a personalizaci úřadu prezidenta, což rovněž výrazně přispělo k demokratickému backslidingu.

Charakteristické znaky populismu dokazuje jednání Huga Cháveze ve vztahu k médiím. Na základě populistického konceptu „*Já jsem lid, a proto zastupuji miliony hlasů*,” (Zúquete 2008: 104) zaujímal vůči médiím v případě publikování kritických

názorů represivní a omezující přístup. Své jednání obhajoval tím, že každý, kdo oponuje vládě, se fakticky stává nepřítelem celého národa. Na základě tohoto antagonického populistického diskurzu tak vedl účinný boj s jakoukoli opozicí. Na základě pokračování polarizace společnosti a vymezování se vůči jakýmkoliv kritickým hlasům tak venezuelská vláda snižovala svobodu slova a výrazně omezovala nezávislost médií, což vedlo k poklesu demokratických principů a vzniku soutěživého autoritářství (viz Levitsky, Way 2010: 5).

Působení Huga Cháveze v čele Venezuely naplňuje všechny části stanoveného kauzálního mechanismu. Venezuelský lídr sám sebe označoval jako outsidera, který vzešel z lidu a není tak profesionálním politikem, který pouze zneužívá občany jako dosavadní elity. Jako důkaz o jeho antisystémovosti lze zmínit Chávezův pokus o státní převrat již v roce 1992. Svou pokračující kritikou zavedených politických stran a tradičních institucí v době krize si dokázal získat velkou podporu veřejnosti. Tuto podporu po úspěšných volbách přetavil v silný mandát, který využil pro postupné narušování checks and balances. Konfrontací zákonodárné a soudní složky moci narušoval principy horizontální odpovědnosti v zemi, což způsobilo demokratický backsliding. Na základě těchto skutečností došlo ve Venezuele k proměně režimu v soutěživé autoritářství.

5.2 Ekvádor

Na příkladu Venezuely bylo prokázáno, že aktuální ekonomická nebo politická krize představuje významný faktor pro vznik populistických subjektů. Jak uvádějí někteří autoři (srov. Torre, Lemos 2015: 236; Zúquete 2008: 93; Schmitter 2006: 4), mezi tyto faktory lze rovněž zařadit i etnické otázky. Právě všechny výše zmíněné faktory lze identifikovat v kontextu vývoje ekvádorské politiky ke konci 20. století a na počátku 21. století jako příčiny vzniku a podpory populistických subjektů.

Podle zprávy MMF z roku 2004 (IMF Working Paper 2004) vrcholila v Ekvádoru v průběhu 90. let intenzivní finanční krize, která spočívala mimo jiné v platební neschopnosti, narůstání veřejného dluhu, krachu měny a bankovní krizi. Zpráva dále konstatuje, že v žádné jiné zemi v Latinské Americe neprobíhala paralelně stejně intenzivní finanční krize jako v Ekvádoru.

Ve slabých institucionálních podmínkách navázala na hospodářskou krizi krize institucionální. Tři legitimně zvolení prezidenti mezi lety 1997–2005 byli sesazeni ze své funkce předčasně. Konkrétně Abdalá Bucaram, Jamil Mahuad a Lucio Gutiérrez (Torre 2013: 36). Prvně jmenovaný prezident byl ze své funkce sesazen již po půl roce, když byl prohlášen za mentálně nezpůsobilého. Institucionální krize se projevila tím, že nebyl odvolán plně v souladu s platnou ústavou (Freidenberg 2007: 155-157). Jeho nástupce, Jamil Mahuad se již musel vypořádávat s rostoucími požadavky etnických a domorodých hnutí, a proto přijal novou ústavu garantující větší občanská práva a svobody původním obyvatelům. Ovšem jeho neoliberalní hospodářská politika naordinovaná ze strany MMF spočívající například ve zrušení národní měny a dolarizaci ekonomiky (IMF Working Paper 2004), vyvolala velké protesty původních obyvatel v čele se zástupci armády (Eaton 2013: 437). Etnická a domorodá hnutí, podporovaná armádou proto zaútočila na státní instituce a prezidenta Mahuada na počátku roku 2000 svrhla (Torre 2013: 36).

Výše uvedené krizové faktory vygenerovaly levicové prezidentského kandidáta Lúcia Gutiérreze. Ve své kampani využíval populistickou rétoriku, kdy se ostře vymezoval vůči oligarchii, kritizoval hospodářskou politiku minulých vlád a sliboval zlepšení životních podmínek domorodých a chudých obyvatel společnosti (Klíma 2015: 464). Jeho ostré populistické vymezování se vůči oponentům doprovázené rostoucí represí (Dvořáková 2012: 234), odklon od levicové politiky a navázání úzké spolupráce s USA a MMF (IMF Working Paper 2004), vedlo nakonec k jeho sesazení parlamentem (Torre 2013: 36).

V Ekvádoru tak prokazatelně vrcholila ekonomická, politická a společenská krize. Dle teorie Phillipa Schmittera (2006: 3-4) tak bylo vytvořeno prostředí pro vystoupení silné populistické osobnosti, která využije aktuálních krizových faktorů pro mobilizování nespokojené společnosti vůči dosavadnímu establishmentu. Charizmatická populistická osobnost je ze své podstaty schopna nabídnout požadované emociální a programové uspokojení, které v aktuální situaci získá velkou podporu veřejnosti. V případě zvolení získá populistický subjekt většinovou podporu lidu, která mu navenek poskytne domnělou legitimitu konfrontovat instituce zastupitelské demokracie. V konečném důsledku tak nabídka emociálního uspokojení v době krize může přinést ještě větší ohrožení pro všechny složky demokratické společnost.

Další část kauzálního mechanismu, tentokrát dle autorů Levitskyho a Loxtona tvoří koncept „*populistického outsidera, který postrádá zkušenosti s demokratickými institucemi*“ (2013: 110).

V této pozici přicházel do prezidentské kampaně Rafael Correa. Correa byl původním povoláním ekonom a jeho jediná politická zkušenost spočívala ve výkonu prozatímního ministra hospodářství v délce čtvrt roku (Conaghan, de la Torre 2008: 270). V této pozici kritizoval veškeré neoliberální reformy, principy tržního hospodářství a nařízení MMF v čele Washingtonským konsenzem, které přijaly a aplikovaly minulé ekvádorské vlády. Například odmítal dohodu o volném obchodu s USA s odůvodněním, že ubližuje zájmům ekvádorských farmářů (Hoyes 2007). Naopak sliboval zlepšení životních podmínek chudých a domorodých obyvatel, a to prostřednictvím levicových sociálních programů a intervencionistické politiky (Clark, García 2018:2). Chudobu a špatné životní podmínky navíc viděl Correa hodně zblízka, když v provincii Cotopaxi pomáhal rok ekvádorským salesiánům (Klíma 2015: 464). Při svých vystoupeních před chudými a domorodými obyvateli chodil oblékaný převážně v obyčejných kalhotách, triku a zpíval lidové písně, aby se tak přiblížil více lidu a posílil svůj statut outsidera (Conaghan, de la Torre 2008: 272).

Podle teorie Kurta Weylanda by tak v důsledku této Correovy levicově populistické politiky mohlo dojít k většímu ohrožení demokracie v zemi, než například v případě pokračování pravicových neoliberálních reforem (Weyland 2013: 26). Weylandova teorie totiž vysvětluje, že rostoucí úsilí o státní intervencionismus, prosazovaný především levicovými populisty, koncentruje jejich moc a zvyšuje vliv, čímž dochází k demokratickému regresu.

Populističtí outsideri tak nerespektují úlohu dosavadních politických institucí, což se postupně začne projevat v konkrétních krocích po jejich případném zvolení. Jak uvádí Levitsky se Ziblattem (2018: 21), tito outsideri v případě úspěšných voleb útočí na demokratické instituce a tradiční politické strany, čímž v konečném důsledku výrazně oslabí veškeré demokratické principy v zemi a vytvoří prostředí pro vznik soutěživého autoritářství. Prostřednictvím svého populistického diskurzu proto přesvědčují voliče, že dosavadní politický systém nebyl správně demokratický, ale plný korupce a klientelismu. Jako řešení pak populisté ve své předvolební kampani proklamují, že ke změně je potřeba, aby právě oni byli zvoleni, protože pouze oni

dokáží navrátit hlas lidu a vytvořit skutečnou demokracii (viz Albertazzi, McDonnell 2007: 5). Rafael Correa tento strategický diskurz prokazatelně využíval. Vše výše uvedené shrnuje jeho následující vyjádření: „*Usilujeme o hlubokou transformaci. Vedení naší země selhalo. Chceme demokracii, kde je slyšet náš hlas a kde naši zástupci chápou, že jsou tu proto, aby nám sloužili.*“ (Correa citován in: Hoyes 2007).

Další část kauzálního mechanismu představuje „*anit-systémová rétorika populistických lídrů, díky níž si dokáží zajistit dostatečně silný mandát pro eliminování stávajících elit a institucí.*“ (Levitsky, Loxton 2013: 111).

Correa se ve své rétorice silně vymezoval vůči tradičním politickým stranám a sliboval, že je „smete“ z politického systému. Stranický systém označoval za tzv. partidokracii, kde podle něj tradiční politické strany zneužívaly lid a byly plné klientelismu a korupce. Pro získání podpory tak využil momentální silnou nespokojenost občanů s politickou reprezentací (LAPOP, *Auditria de la democracia: Ecuador 2006*). Z tohoto důvodu Correa nezakládal klasickou politickou stranu, ale hnutí Alianza PAIS, aby se tím vůči stranickosti dostatečně vymezil (Clark, García 2018: 2). Ve svých projevech vinil politické strany z toho, že „*(...) nás a naši Vlast drželi jako rukojmí a jejichž zásluhou byl v platnosti perverzní systém, který zničil naši demokracii (...)*“ (Correa 2006a). Spojil se proto s dalšími levicovými hnutími, která rovněž aplikovala antistranickou a antisystémovou rétoriku. Nejvýraznějším společným jmenovatelem těchto hnutí se stala vize obnovení socialismu a celospolečenské transformace (Buendía, Hernández 2011). Konkrétně se jednalo například o domorodé hnutí Pachakutik, marxistické hnutí MPD či Demokratickou levici (Klíma 2015: 464).

Correa se rovněž vymezoval vůči dosavadní neoliberální hospodářské politice země. Hlásil se k Chávezově levicovému projektu socialismu 21. století a procesu celospolečenské transformace (Conaghan, de la Torre 2008: 270). Jeho kritika vůči spolupráci s MMF a USA se projevila snahou o znovuzavedení ekvádorské měny (Fridenberg 2007: 224) a zrušením vojenské základny americké armády na ekvádorském území v důsledku neprodloužení nájemní smlouvy (Livingstone 2011: 174). Moment svého zvolení a tím i možnost aplikace modelu socialismu 21. století označil jako „*Konec neoliberální moci*“ (Correa 2006b) a rovněž jako výchozí bod „*občanské revoluce, kterou nikdo nezastaví, pokud budeme všichni (...) odhodlaní něco změnit.*“ (Correa 2007). Svou intervencionistickou politiku, zestátnování a státní

kontrolu přírodních zdrojů následně obhajoval tím, že chce „(...) konečně vidět naši Vlast hrdou a ekonomicky suverénní, spravedlivou pro všechny (...)“ (Correa 2006b).

Populistický charakter chování ekvádorského prezidenta se projevoval v ostré konfrontaci mezi lidem a privilegovanou oligarchií, tzv. Manichejský politický styl. Zatímco lid pro něj představoval morální čistotu a cnost, veškeré protivníky označoval za zkorumpované a nemorální „temné strany“ (Conaghan, de la Torre 2008: 278). Podle Levitskyho se Ziblattem (2018) si populisté touto strategií, rozdělující politickou sféru na dva antagonistické bloky, zajišťují přístup k moci prostřednictvím zmobilizování té početnější masy, tedy lidu. Následné podpory poté využívají k legitimizaci svých autoritářských kroků, které obhajují jako návrat ke skutečné demokracii, čímž paradoxně tu skutečnou demokracii ohrožují (Stavrakakis, Andreadis 2017: 448). Tento styl ve svých prohlášeních prokazatelně volil i Rafael Correa: „*Reprezentuji změnu. Dokud budou u moci stávající zkorumpované elity, k žádné změně nedojde (...)*.“ (Correa 2006a). Při provádění změn v době krize, kdy populistický subjekt zneužívá aktuální podpory nespokojeného obyvatelstva s předchozími vládami, lze jen stěží pozměnit fungování zastupitelských institucí bez toho, aniž by nebyl ohrožen demokratický režim (Levitsky, Loxton 2013: 111).

Nespokojení občané Ekvádoru s politickým vedením země z poslední dekády (LAPOP, Auditoria de la democracia: Ecuador 2006) se tak rozhodli podpořit Rafaela Correu a jeho populistickou vizi sjednocené společnosti, suverénního státu a navrácení demokracie lidem. Nově zvolený ekvádorský prezident obdržel ve druhém kole lehce přes 57 % hlasů (Electoral Geography 2006, Ecuador. Presidential Election).

Rafael Correa proto mohl započít svou „občanskou revoluci“ s využíváním referend a vysláním voleb do nového ústavodárného shromáždění, jelikož se na základě volebních výsledků mohl opřít o většinovou podporu obyvatel. Svými politickými kroky Correa prokazatelně naplňoval jak kritéria populismu, tak indikátory autoritářského chování, když odmítal zavedená demokratická pravidla, liberální hospodářskou politiku a agresivně se vymezoval vůči jakékoliv opozici.

„*Oklešťování institucí kontrolovaných opozicí*“ představuje třetí část kauzálního mechanismu od autorů Levitskyho s Loxtonem (2013: 112), v souvislosti s konkrétními kroky „*populistických prezidentů, kteří tímto oslabují principy horizontální zodpovědnosti*“.

Vymezování se vůči dosavadnímu establishmentu se po úspěšných volbách ze strany Rafaela Correy a jeho hnutí Alianza PAIS projevilo v konkrétních krocích. Ekvádorský prezident využil aktuální většinový mandát, nabitý především díky podpoře domorodých hnutí, a vypsals referendum o svolání Ústavodárného shromáždění, které schválilo přes 81 % občanů oprávněných hlasovat (Becker 2011: 49). Tímto krokem se Correa prokazatelně snažil obcházet parlament, jelikož v něm držela většinu křesel opozice, přičemž correovo hnutí bylo po parlamentních volbách v roce 2006 až čtvrtou nejsilnější stranou (Electoral Geography 2006, Ecuador. Legislative Election). Parlament proto ústavnost referenda zpochybňoval a hrozil jeho zastavením. Ekvádorský prezident si v reakci na tuto skutečnost vyžádal podporu klíčových rozhodčích ve sporu, tedy (TSE, Rady pro volební tribunál) a (TC, Ústavního tribunálu). Výsledkem bylo odebrání politických práv celkem 57 poslancům, kteří zastupovali nejsilnější opoziční strany (Torre, Lemos 2015: 225).

Tímto krokem, který navíc schvalovala veřejnost, jelikož rovněž protestovala proti možnému zastavení referenda, Correa výrazně omezil činnost legislativní složky, čímž narušil principy zastupitelské demokracie.

Jak uvedl Benjamin Ortiz, šéf ekvádorského *think tanku*: „*Nenechává vůbec žádný prostor (Rafael Correa) pro vyjednávání, aby tak mohl dosáhnout porozumění.*“ (Ortiz citován in: Hoyes 2007). Volby do ústavodárného shromáždění z roku 2007 následně vyhrálo hnutí Alianza PAIS s převahou téměř 70 % hlasů a získalo tak absolutní většinu křesel (Electoral Geography 2007, Ecuador. Constituent Assembly Election).

Correa tak prokazatelně využil antisystémovou rétoriku, díky níž se mohl opřít o silný mandát veřejnosti. S pomocí mobilizace veřejnosti vůči zavedeným politickým stranám se Correovi následně povedlo získat mandát pro konfrontaci institucí a tím i oslabením principů horizontální odpovědnosti.

Nový ústavní text nechal ekvádorský prezident schválit referendem. Nepochybně očekával, že na základě jeho populistické rétoriky lid spíše schválí jeho novou „demokratickou“ ústavu, která nahradí tu původní „nedemokratickou“. Pro přijetí nové konstituce se vyslovilo přes 63 % hlasujících (Electoral Geography 2008, Ecuador. Constitutional Referendum). Přijetí ústavy, na jejímž vytváření se většinovou částí podílí pouze jediný subjekt a která není výsledkem kompromisních vyjednávání,

představuje ohrožení demokracie z důvodu přirozené snahy o koncentraci moci tohoto subjektu.

Snaha o oklešťování institucí a oslabení horizontální zodpovědnosti se projevila jak v zákonodárné, tak soudní moci. Prezidentovi bylo nově umožněno v prvních třech letech ode dne vzniku mandátu poslanců rozpustit Kongres a v případě zásahu do soudní moci mohl bez omezení restrukturalizovat Nejvyšší soud (Torre, Lemos 2015: 224-225). Lze důvodně předpokládat, že těmito mechanismy mohl ekvádorský prezident ovlivňovat fungování těchto složek, což bezpochyby může zapříčinit demokratický regres (Canaghan, de la Torre 2008: 270).

Zmiňovaná konfrontace soudnictví se podle zprávy Human Rights Watch konkrétně projevovala zásahy do nezávislosti soudů a korupcí. Podle závěrů šetření této neziskové organizace docházelo k odvolávání stovek soudců na základě netransparentních mechanismů a kontroverzními rozsudky ve prospěch vlády (Human Rights Watch 2016). Důkaz o omezování horizontální odpovědnosti soudní moci představují úspěšné spory Rafaela Correy se svými oponenty. Celkem 16 vítězství ze 17 největších sporů ukazuje na možné ovlivňování. Vliv nad soudci a státními zástupci si navíc vláda zajistila prostřednictvím jmenování Gustava Jalkha, dlouholetého přítele Correy, do funkce předsedy ekvádorské soudní rady (Borja 2018).

Další možné narušení principů horizontální odpovědnosti představovalo přijetí ústavní novely v roce 2015, která garantovala prezidentovi možnost neomezeného znovuzvolení (BBC News 2015). Nutno podotknout, že nástupce Rafaela Correy, Lenin Moreno vypsal referendum o znovuzavedení prezidentských limitů pro znovuzvolení. Občané tento krok v referendu schválili a vrátili stav před zmiňovanou ústavní novelu z roku 2015 (Tapia 2018). Tento krok by, v případě jeho nezrušení, způsobil další výrazný demokratický backsliding, jelikož by odstranil jeden z důležitých demokratických aspektů, a sice princip alternativního střídání u moci. Potvrdil tak snahu Refaela Correy o další upevnění jeho postavení.

Ekvádorský prezident tak ve svém chování prokazatelně vykazuje všechny části stanoveného kauzálního mechanismu. Ve své volební kampani vystupoval jako politický outsider. Praktikoval anti-systémovou rétoriku, čímž potvrdil svůj populistický diskurz, jehož prostřednictvím získal podporu veřejnosti. Tuto podporu následně využil jednak ke konfrontaci nejvyšších složek moci ve státě (legislativní, soudní), tak pro

posílení exekutivní moci. V důsledku jeho vlády tak prokazatelně došlo k demokratickému backslidingu, který vedl k proměně režimu.

5.3 Bolívie

Podobně jako ve Venezuele a Ekvádoru, tak i v Bolívii lze aplikovat teoretický koncept vytváření populistických subjektů na základě vzniklé krize. Populistická hnutí využívají současných hospodářských, sociálních nebo politických krizí jako strategii pro posílení vlastní moci. Konkrétně za tyto krizové faktory viní vládní elity (srov. Zúquete 2008: 92-93; Schmiter 2006: 3-4) a přidávají se tak na stranu nespokojených občanů, jejichž jménem si poté nárokují mluvit (Miller a kol. 2000: 369).

Zárodky sociální krize v Bolívii lze vysledovat již na začátku 90. let 20. století (Kehoe 2010). V reakci na přetrvávající chudobu došlo k privatizaci státních bohatství ve prospěch zahraničních firem, a to především Spojených států, následované přijetím neoliberálních strukturálních reforem v souladu s Washingtonským konsenzem (Klíma 2015: 470). Zejména privatizace do rukou amerických firem a zvýšené sociální požadavky domorodých obyvatel vyvolávaly protesty ze strany horníků a rolníků. Privatizace zapříčinila ztrátu strategických těžebních a energetických odvětví (Rochlin 2007: 1329) a navíc začalo ze strany USA docházet k mýcení polí s kokou, tzv. coca cero, v důsledku obavy z možného vzniku narkostátu (Livingstone 2011 :197). Vznikla proto dvě hlavní populistická hnutí (CONDEPA a UCS), která se rozhodla zastupovat zájmy těchto nespokojených tříd.

Obě zmiňované populistické strany využívaly nacionální symboly, vymezovala se vůči současným elitářským stranám a nabízela politickou alternativu především pro početnou chudou část obyvatelstva. Činnost těchto stran se konkrétně projevila ve větší radikalizaci a mobilizaci chudého a domorodého obyvatelstva proti bolívijské vládě (Van Cott 2000: 165).

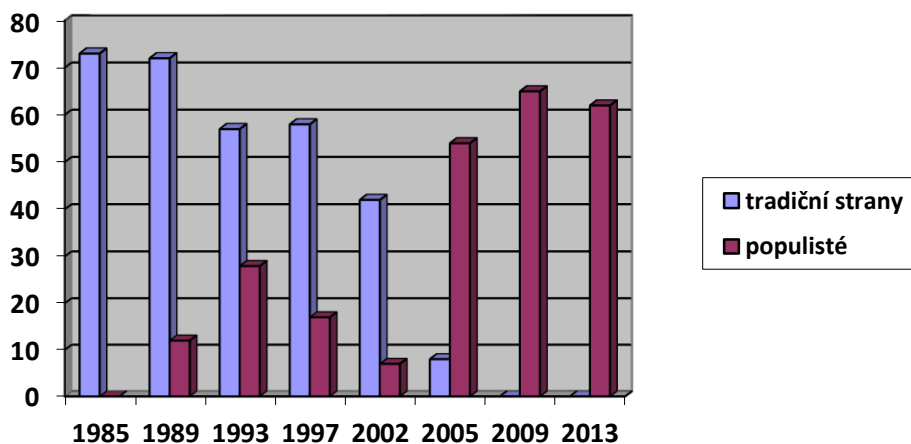
Mezi lety 1998–2002 poté eskalovala finanční krize. Došlo k významnému propadu HDP, bankovní krizi a zvýšení nezaměstnanosti. Navíc pokračovalo plošné mýcení kokových polí (Kehoe 2010) a v neposlední řadě byly zvýšeny ceny vody v Cochabambě a omezeny její dodávky. Právě tento posledně uvedený faktor vyvolal obrovské pouliční protesty, které se označovaly za tzv. „válku o vodu“. V průběhu roku

2003 navíc vláda zapříčinila další společenskou krizi, když sdělila plány na vyvážení bolívijského plynu do USA přes chilské přístavy. V zemi tak propukla další vlna násilností proti vládním krokům, pro kterou se vžilo označení „válka o plyn“. (Rochlin 2007: 1329).

Jako nejsilnější populistické hnutí se vygenerovalo MAS pod vedením Evo Moralese, který jej do současné podoby transformoval již v roce 1997. MAS zpočátku zastupovalo především zájmy pěstitelů koky, později se přidalo i na stranu původních obyvatel (Stefanoni 2005: 275-276). Potvrzení vzrůstající podpory MAS demonstruje i těsné druhé místo Evo Moralese v prezidentských volbách v roce 2002 se ziskem lehce přes 20 % hlasů (Electoral geography 2002, Bolivia. Presidential Election), následované vítězstvím o tři roky později se ziskem již necelých 54 % (Electoral Geography 2005, Bolivia. Presidential Election).

Podobně jako Venezuelu a Ekvádor tak i Bolívii zasáhl za začátku 21. století kolaps tradičních stran ve stranickém systému na úkor dominantního levicově-populistického hnutí. Tento pokles je dobře viditelný na grafu, který ve sledovaných letech postupně ukazuje počet obdržných prezidentských hlasů v procentech, viz níže⁶⁷

Graf č. III:

Zdroj: Graf převzatý od Roberta Barra (2017: 83).

⁶⁷ Tradiční strany, jejichž hlasy jsou započítané v tabulce, reprezentují MNR, MIR a ADN. Populistické subjekty zastupuje CONDEPA, UCS a MAS (Barr 2017: 83).

Výše analyzované skutečnosti dokazují, že špatné sociální, hospodářské a politické faktory v Bolívii, stejně jako ve Venezuele a Ekvádoru vytvořily prostředí pro vznik populistických hnutí. Aktuální krizové podmínky nahrávaly populistickým subjektům, kteří se svezli na vlně kritiky předchozích vlád, čímž si postupně získali velkou podporu většinové části nespokojeného obyvatelstva. Tuto podporu jsou následně schopni zneužít v nezpochybnitelný lidový mandát. Při následném obcházení tradičních institucí zastupitelské demokracie poté opírají svou legitimitu o vůli lidu. V důsledku projevu nerespektování zavedených demokratických institucí tak může tímto způsobem docházet k demokratickému backslidingu.

První část sledovaného kauzálního mechanismu, jenž přenáší vliv vlády populistických lídrů na daný režim, představuje statut „outsidera, který postrádá zkušenosti s demokratickými institucemi“ (Levitsky, Ziblatt 2013: 110).

Evo Morales postavil svou politickou kampaň právě na ztělesnění sebe samotného jako outsidera, který bojuje proti elitářskému establishmentu. (Harten 2011: 178) Paradoxní na jeho situaci je, že během své prezidentské kampaně v roce 2005 disponoval několikaletými zkušenostmi z působení v bolívijském parlamentu, přičemž tři roky zpátky se dokonce umístil v prezidentských volbách jako druhý. Ovšem pro podporu argumentu, že byl faktickým outsiderem, hovořily neustálé snahy parlamentu jej vyloučit, což se nakonec povedlo. Vyloučení Moralese, tzv. „desafuero“, navíc v roce 2002 odstartovalo krizi v bolívijské parlamentní etické komisi (Agencia de Noticias Fides 2002).

Peter Greste, uznávaný novinář pro jihoamerickou oblast, již v roce 2002 před prezidentskými volbami hovořil o kandidátovi Evo Moralesovi jako o „pouhém“ pěstiteli koky a politickém outsiderovi, kterému se dostává až nečekaně velké podpory. Jako důvod uvádí Moralesovu rétoriku, která v duchu populistického diskurzu staví na kritizování minulých vlád a jejich neoliberaálních reforem, přičemž slibuje jejich zvrácení. Greste zároveň předpokládal, že pokud Morales nevyhraje následující prezidentské volby, bude spolu se svými stoupenci z řad lidu představovat pro případnou pravicovou vládu velmi silnou opozici (Greste 2002). Tím spíše, když obyvatelé Bolívie viděli příčinu své chudoby v neoliberaálních reformách naordinovaných ze strany MMF. I když většina ekonomů se shodla na tom, že neoliberaální reformy volného trhu Bolívii alespoň dočasně pomohly a ochránily jí před

ještě hlubším hospodářským chaosem (Kehoe 2010). „*I přesto, že se jedná o outsidera, tak jeho aktuální podpora a schopnost získat si na svou stranu nespokojenou část obyvatelstva, by neměla být ignorována.*“ (Greste 2002).

Například Javier Corrales popisuje Evo Moralese jako typického outsidera, jelikož i přes jeho politickou minulost, se jedná o silného muže, jehož podpora pramení ze snahy změnit status quo. Právě jeho protivládní rétorika jej odděluje od politické moci, čímž získává silnou podporu ze strany svých příznivců a může si tak dovolit prezentovat se jako outsider. Nicméně podle Corralese tito outsideri jsou schopní změnit stávající nevyhovující stav jen za cenu postupného narušování systému „checks and balances“ v zemi. Takováto politická jednání se v průběhu několika let mohou projevit v demokratickém regresu a ovlivnit tak budoucí generace (Corrales 2016).

Další část kauzálního mechanismu představuje „*anti-systémová rétorika*“ politických outsiderů, kteří „*dokáží získat dostatečně silný mandát pro eliminování stávajících elit a institucí.*“ (Levitsky, Loxton 2013: 111).

Moralesova politická strategie stavěla na oslovování nespokojené veřejnosti s dosavadním neoliberalním hospodářským kurzem v zemi (LAPOP, Auditoria de la democracia: Bolivia 2004). Především se jednalo o chudé a domorodé obyvatelstvo. Stávající bolívijské vlády proto neustále označoval za elitářské, zkorumpované a vinil je z narušování demokracie v zemi. Podle Moralese dosavadní bolívijské elity „*hovořily, že bojují za demokracii, o paktu za demokracii, o správě věcí veřejných.*“ (Morales 2006). Následně v tomto diskurzu pokračoval a pro zvýšení své důvěryhodnosti využil znalost poměrů z parlamentu a prozradil, že: „*neviděl jsem žádný pakt za demokracii, ani správu věcí veřejných, ale korupci a pakty o tom, jak získat peníze. A tohle teď skončí (...).*“ (Morales 2006). Moralesova antisystémová strategie ve volební kampani tak odpovídala dvěma ze tří bodů teoretického konceptu od autorů Albertazziho a McDonnella. Tito autoři uvádí, že populisté přesvědčují své cílové voliče, že stávající vláda se již neřídí vůlí lidu, ale je ovlivňována korupcí, což zapříčinilo krizi a úpadek demokracie. Dále Moralesovo chování odpovídalo druhému bodu, podle kterého se populistický subjekt snaží vinit vládu za veškeré aktuální problémy a rozdělovat společnost na „my“ lid, proti „nim“ elitám.

Anti-systémová strategie bolívijského prezidenta pro získání silného mandátu odpovídá třetímu bodu. Konkrétně se jedná o moralesovu snahu přesvědčit voliče, že

pro změnu je zapotřebí navrátit hlas lidu. Podle této logiky dokáže navrácení demokracii lidem zajistit pouze populistický subjekt, který se se svým statutem outsidera považuje za člověka z lidu, a proto mu rozumí (Albertazzi, McDonnell: 2007: 4-5). Morales za tímto účelem využil nespokojenost lidu s privatizací přírodních zdrojů (LAPOP, Auditoria de la democracia: Bolivia 2004). Nepochybně se inspiroval výsledky referenda z roku 2004, v němž občané mimo jiné vyjádřili požadavky na navrácení přírodních zdrojů Bolívii, znárodnění ropné společnosti YPFB a navrácení dalších strategických surovin z rukou zahraničních společností (Electoral Geography 2004, Bolivia. Gas Referendum). Tato skutečnost se konkrétně projevila i v jeho diskurzu: *„Není možné privatizovat základní služby. Nechápu, jak mohly bývalé vlády privatizovat tak základní služby jako vodu. (...). V okamžiku, kdy je voda soukromým podnikem, jsou porušována lidská práva. Voda se musí stát veřejnou službou.“* (Morales 2006). Svou pozornost obracel Morales významně i na početné původní domorodé obyvatelstvo, aby si tak zajistil dostatečnou podporu do prezidentských voleb v roce 2005. Problematiku indigenismu zdůrazňoval i v souvislosti s požadavky na vrácení přírodních zdrojů zpět k lidem: *„Kečuové, ajmarové, guaraníové, chipayové, mojeňové a mulatté. (...). Tyto národy nebyly nikdy uznány jako lidské bytosti. Ovšem jen tyto národy jsou absolutními vlastníky této vznešené země a jejich přírodních zdrojů.“* (Morales 2006).

Vysoká podpora se projevila v prezidentských volbách, ve kterých „El Evo“ obdržel necelých 54 % hlasů (Electoral Geography 2005, Bolivia. Presidential Election) již v prvním kole volby, což se v Bolívii nikomu jinému předtím nepovedlo. Navíc se stal prvním prezidentem Bolívie, který se hrdě hlásil k domorodému původu (Torre 2013: 34). Na Moralesův úspěch navázalo o rok později v parlamentních volbách i hnutí MAS, které získalo podporu lehce přes 50 % voličů (Electoral Geography 2006, Bolivia. Legislative Elections).

Vláda nového bolívijského prezidenta se tak mohla opřít o většinovou podporu. S ohledem na proklamovanou revoluční rétoriku Eva Moralese představovala právě tato většinová lidová podpora silný mandát pro „opětovné nastolení demokratického systému“. Podle teorie Levitskyho s Loxtonem (2013: 111) lze velmi obtížně „rozebrat“ instituce zastupitelské demokracie při snaze o jejich očištění tak, aby ve skutečnosti nedošlo k demokratickému backslidingu. Právě moralesova vláda disponovala

potenciálem pro vznik demokratického regresu, jelikož samotný bolívijský prezident během své kampaně naplňoval dva ze čtyř znaků autoritářského chování (viz Levitsky, Ziblatt 2018). Jednalo se o odmítání zavedených demokratických pravidel hry a agresivní vymezování se vůči jakékoliv opozici.

Poslední sledovaná část kauzálního mechanismu se zaměřuje na „*oklešťování a rozkládání institucí* (ze strany populistických prezidentů), čímž dochází k oslabení horizontální zodpovědnosti.“ (Levitsky, Loxton 2013: 112).

Ihned po svém zvolení Morales vyhlášoval zahájení demokratické revoluce a jako první krok konfrontoval stávající ústavu: „*Tento kulturní revoluční boj, je demokratický boj. (...) Chceme změnit Bolívii hlasem, ne kulkou, a to je demokratická revoluce.*“ (Morales 2006).

Bolívijský prezident tak vypsals volby do Ústavodárného shromáždění (Klíma 2015: 473), které dle očekávání vyhrálo hnutí MAS a započala tak tvorba nového ústavního textu. Morales využil dosavadní procentuální podpory, kterou potvrdilo referendum o vyjádření důvěry (Electoral Geography 2008, Bolivia. Vote of Confidence Referendum) a nechal finální text schválit referendem v roce 2009 (Weyland a kol. 2010: 61), čímž posílil přesvědčení občanů, že se Bolívie stává více demokratickou a politika se dostává blíže lidem. Při účasti rekordních 90 % voličů (Harten 2011: 183) vyjádřilo souhlas s přijetím nové ústavy necelých 62 % obyvatel (Electoral Geography 2009, Bolivia. Constitutional Referendum).

Svoláním nového ústavodárného shromáždění společně s využíváním prvků přímé demokracie dochází k účelnému obcházení „nepřátelské“ zákonodárné moci. Tímto procesem ve skutečnosti dochází k obcházení parlamentu, což vede k demokratickému backslidingu.

Stejně jako Hugo Chávez a Rafael Correa, tak i Morales usiloval o rozvolňování prezidentských volebních pravidel v podobě zrušení zákazu znovuzvolení. Nejprve v rámci přijetí nové ústavy bylo umožněno okamžité znovuzvolení hlavy státu (Harten 2011: 219). Poté před svou celkovou třetí kandidaturou požádal o výklad Ústavní soud, který bolívijské hlavě státu kandidaturu posvětil, když argumentoval, že první funkční období prezidenta bylo vykonáváno ještě v souladu se starou ústavou (BBC News 2013).

Paradoxní je, že si Morales nenechal kandidaturu potvrdit v referendu, ale spoléhal se na Ústavní soud, čímž jen posílil obavy opozice z možného ovládnutí soudu. V této souvislosti se nechal slyšet člen opoziční Národní jednotné strany Samuel Doria Medina, že místo toho, aby Morales „*nechal hlasovat o své kandidatuře občany v referendu, tak nechává rozhodnutí na Ústavním soudu. Je to jasný důkaz, že se obává rozhodnutí lidí.*“ (Doria citován in: BBC News 2013).

Z tohoto chování je patrná snaha o prodlužování mandátu a snahu o koncentraci moci. Bolívijský prezident navíc nedodržel slib daný veřejnosti, že se již nebude ucházet o další funkční období (Jedlička 2014). Prokazatelně se tak jedná o autoritářské chování, které omezuje princip alternace u moci a tím tak snižuje úroveň demokracie.

Prezidentské volby Morales obhájil se ziskem 61 % a vstoupil tak již do svého třetího funkčního období (Electoral Geography 2014, Bolivia. Presidential Election). Pro souhlas se svou kandidaturou na čtvrté volební období vypsal referendum, ve kterém ale občané jeho možné znovuzvolení zamítli. Morales se ovšem obrátil na Nejvyšší soud, který nakonec rozhodl o zrušení limitů pro všechny volené úředníky (Mercado 2018). Morales tak při své cestě za neomezeným znovuzvolením nedodržel sliby, nerespektoval ústavu a později ani vůli lidu vyjádřenou referendem. Prokazatelně se tak jedná o porušování demokratických principů.

Populistický diskurz moralesovy vlády se projevil i ve vztahu k moci soudní. Konkrétně se jednalo o zavedení přímé volby členů nejvyššího a ústavního soudu, navíc po předběžném návrhu kandidátů ze strany parlamentu (Harten 2011: 221). Uvážíme-li, že vládnímu hnutí MAS se dařilo držet většinu křesel v parlamentu (Inter-Parliamentary Union 2009), mohlo navrhnout pouze kandidáty loajální vládě a posléze dát občanům prostor pro domnělé vyjádření demokratické volby. Takto dosazení loajální soudci by poté mohli rozhodovat výrazně ve prospěch vlády či prezidenta a ohrozit tak nezávislost soudnictví, což by mělo za následek další demokratický backsliding. Podle zprávy Human Watch Rights navíc Morales využíval možnosti osobního jmenování soudců na neobsazená místa, která mu byla přiznána zákonem z roku 2010: Prokazatelně se tak jedná o narušení horizontální odpovědnosti. Konkrétně se podobný zásah do soudní moci negativně projevil ve chvíli, kdy Morales obvinil tři bývalé bolívijské prezidenty společně s jejich viceprezidenty z velezrady a korupce. Tyto soudní procesy vedli soudci Nejvyššího soudu, které Morales předtím osobně jmenoval (Human Watch

Rights 2010b). Soudní systém tak byl někdy ze strany vládní administrativy používán k politickým účelům (viz report U.S. Department of State. 2019).

S ohledem na kontroverzní závěry soudů ohledně umožnění neustálých kandidatur na prezidenta (viz BBC News 2013), možnost přímé volby soudců, osobní jmenování soudců prezidentem a výsledky dalších kauz, lze důvodně pochybovat o nestrannosti soudní složky moci. Nestrannost měla ovlivňovat právě vláda, čímž snižovala demokratické principy nezávislého soudnictví tím, že soustavně rozebírala horizontální odpovědnost této složky.

Stejně jako ve Venezuele a Ekvádoru, tak i v Bolívii se vláda vymezovala vůči jakýmkoliv kritickým hlasům, jelikož v rámci svého populistického diskurzu zastupovala lid. Právě jakýkoliv opoziční atak vůči vládě byl vnímán jako atak vůči lidu, a dával tak moralesově administrativě ospravedlnění případných represivních opatření. Moralesova vláda se tak stále více dostávala do sporu s místními domorodými hnutími a jejich požadavky (Livingstone 2011: 202). Konkrétně se jednalo o rozsáhlé protesty proti vládnímu navyšování cen pohonných hmot současně s omezováním mezd. Velký konflikt zájmů mezi pralesními a horskými indiány vyvolal vládní záměr na postavení dálnice skrz park TIPNIS. Nespokojenost těchto původních obyvatel navíc narostla, když bylo při silném policejním zásahu na demonstraci zbito více než 70 pralesních indiánů (Jedlička 2014). Další sociální tlaky a nepokoje v ulicích vyvolávaly finančně náročné, a především silné represivní opatření proti demonstrantům (Torre 2013: 35).

Paradoxní na tom je, že právě tato domorodá hnutí výrazně pomohla bolívijskému prezidentovi k získání a upevnění moci, nicméně s přibývajícím roky moralesova mandátu, přibývala i nespokojenost s jeho politikou vůči nim. Tento paradox vysvětlil Diego Andreucci (2017: 17), když v závěru svého výzkumu nejprve předeslal, že populistická diskurzivní strategie je velmi účinná při vytváření lidové identity prostřednictvím sbírání a formulování sociálních požadavků v opozici vůči stávajícímu nepříteli⁶⁸. Tento levicově-populistický diskurz je velmi účinný při napadení stávající vládní elity a její neoliberální politiky s cílem nahrazení této vlády lidovou a domorodou mocí. Poté ovšem Andreucci uvádí, že když začne být vláda

⁶⁸ V tomto případě se tak před nástupem Moralese jednalo o předchozí elity.

konfrontována s nespíitelnými požadavky domorodých hnutí, začne vůči nim aplikovat stejnou radikální strategii, jako předtím proti elitám.

V rámci zachování legitimizace začne vláda vůči domorodému obyvatelstvu nasazovat represi a potlačovat jejich zájmy a požadavky za účelem domnělého zachování stability a demokracie, čímž ve skutečnosti dochází k oslabení míry demokracie v zemi.

Na základě testování důkazů metodou process tracing došlo i v případě Bolívie k potvrzení všech stanovených částí kauzálního mechanismu. Morales svou politickou kampaň vystavěl na své osobě jako politického outsidera, který se snaží bojovat v zájmu lidu proti dosavadním zkorumpovaným elitám. Tímto se také potvrdil populistický diskurz moralesovy politiky. Vzhledem k již zmíněné anti-establishmentové rétorice obržel Morales silný mandát, s jehož pomocí začal eliminovat stávající instituce liberální demokracie (parlament) či ohrožoval nestrannost dalších institucí (soudy). V důsledku zvyšování moci exekutivy, personalizace prezidentských volebních pravidel a oslabování dalších institucí, docházelo k prokazatelnému oslabování horizontální odpovědnosti. Podobně jako ve Venezuele a Ekvádoru, tak i v Bolívii došlo k proměně režimu pod vládou levicového populisty.

Závěr

Výzkum této diplomové práce se věnoval pojetí současného populismu a jeho konkrétním projevům v kontextu Jižní Ameriky. Hlavním cílem této práce bylo analyzovat vztah mezi levicovým populismem a proměnou charakteru sledovaných režimů a následně prozkoumat, jakým způsobem levicový populismus na tyto režimy působí. Komparativní studie se zaměřovala na vládu prezidenta Huga Cháveze ve Venezuele, vládu Rafaela Correy v Ekvádoru a vládu Evo Moralese v Bolívii.

V teoretické části práce se autor zaměřil na analýzu populismu, jako takového, jelikož v jeho pojetí panuje stále terminologická nejednoznačnost a také tzv. „concept stretching“. Na základě teorií a základních znaků populismu od jednotlivých autorů sestavil autor konsensuální kritéria tohoto termínu a zařadil je do kontextu levicového populismu Latinské Ameriky v období tzv. třetí vlny populismu. Pro důkladnější analýzu prozkoumání stanovených otázek, sestavil autor rovněž kritéria levicové formy populismu. Při sestavování kritérií bylo postupováno stejně jako se základním vymezením populismu, navíc podpořené rozdílem mezi levicovou a pravicovou formou společně s analýzou jejich rozdílných dopadů na případný demokratický regres.

Za účelem zjištění, jakým konkrétním způsobem se následně populismus přenáší do prostoru politického systému, využil autor koncept populismu jako politické strategie od Kurta Weylanda společně s vybranými kauzálními mechanismy od politologů Stevena Levitskyho a Jamese Loxtona. Pro vysledování případných drobných nuancí v souvislosti se změnou režimu, ve smyslu demokratického backslidingu, stanovil autor indikátory demokratického regresu. Tyto indikátory vycházely z konceptu demokratického backslidingu od autorů Ellen Lust a Davida Waldnera společně s konceptem od americké politoložky Nancy Bermeo.

Na základě využití teoretických východisek zmiňovaných autorů a dle sestavených kritérií autor nejprve prokázal, že sledovaní političtí lídři byli populisté. Dalším dílčím cílem bylo analyzovat, zda za jejich vlády docházelo k demokratickému regresu, a to prostřednictvím indikátorů demokratického regresu. Poté mohl autor detekovat případné změny v politických režimech a zjistit, jaký vliv mělo na tyto změny působení populismu.

Jak Hugo Chávez, Rafael Correa, tak i Evo Morales vyhráli své prezidentské volby jako tzv. populističtí outsideri, kteří již ve své prezidentské kampani prosazovali

změnu režimu prostřednictvím přijetí nové ústavy. Autor tedy prokázal první část kauzálního mechanismu od autorů Levitskyho s Loxtonem (2013), a sice, že se jedná o politické *outsidery, kteří postrádají zkušenosti s demokratickými institucemi*.

Tito populističtí outsideri dokázali využít momentální neuspokojivou politickou situaci a vzrůstající odpor ze strany obyvatel vůči dosavadním politickým elitám. Tito levicoví populisté se prohlašovali jako zástupci lidu, kteří jediní opravdu hovoří za jejich požadavky a jsou ochotni jim prostřednictvím štědrých sociálních programů zajistit lepší podmínky pro život. Ve všech případech se nově zvoleným populistickým lídrům podařilo vypsát volby do Ústavodárných shromáždění a zajistit si zde většinu sobě loajálních poslanců. Nově sepsaný ústavní text následně nechali odsouhlasit všelidovým referendem, v němž občané novou konstituci schválili bez problémů většinou hlasů. Za jejich úspěchem stojí efektivní populistická rétorika, reagující flexibilně na momentální společenské rozpoložení a požadavky a také především absence dostatečně sjednocených opozičních aktérů, kteří by mohli tomuto úspěchu legitimně zabránit.

V otázce, jak levicový populismus působí na režimy ve Venezuele, Ekvádoru a Bolívii bylo zjištěno, že potenciálním prostředím pro vznik populistického subjektu je momentální hospodářská, politická nebo sociální krize. Před nástupem sledovaných populistických prezidentů procházely země ekonomickými krizemi a frustrací z dosavadní politiky. Populisté dokáží využít momentální krize ke kritice a obviňování minulých vlád z neefektivní politiky, která je výsledkem korupce a poklesu demokracie. V rámci antagonistické rétoriky poté co nejvíce mobilizují lid, který označují za jednu homogenní entitu. Ve snaze domnělé legitimacy slibují lidu prvky participativní demokracie, výměnou za podporu ve volbách.

Následně tedy došlo k prokázání druhé části kauzálního mechanismu, že s ohledem na anti-systémovou rétoriku, si populističtí outsideri dokázali vytvořit *dostatečně silný mandát pro eliminování stávajících elit a institucí*.

Takto získaný mandát poté využívají k postupné konfrontaci institucí zastupitelské demokracie. Nejprve na základě referend odvolávají platné ústavy a vytvářejí nové texty, které si opět nechávají schválit v referendech. Při tomto procesu dochází navíc k obcházení parlamentu, jakožto legislativní složky, jelikož populisté svolávají ústavodárná shromáždění, aby si v nich zajistili většinu. Nové ústavní texty

většinou oproti původním konstitucím zvýhodňují exekutivní moc, posilují postavení prezidenta v souvislosti s personalizací volebních pravidel, rušením zákazů znovuzvolení nebo prodlužování výkonu mandátu.

V případě jakýchkoliv ataků od stranických subjektů, médií nebo jiných sociálních skupin považují populisté tyto projevy za ataky vůči lidu a tím rozdělují společnost. Za účelem ochrany lidu a zachování demokracie poté pronásledují novináře, politické oponenty nebo další sociální hnutí. Tato jednání se konkrétně například projevují formou kontroly nad uváděním obsahem v médiích, neprodlužováním licencí, soudními spory apod. V důsledku působení těchto faktorů následně dochází k omezování svobody slova a tím i poklesu demokracie v zemi. Veškeré konfrontace populistických prezidentů s demokratickými pilíři tak prokazatelně snižují schopnost těchto institucí vykonávat kontrolu a vyvažovat exekutivní moc. Naopak exekutivní moc se stává čím dále tím více personalizovanou, což může vézt až k proměně režimu v soutěživé autoritářství.

Došlo tak k prokázání i třetí části kauzálního mechanismu, kdy *populističtí outsideři oklešťují a rozkládají instituce kontrolované zavedenými stranami a tím oslabují horizontální odpovědnost.*

V souvislosti se závěry výzkumu lze vyjádřit důvodné podezření, že populismus ze své podstaty vytváří prostředí pro regres demokratických principů a způsobuje tak živnou půdu pro vznik soutěživého autoritářství, jelikož se některé principy populismu prolínají s varovnými znaky autoritářství od Levitskyho se Ziblattem (2018). Logika a politická rétorika levicového populismu vede prokazatelně k regresi demokracie a příklonu k vládě s autoritářskými principy. Do jaké míry je pak vláda autoritářská, záleží poté na individuálních podmínkách v každé zemi, opozici, občanské společnosti, médiích a dalších nepolitických aktérech. Například výsledný režim v Ekvádoru po vládě Rafaela Correy vykazuje mírnější autoritářské prvky než třeba současná Venezuela po období vlády Huga Cháveze.

V otázce, zda existuje vztah mezi levicovým populismem a proměnou režimu tak bylo zjištěno, že právě vláda levicových populistů a jejich strategie aplikovaná v prostředí demokratického politického systému vykazuje autoritativní znaky, které mohou vézt až k proměně režimu, tak jak se to stalo ve Venezuele, Bolívii a Ekvádoru na základě zjištění z komparativní studie. U všech zkoumaných případů se ukázalo, že

populistická vize a mobilizování obyvatel k revoluci s levicovými principy dokáže přeměnit demokratický politický systém v personalizované soutěživé autoritářství.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. I:	Základní znaky populismu	21
Tabulka č. II:	Základní znaky levicového populismu	29
Tabulka č. III:	Čtyři klíčové indikátory autoritářského chování	39
Tabulka č. IV:	Pět strategických bodů Rafaela Correy k regulaci médií	81
Graf č. I:	Data z Fragile States Index (Ekvádor)	85
Graf č. II:	Data z Fragile States Index (Bolívie)	93
Graf č. III:	Vývoj oblíbenosti populistických hnutí v Bolívii	109

Seznam zdrojů

Internetové zdroje

Agencia de Noticias Fides: <https://www.noticiasfides.com/>

BBC News: <https://www.bbc.com/>

Committee to Project Journalist: <https://cpj.org/>

DemocraciaSUR: <http://democraciasur.com>

Deník referendum: www.denikreferendum.cz/

EIU Democracy Index: www.eiu.com

Electoral Geography: <https://www.electoralgeography.com/new/en/>

Freedom House Index: www.freedomhouse.org

Gallup: <https://www.gallup.com/home.aspx>

Human Right Watch: <https://www.hrw.org/>

Independent: <https://www.independent.co.uk/>

Inter-Parliamentary Union: <http://archive.ipu.org/english/home.htm>

Justia <https://www.justia.com/>

LAPOP: <https://www.vanderbilt.edu/lapop/>

Latinobarómetro: <http://www.latinobarometro.org/lat>

Nueva Sociedad: <https://nuso.org/>

Organization of American States: <http://www.oas.org/en/>

Revista: Harward Review of Latin America: <https://revista.drclas.harvard.edu/>

Sinpermiso: <https://www.sinpermiso.info/>

The Conversation: <https://theconversation.com/uk>

The New York Times: <https://www.nytimes.com/es/>

TodoChávez en la web: <http://www.todochavez.gob.ve/>

U.S. Department of State: <https://www.state.gov/>

Venezuelanalysis.com: <https://venezuelanalysis.com/>

Voltairenet: <https://www.voltairenet.org/es>

Literatura

Agencia de Noticias Fides: 2002. „Desafuero de Evo Morales pone en crisis a la Comisión de Etica.“

Dostupné na: <https://www.noticiasfides.com/nacional/politica/desafuero-de-evo-morales-pone-en-crisis-a-la-comision-de-etica-49997> (15.5.2020).

Albertazzi, Daniel, McDonnell, Duncan. 2007. *Twenty-first century populism: the spectre of western European democracy*. New York: Palgrave Macmillan.

Andreucci, Diego. 2017. „Populism, Hegemony, and the Politics of Natural Resource Extraction in Evo Morales’s Bolivia“. *Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals* 0, č. 0, 1-21.

Anria, Santiago. 2013. „Social Movements, Party Organizations, and Populism: Insights from the Bolivian MAS.“ *Latin America Politics and Society* 55, č. 3, 19-46.

Bartoš, Dalibor. 2007. „Cesta Hugo Cháveze k moci“. *Asociace pro mezinárodní otázky* 1, 1-12.

Baturo, Alexander. 2010. „The Stakes of Losing Office, Term Limits and Democracy.“ *British journal of Political Science* 40, č. 3, 635-662.

BBC News: 2013. „Bolivia’s Presiden Evo Morales can seek third term.“

Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-22351190> (30.5.2020).

BBC News: 2015. „Ecuador legislature lifts presidential re-election limit.“

Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-35002846> (3.5.2020).

Becker, Marc. 2011. „Correa, Indigenous Movements, and the Writting of a new Constitution in Ecuador.“ *Latin American Perspectives* 38, 47-62.

Bennett, Andrew, Checkel, Jeffrey. *Process tracing: From metaphor to analytic tool*. Cambridge University Press.

Bermeo, Nancy. 2016. „On Democratic Backsliding“. *Journal of Democracy* 27, č. 1, 5-19.

Borja, Sol María. 2018. „Rafael Correa es víctima del sistema judicial que creó.“
The New York Times Dostupné na:
<https://www.nytimes.com/es/2018/07/25/espanol/opinion/opinion-ecuador-rafael-correa-prision.html> (4.5.2020).

Brewer-Carías, Allan. 2008. „The 1999 Venezuelan Constitution-Making Process as an Instrument for Framing the Development of an Authoritarian Political Regime“.
Dostupné na:
https://www.usip.org/sites/default/files/Framing%20the%20State/Chapter19_Framing.pdf (17.5.2020).

Brooker, Paul. 2014. *Non-Democratic Regimes*. New York: Palgrave Macmillan. 3. vydání.

Buendía, Fernando, Hernández, Virgilio. 2011. „Ecuador: avances y desafíos de Alianza PAÍS.“
Nueva Sociedad. Dostupné na: <https://nuso.org/articulo/ecuador-avances-y-desafios-de-alianza-pais/> (20.4.2020).

Canovan, Margaret. 1981. *Populism*. New York: Harcourt Brace.

Castañeda, Jorge. 2006. „Latin America's Left Turn“. *Foreign Affairs* 85, č. 3, 28-43.

Collier, David. 2011. „Understanding Process Tracing.“ *Political Science and Politics* 44, č. 4, 823-830.

Committee to Protect Journalist. 2010. „Bolivia’s new anti-discrimination law raises concerns“.

Dostupné na: <http://democraciasur.com/2007/01/22/ecuador-discurso-de-toma-de-posesion-de-rafael-correa-como-presidente/> (15.3.2020)

Conaghan, Catherine, de la Torre, Carlos. 2008. „The Permanent Campaign of Rafael Correa: Making Ecuador’s Plebiscitary Presidency“ International Journal of Press 1, č. 3, 267-284.

Corrales, Javier. 1999. „Venezuela in the 1980s, the 1990s and beyond.“

Revista: Harward Review of Latin America.

Dostupné na: <https://revista.drclas.harvard.edu/book/venezuela-1980s-1990s-and-beyond> (16.5.2020).

Corrales, Javier. 2016. „Beware the Outsider.“

Foreign policy. Dostupné na: <https://foreignpolicy.com/2016/03/16/beware-the-outsider-trump-latin-america/> (25.5.2020).

Correa, Rafael. 2006. „Una revolución democrática para Ecuador. Entrevista“.

Sinpermiso. Dostupné na: <https://www.sinpermiso.info/textos/una-revolucin-democrtica-para-ecuador-entrevista> (19.4.2020).

Correa, Rafael. 2006a. „Ecuador: discurso de toma posesión de Rafael Correa como presidente.“

DemocraciaSUR. Dostupné na: <http://democraciasur.com/2007/01/22/ecuador-discurso-de-toma-de-posesion-de-rafael-correa-como-presidente/> (20.4.2020).

Correa, Rafael. 2006b. „Rafael Correa Delgado es el Presidente Electo del Ecuador.“

Voltairenet. Dostupné na: <https://www.voltairenet.org/article144162.html> (20.4.2020).

Correa, Rafael. 2007. „Discurso pronunciado el 15 de enero de 2007.“

DemocraciaSUR. Dostupné na: <http://democraciasur.com/2007/01/22/ecuador-discurso-de-toma-de-posesion-de-rafael-correa-como-presidente/> (28.4.2020).

Correa, Rafael. Decreto No. 16.

Dostupné na: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ecu140190.pdf> (4.5.2020).

Clark, Patrick, García, Jacobo. 2018. „Left populism, State Building, Class Compromise, and Social Conflict in Ecuador’s Citizen’s Revolution.“ *Latin American Perspectives* 46, 1-17.

Dahl, Robert. 1995. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing.

Díaz, R. Eleazar. 2002. *Todo Chávez: de sabaneta al golpe de abril*. Caracas: Planeta.

Dieterich, Heinz. 2005. *Hugo Chávez y el socialismo del siglo XXI*. Caracas: Instituto Municipal de Publicaciones de la Alcaldía de Caracas.

Dočekalová, Pavla a kol. 2010. *Úvod do politologie*. Praha: Grada.

Drulák, Petr. 2008. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

Dugan, Andrew. 2013. „Special Briefing: Chávez’s Legacy and venezuela’s Future.“

Dostupné na: <https://news.gallup.com/poll/161756/special-briefing-chavez-legacy-venezuela-future.aspx> (29.5.2020).

Dunkerley, James. 2007. *Bolivia: revolution and the power of history in the present..* London: Institute for the Study of the Americas.

Dvořáková, Vladimíra a kol. 2008. *Základní modely demokratických systémů: komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica.

Dvořáková, Vladimíra a kol. 2012. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Eaton, Kent. 2013. „The Centralism of „Twenty-First-Century-Socialism“ Recentralising Politics in Venezuela, Ecuador and Bolivia.“ Cambridge University Press 45, 421-450.

EIU Democracy Index. 2006-2018. „Bolivia.“

EIU Democracy Index.

Dostupné na: <https://infographics.economist.com/2019/DemocracyIndex/> (7.6.2020).

EIU Democracy Index. 2006-2018. „Venezuela.“

EIU Democracy Index.

Dostupné na: <https://infographics.economist.com/2019/DemocracyIndex/> (7.6.2020).

EIU Democracy Index. 2016. „Ecuador.“

EIU Democracy Index.

Dostupné na: <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1393922723> (7.6.2020).

Ellner, Steve. 2003. „The Contrasting Variants of the Populism of Hugo Chávez and Alberto Fujimori.“ Journal of Latin American Studies 35, č. 1, 139-162.

Fornillo, Bruno. 2009. „Proletariado minero, nacionalización económica y el reposicionamiento actual de la Central Obrera Boliviana.“ Revista de la Universidad Bolivariana 8, č. 24, 77-93.

Fisher, May, Taub, Amanda. 2017. „How Venezuela went from the richest economy in South America to the brink of financial ruin.“

Dostupné na: https://www.independent.co.uk/news/long_reads/how-venezuela-went-from-the-richest-economy-in-south-america-to-the-brink-of-financial-ruin-a7740616.html (16.5.2020).

Fisher, May, Taub, Amanda. 2017a. „How Does Populism Turn Authoritarian? Venezuela Is The Case In Point.“ The New York Times:

Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2017/04/01/world/americas/venezuela-populism-authoritarianism.html> (16.5.2020).

Freidenberg, Flavia. 2007. *La Tentación Populista. Una vía de poder en América Latina*. Madrid: Síntesis.

Germani, Gino. 1978. *Authoritarianism, fascism, and national populism*. New Brunswick: Transaction Books.

Greste, Peter. 2002. „Deal struck over Bolivian presidency.“

BBC News. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/2154789.stm> (25.5.2020).

Harrison, Conor. Popke, Jeff. 2018. „Reassembling Caribbean Energy? Petrocaribe, (Post-)Plantation Sovereignty, and Caribbean Energy Futures.“ *Journal of Latin American Geography* 17, č. 3, 212-234.

Harten, Sven. 2011. *The Rise of Evo Morales and the MAS*. London: Zed Books.

Hausmann, Ricardo, Rodríguez, Francisco. 2014. *Venezuela before Chávez: anatomy of an economic collapse*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Hayes, Monte. 2007. „Leftist nationalist assumes presidency in Ecuador, promising major changes.“

Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/leftist-nationalist-assumes-presidency-in-ecuador-promising-major-changes-432265.html> (21.5.2020).

Hellinger, Daniel. 2015. *Comparative Politics of Latin America. Democracy at Last?* 2. vyd. New York: Routledge.

Hidalgo, Manuel. 2010. „The 2012 legislative elections in Venezuela.“ *Electoral studies* 30, 872-875.

Hidalgo, Manuel. 2014. „The 2012 and 2013 presidential elections in Venezuela.“
Electoral studies 34, 316-320.

Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír a Šedo, Jakub. 2011. *Politické systémy*. Brno: Barristel & Principal.

Holzer, Jan, Balík, Stanislav. 2007. *Postkomunistické nedemokratické režimy. Studie k proměně politické teorie v posttranzitivním čase*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Human Right Watch. 2004. „Venezuela events of 2004.“

Human Right Watch. Dostupné na: <https://www.hrw.org/world-report/2005/country-chapters/venezuela> (1.5.2020).

Human Right Watch. 2008. „A Decade Under Chávez.“

Human Right Watch. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2008/09/18/decade-under-chavez/political-intolerance-and-lost-opportunities-advancing-human> (3.5.2020).

Human Right Watch. 2010a. „Ecuador: Drop Plan to Control Civil Society.“

Human Right Watch. Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2010/12/17/ecuador-drop-plan-control-civil-society> (2.5.2020).

Human Right Watch. 2010b. „Bolivia: Amend LAws for Trials of Ex-Leaders.“

Human Right Watch. Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2010/05/04/bolivia-amend-laws-trials-ex-leaders> (2.5.2020).

Human Right Watch. 2015. „Ecuador: Media Freedom Group Facing Shutdown.“

Human Right Watch. Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2015/09/09/ecuador-media-freedom-group-facing-shutdown> (3.5.2020).

Human Right Watch. 2016. „Ecuador: Universal Periodic Review, October 2016.“

Human Right Watch. Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2016/10/11/ecuador-universal-periodic-review-october-2016> (3.5.2020).

Chávez, F. Hugo. 1998. „Programa especial: conversatorio del Comandante Presidente Hugo Chávez con periodistas Carlos Croes.“

Todochávez en la web. Dostupné na: <http://www.todochavez.gob.ve/todochavez/2395-programa-especial-conversatorio-del-comandante-presidente-hugo-chavez-con-periodistas-carlos-croes> (2.4.2020).

Chávez, F. Hugo. 1999. „Intervención del Comandante Presidente Hugo Chávez durante acto de instalación del Poder Patriótico Constituyente.“

Todochávez en la web. Dostupné na: <http://www.todochavez.gob.ve/todochavez/2993-intervencion-del-comandante-presidente-hugo-chavez-durante-acto-de-instalacion-del-poder-patriotico-constituyente> (2.4.2020).

Chávez, F. Hugo. 2006.

Youtube: Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=NYYQT21p7I8> (31.5.2020).

Cheibub, A. José. 2007. *Presidentialism, Parliamentarism and Democracy*. New York: Cambridge University Press.

Inter-Parliamentary Union 2009. „Bolivia (Plurational State). Cámara de Senadores.“

Dostupné na: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2038_E.htm (31.5.2020).

Ianni, Octavia a kol. 1973. *Populismo y contradicciones de clase en Latinoamérica*. Avena: Serie popular Era.

IMF Working Paper. 2004. „The Late 1990s Financial Crisis in Ecuador: Institutional Weaknesses, Fiscal Rigidities, and Financial Dollarization at work.“

Dostupné na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp0412.pdf> (20.5.2020).

Inter-Parliamentary Union. 1998. „Historical Archive of Parliamentary Elections Results.“

Dostupné na: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2348_98.htm (17.5.2020).

Jedlička, Petr. 2014. „S odstupem nad Evem“.

Deník referendum. Dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/18986-s-odstupem-nad-evem> (30.5.2020)

Justia Bolivia. „Nueva Constitución Política del Estado.“

Justia. Dostupné na: <https://bolivia.justia.com/nacionales/nueva-constitucion-politica-del-estado/primer-parte/titulo-i/capitulo-primero/> (2.5.2020).

Kehoe, Timothy. 2010. „The Monetary and Fiscal History of Bolivia.“

Dostupné na: <https://www.minneapolisfed.org/research/staff-reports/the-monetary-and-fiscal-history-of-bolivia-1960-2017> (25.5.2020).

Klíma, Jan. 2015. *Dějiny Latinské Ameriky: vývoj oblasti, regionů a států*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Kouba, Karel. 2016. *Personalizace voleb a demokracie v Latinské Americe*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Křeček, Jan. 2013. *Politická komunikace. Od res publica po public relations*. Praha: Grada.

LAPOP. 2008. „The Political Culture of Democracy in Bolivia, 2008.“

Dostupné na: <https://www.vanderbilt.edu/lapop/bolivia/2008-politicalculture.pdf> (3.5.2020).

Latinobarómetro. 2018.

Dostupné na: <http://www.latinobarometro.org/lat.jsp> (4.5.2020).

Lauría, Carlos. 2011. „Confrontation, repression in Correa’s Ecuador.“ Committee to Protect Journalists. Dostupné na: <https://cpj.org/reports/2011/09/confrontation-repression-correa-ecuador.php> (28.4.2020).

Linz, Juan. 1978. *The Breakdown of Democratic Regimes. Crisis, Breakdown, and Reequilibration*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Linz, Juan: Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference? In: Linz, Juan – Valenzuela, Arturo (eds.): *The Failure of Presidential Democracy*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press 1994, s. 3-87.

Levitsky, Steven, Loxton, James. 2011. „Populism and competitive authoritarianism in the Andes.“ *Democratization* 20, č. 1, 107-136.

Levitsky, Steven, Way, Lucan. 2002. „The Rise of Competitive Authoritarianism.“ *Journal of Democracy* 13, č. 2, 51-65.

Levitsky, Steven, Way, Lucan. 2010. *Competitive Authoritarianism, Hybrid regimes after Cold War*. New York: Cambridge University Press.

Levitsky, Steven, Ziblatt, Daniel. 2018. *How Democracies Die*. New York: Crown Publishers.

Livingstone, Grace. 2011. „*Zadní dvorek Ameriky: Spojené státy a Latinská Amerika od Monroeovy doktríny po válku proti teroru*“. Všeň: Grimmus.

Lombardi, John V. 1985. *Venezuela. La búsqueda del orden.El sueño del progreso*. Barcelona: Editorial Crítica.

Lust, Ellen, Waldner, David. 2015. „Unwelcome Change: Understanding, Evaluating and Extending Theories of Democratic Backsliding.“ Yale University, 1-115.

Madrid, Raúl. 2010. „The Origins of the Two Lefts in Latin America“. *Political Science Quarterly* 125, č. 4, 587-609.

Maltz, Gideon. 2007. „The case for presidential term limits.“ *Journal of Democracy* 18, č. 1, 128-142.

Martínez, H. José. 2014. „El Papel del Movimiento Quinta República en la Reconstrucción del Estado Venezolano (1998-2002).“ *Universidad Nacional de Colombia* 33, 21-34.

McNelly, Angus. 2019. „Bolivia in crisis: how Evo Morales was forced out.“ *The Conversation*. Dostupné na: <https://theconversation.com/bolivia-in-crisis-how-evo-morales-was-forced-out-126859> (2.5.2020).

Mercado, David. 2018. „Bolivia is not Venezuela – even if its president want to stay in power forever.“ *The Conversation*. Dostupné na: <https://theconversation.com/bolivia-is-not-venezuela-even-if-its-president-does-want-to-stay-in-power-forever-93253> (15.3.2020).

Měšťánková, Petra. 2009. „Latinskoamerické prezidentské systémy: postavení prezidenta a demokratické vládnutí“. *Politologická revue* 15, č. 1, 30-62.

Miller, David a kol. 2000. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 2. vydání. Brno: Barrister & Principal.

Morales, Evo. 2006. „Discurso de Evo Morales al asumir la presidencia de Bolivia.“ *DemocraciaSUR*. Dostupné na: <http://democraciasur.com/2006/01/29/discurso-de-evo-morales-al-asumir-la-presidencia-de-bolivia/> (22.4.2020).

Müller, Jan-Werner. 2016. *What is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Neuman, Laura, McCoy, Jennifer. 2001. „Observing Political Change in Venezuela: The Bolivarian Constitution and 2000 Elections.“ The Carter Center.

Dostupné na: <http://aceproject.org/regions-en/countries-and-territories/VE/reports/venezuela-the-bolivarian-constitution-and-2000> (16.5.2020)

Němec, Jan a kol. 2010. *Politické systémy Latinské Ameriky*. Praha: Oeconomica.

Organization of American States. 2017. „Report to the Permanent Council: Electoral Observation Mission in Ecuador.“

Dostupné na: <http://www.oas.org/documents/eng/press/informe-moe-ecuador-2017-en.pdf> (5.5.2020)

Organization of American States. 2019. „Final Report of the Audit of the Elections in Bolivia: Intentional Manipulation and Serious Irregularities Made it Impossible to Validate the Results.“

Dostupné na: https://www.oas.org/en/media_center/press_release.asp?sCodigo=E-109/19 (2.5.2020)

Orçun, Selçuk. 2016. „Strong presidents and weak institutions: populism in Turkey, Venezuela and Ecuador.“ *Southeast European and Black Sea Studies* 1-19.

Pilip, Ivan. 2018. „Venezuelská hra na svobodné volby pokračuje“.

Deník referendum. Dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/28825-venezuelska-hra-na-svobodne-volby-pokracuje> (3.5.2020)

Red de Observación Electoral de la Asamblea de Educación 2012. „Informe sobre la observación de las Elecciones Presidenciales del 7 de octubre del 2012.“

Dostupné na: <http://redobservacionelectoral.info/wp-content/uploads/2012/10/INFORME-DEFINITIVOPRESIDENCIALES-1.pdf> (14.3.2020).

Remmer, Karen. 2012. „The rise of leftists-populist governance in Latin America: The roots of electoral change.“ *Comparative Political Studies* 44, č. 1, 947-972.

Rochlin, James. 2007. „Latin America's Left Turn and the New Strategic Landscape: The Case of Bolivia.“ *Third World Quarterly* 28, č. 7, 1327-1342.

Ross, Michael. 2001. „Does Oil Hinder Democracy?“ *World Politics*, č. 53, 325-361.

Sanchez-Sibony, Omar. 2017. „Classifying Ecuador's Regime under Correa: A Procedural Approach.“ *Journal of Politics in Latin America* 9, č.3, 121-140.

Seligson a kol. 2006. „Democracy audit: Ecuador 2006.“

LAPOP. Dostupné na: <https://www.vanderbilt.edu/lapop/ecuador/2006-audit.pdf> (20.4.2020).

Seligson a kol. 2004. „Auditoria de la democracia: Bolivia 2004.“

LAPOP. Dostupné na: <https://www.vanderbilt.edu/lapop/bolivia/2004-auditoria.pdf> (21.4.2020).

Seligson, Mitchell. 2007. „The Rise of Populism and the Left in Latin America.“ *Journal of Democracy* 18, č. 3, 81-95.

Schmitter, Phillippe. 2006. „A Balance Sheet of the Vices and Virtues of 'Populism'“. Department of Political and Social Studies, 1-8.

Stavrakakis, Yannis, Andreadis, Ioannis. 2017. „A new populism index at work: identifying populist candidates and parties in the contemporary Greek context.“ *European Politics and Society* 18, č. 4, 446-464.

Stefanoni, Pablo. 2005. „Las nuevas fronteras de la democracia boliviana.“ *Nómadas* 22, č. 1, 269-278.

Stengel, Frank a kol. 2019. *Populism and World Politics*. New York: Springer Berlin Heidelberg.

Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Buckingham: Open University Press.

Tapia, Daniel. 2018. „Ecuador Votes Bring Back Presidential Term Limits.“

Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2018/02/04/world/americas/ecuador-presidential-term-limits.html?searchResultPosition=1> (23.5.2020).

Tockman, Jackson. 2017. „The Hegemony of Representation: Democracy and Indigenous Self-government in Bolivia.“ *Journal of Politics in Latin America* 9, č. 2, 121-138.

Torre, de la Carlos. 2013. „In the Name of the People: Democratization, Popular Organizations, and Populism in Venezuela, Bolivia, and Ecuador 95, 27-48.

Torre, de la Carlos, Lemos Ortiz Andrés. 2015. „Populist polarization and the slow death of democracy in Ecuador.“ 23, č. 2, 221-241.

U.S. Department of State. 2019. „Country Reports on Human Rights Practices: Bolivia.“

U.S. Department of State: Dostupné na: <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/bolivia/> (31.5.2020).

Valenzuela, Arturo: Party Politics and the Crisis of Presidentialism in Chile: A Proposal for a Parliamentary Form of Government. In: Linz, Juan – Valenzuela, Arturo (eds.): *The Failure of Presidential Democracy*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press 1994, s. 165-224.

Van Cott, L. Donna. 2000. „Party System Development and Indigenous Populations in Latin America: The Bolivian Case.“ *Party Politics* 6, č. 2, 155-174.

Waldner, David, Lust, Ellen. 2018. „Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding.“ *Annual Review of Political Science* 21, č. 5, 1-21.

Weyland, Kurt. 2001. „Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics.“ *Comparative Politics* 34, č. 1, 1-22.

Weyland, Kurt. 2003. „Neopopulism and Neoliberalism in Latin America: How Much Affinity?“ *Third World Quarterly* 24, č. 6, 1095-1115.

Weyland, Kurt a kol. 2010: *Leftist governments in Latin America: successes and shortcomings*. New York: Cambridge University Press.

Weyland, Kurt. 2013. „The Threat from the Populist Left.“ *Journal of Democracy* 24, č. 3, 18-32.

Yaffe, Helen. 2011. „The Bolivarian Alliance for the Americas: An Alternative Development Strategy.“ *International Journal of Cuban Studies* 3, č. 2/3, 128-144.

Zúquete, J. Pedro. 2008. „The Missionary Politics of Hugo Chávez.“ *Latin American Politics and Society* 50, č. 1, 91-121.